

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2022

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2022

SUMAR

mai
2022

4 Catehismul cumpătării

T.V. PĂCĂȚIAN

5 Ruși și ucraineni: o dispută identitară

I. BISTREANU

11 Vacanță în Odessa N. SUȚU

12 Las vouă moștenire... Ruinele conacului Văcăreștilor

S. IOSIPESCU,
R. IOSIPESCU,
M. MANOLESCU

17 BBC pornește cu dreptul

A. DARIE

22 Tratatul din Belgia pentru regele Ferdinand

T. VIȘAN-MIU

25 Butoiul cu pulbere al Europei Criza bosniacă, 1908

I.G. ANDREI

30 Întâia fântână cântătoare din lume

A.-L. CHIȘ,
GĂSPĂR P.

EXCLUSIVITATE

33 În apărarea României Mari

Emmanuel de Martonne
G. BOWD

38 Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori În preajma războaielor balcanice

G. FILITTI

43 Nicolae Iorga, conferențiar în Italia

M. STAN

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

48 Simbolistica Medusei A. STREINU

magazin istoric

Anul LVI – serie nouă – nr. 5 (662)
mai 2022

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

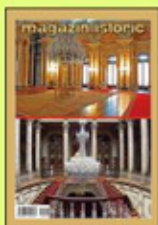
1 Muzeul Capitoliului din Roma a fost deschis publicului la 1734 de Papa Clement al XII-lea. Printre marile opere adăpostite se află și bustul din marmură al Medusei, creația barocă a lui Gian Lorenzo Bernini (1598 – 1680). Opera se dorește a fi și o metaforă artistică: Medusa, cea mai frumoasă și periculoasă dintre Gorgone, se privește într-o oglindă imaginară și își dă seama de aspectul ei, iar cel care admiră sculptura lui Bernini rămâne vrăjtit de măiestria lui

2 Portret prezumat – semnat de pictorul francez Pierre Mignard – al soției lui Molière, Armande Béjart, o actriță talentată, cu vreo 20 de ani mai tânără decât ilustrul soț, mariajul lor având de suferit din pricina geloziei scriitorului. Armande a jucat toate rolurile principale din comediile lui Molière din 1662, când s-au căsătorit, până la moartea lui, în 1673, perioadă în care i-a dăruit patru copii, dintre care doar o fiică a atins vârsta adultă

3 Capela construită peste absida altarului bisericii de pe domeniul Văcăreștilor din 1699 are o formă atipică pentru edificiile religioase din Țara Românească. Distrugerea ei a început după 1957 – o vreme a servit drept grajd pentru cai; în imaginea de sus pisania bisericii vechi

4 Sala de ceremonii (sus) și Scările de cristal ale Palatului Dolmabahçe, reședința sultanilor otomani între 1856 – 1887 și 1909 – 1922. Impresionanta construcție, cu o suprafață de 45.000 m², a fost comandată de sultanul Abdulmecid I (1843 – 1861) și ar fi costat 5.000.000 de lire otomane, aproximativ un sfert din venitul anual obținut din impozite al statului. Ultramodern în comparație cu palatele europene ale epocii, Dolmabahçe a fost proiectat să aibă iluminare prin gaz și closete

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**

academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesiei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghita Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

BUNA CHIVERNISEALĂ

THEODOR V. PĂCĂȚIAN

Vor zice mulți că astăzi e greu a te mai gândi la ziua de mâine, sau chiar la anul ce vine, când dările sunt atât de mari și atât de multe. Foarte adevărat. Sunt multe și mari dările zilelor noastre; dar nu dările ce trebuie să le plătească omul, ci dările pe care le plătește el, de bunăvoie, fără să-l silească cineva.

Darea pământului, cea mai mare și mai apăsătoare dare pentru plugarul nostru, face la an, în întreaga noastră țară, cam 38 de milioane, în florini. Iară darea ce se plătește după băuturi face, în întreaga țară de trei ori pe atâta. Bine, iubite cetățene! Darea pământului stăpânirea te silește să o plătești, și trebuie să o plătești. Dar darea pentru băutură nu te silește nimeni să o plătești. De ce o plătești?

În țara englezescă, după socotela făcută din partea stăpânirii, se dau, an de an, 50 de milioane pe băutură. Cine le dă? Muncitorimea; oamenii care trăiesc din lucrul mâinilor lor!

Tânguirea că legile sunt rele și că dările sunt mari nu schimbă nimic și nu aduce nicio îndreptare spre bine. Îndreptarea trebuie să o facă oamenii; și anume nu tânguindu-se, ci trăind mai cu socotală.

Așadar, pe scurt, omul care trăiește fără plan, fără rânduială, fără socotală, fără îngrijire – nu-și va agonisi nimic, pentru că nu poate să agonisească. Cel ce trăiește numai pentru ziua de astăzi nu poate să-și asigure ziua de mâine, fiindcă nu are cu ce. [...]

Va trebui să vină vremea deci când oamenii vor începe a gândi mai dinadins la ziua de mâine.

Va trebui să vină însă mai înainte schimbarea obiceiurilor de astăzi, iar obiceiurile nu și le schimbă omul peste noapte. [...]

Omul trebuie adus [...] acolo să înțeleagă prețul banului și de zece ori să-l învântească în mână până-l dă.

Mulți o știu aceasta; cei mai mulți însă nu o știu. Și aceștia trebuie să mai treacă prin multe ape ale învățaturii până ajung să știe cum au să folosească averea și câștigul. Iară omul care și-a

câștigat o dată această învățătură e înzestrat cu un capital frumos, care bune roade, mari și frumoase interese are să-i dea. Căci nimic nu e așa sigur ca învățătura. Bani pot să ardă omul, învățătura nu. Casa poate să ardă, învățătura nu. Și totuși cât de puțină trudă își dau unii oameni să pună mâna pe acest prețios dar! E adevărat de altcum, că și din partea țărilor se face prea puțin în treaba aceasta. Se aduc legi în fiecare țară că fapta cutare e oprită; iar cel ce totuși o săvârșeste se pedepsește cu pedeapsa cutare. Nu s-a adus însă lege nici într-o țară că fiecare cetățean e dator să știe citi legile aduse. [...]

Emultă știință în lume și se zice că astăzi știința stăpânește lumea. Se poate că e adevărat. Dar este și multă neștiință în lume; și dacă luăm mulțimile de oameni mai că s-ar putea zice că neștiința stăpânește lumea. Toate legile se aduc numai pentru împiedicarea lăririi neștiinței. [...]

Nu știința, ci neștiința face să fie de lipsă poliția, jandarmeria, armata, pentru că dacă ar fi toți oamenii cumiți, n-ar fi nicio trebuință de ele.

(*Buna chiverniseală*, Sibiu, Tipografia Societate pe acțiuni, 1900)

51 Sultanul
cu cea mai scurtă domnie
A. OPREA

55 Gâlceavă
în lumea bună
*Disputa
Alexandrina Fălcoianu –
Sabina Cantacuzino*
A. SPÂNU

60 Afaceri germane
în Africa
F. DOLGHIN

65 O istorie pe lună
*Când prea mult curaj
strică*

55 DE ANI

66 Concurs
la aniversare

67 Să fie democrație,
primesc, dar cu dictator
„Viziratul“ în politica
românească
M.E. IONESCU

**INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI**

72 Piese uitate,
de George Enescu
F. POPESCU

73 Duhul cel rău
ce stăpânește România
I. Slavici către N. Iorga
C. SIRCUTĂ

76 Echitație... de război
la geți și daci
C. BORANGIC

80 Rarități Molière
M. MIHAILIDE

83 În vizită
la strămoși
*Lumea satelor medievale
timpurii din depresiunea
Silvaniei*
D. BĂCUȚ-CRIȘAN

86 Nicolae
Steinhardt
și Rugul Aprins
M. VASILEANU

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Poveștile
emigrației

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

90 Clio anunță
*Convenția defensivă
româno-polonă – 101 ani*
D. PRISĂCARU

91 Telex

89; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

din Scandinavia și Kaganatului (Imperiului) Hazar, din Asia Centrală. În același timp erau angajate în nesfârșite războaie între ele. Obosiți de atâtea lupte, au hotărât să cheme un conducător străin care să pună capăt acestor conflicte fără sens. O delegație formată din reprezentanți ai triburilor a mers în anul 862 (6361, după calendarul vechi) la varegii (vikingii) ce stăpâneau pământurile de la Marca Varegă (actuala Mare Baltică), cărora le-a adresat faimoasa „chemare a varegilor”: „Țara noastră este imensă și bogată, dar nu există ordine în ea. Vă rugăm să veniți pe pământul nostru, să stabiliți ordinea și să ne conduceți”.

Trei frați – Rurik, Sincus și Truvor (după unii istorici, mai curând „frați de armă” decât frați biologici) –, care făceau parte din tribul norvegian „Rus” (vâslăș, în limba locală, în slava veche de est Рѹсь, romanizat Rusi), au dat curs invitației delegaților și au plecat pe pământurile acestora, unde s-au stabilit la Novgorod, Beloozero și Izborsk. Doi ani mai târziu, doi dintre frați, Truvor și Sincus, au murit. Rurik a pus stăpânire și pe ținuturile celor doi. Orașul Novgorod a fost ales drept capitală, denumirea tribală Rus’ a fost dată întregii populații, punând totodată bazele dinastiei Rurikizilor, care va avea reprezentanți în conducerea Statului Kievean și a Moscoviei până în anul 1598.

KIEV, MAMA ORAȘELOR RUSE

Rurik își extinde stăpânirea asupra orașelor Smolensk, Muro, Polotk, Rostov, precum și asupra altor localități mai mici.

„Cronica Radzwill”,
operă literară-monument
(datând din veacul XIII și păstrată
în două manuscrise din veacul XV),
ilustrează cu 618 miniaturi istoria
Statului Kievean Rus’ (din secolul V
până în 1206):
Chemarea varegilor...

Pentru a-și fideliza căpeteniile și oștenii le împarte acestora pământ în schimbul slujbei militare. Orașele sunt înconjurate cu metereze solide de pământ, susținute de un parapet de lemn. Sunt construite și alte forturi pentru a se apăra împotriva deselor incursiuni ale hazarilor. Sub influența varegilor începe o adevărată revoluție tehnologică, în navigație și prelucrarea fierului.

Spre sud a întâmpinat rezistența a doi foști supuși, varegii Askold și Dir, care stăpâneau Kievul. Aceștia îl părăsiseră cu

câțiva ani mai înainte, cu gândul de a ajunge la Constantinopol, pentru a se angaja ca mercenari. Pe drum, navigând pe Nipru, au poposit într-o așezare de pe malul Niprului, numită Kiev, capitala unui ținut întins, al tribului polianilor. Stăpânii așezării muriseră, așa că cei doi au hotărât să rămână acolo. Conform unei legende evocate în *Cronica lui Nestor*, întemeietorii orașului au fost trei frați, Kyi, Șcek și Horiv, împreună cu Lybid, sora lor. De la numele celui mai mare derivă denumirea orașului, cu actuala transcripție – Kyiv (în loc de Kiev, folosită în Imperiul Rus și, apoi, sovietic), iar de la ceilalți frați și-au luat numele colinele Șcekavîția și Horevîția, din centrul Kievului; Lybid este un afluent al Niprului.

În anul 866, Askold și Dir au atacat Bizanțul, însă au fost înfrânți. Conform legendei, bizantinii au aruncat în apele mării voalul Fecioarei Maria de la biserica din Blaherna, dintr-o suburbie a Constantinopolului. S-a iscat o furtună puternică, corăbiile varegilor s-au sfărâmat de stânci, iar o mare parte a oștenilor a pierit în valuri. Pentru prima oară, bizantinii îi numesc pe atacatori „rusini”.

Rurik a murit în 879 la Novgorod, domnind 17 ani. Corpul i-a fost ars, după ritualul viking.

Conform unor legende locale,

... Askold și Dir
pleacă
spre Constantinopol...

RUȘII ȘI UCRAINENII UN SINGUR POPOR? ISTORIE, LEGENDĂ, POLITICĂ

ION BISTREANU

În anul 1939, un academician sovietic, B. Grekov, care scria o monografie despre Ucraina, și-a întrebat un coleg: „Tu ești membru de partid; crezi că el [Stalin – n.n.] ar agreea titlul Măreața Rusie Kieveană?“, explicându-se că folosește această sintagmă nu în sensul definirii stricte a termenului Ucraina, ci în sensul restrâns al „Imperiului Rurikizilor“ – în cadrul căruia s-au format ulterior mai multe state –, în opoziție cu istoricul ucrainean M.S. Grușevsky, care susținea că doar Ucraina modernă este succesoarea Rusiei Kieveene și are dreptul de a revendica moștenirea.

În plină perioadă a perestroikăi din Uniunea Sovietică, în mai 1988, examenele obligatorii de istorie au fost suprimate în școli. După destrămarea U.R.S.S., fiecare nou stat independent și-a publicat propria istorie. După proclamarea independenței, Ucraina și-a revizuit radical istoria, sintetizată, printre altele, și printr-o carte a fostului președinte L. Kucima, intitulată sugestiv Ucraina nu este Rusia, iar istoricii fac dese referiri la Ucraina-Rus’.

În Federația Rusă denumirea „Rusia Kieveană“ (prezentată de istoriografia sovietică drept „leagănul comun al Rusiei, Ucrainei și Belarusului“) a fost înlocuită cu „vechiul stat rus“. Chiar la nivelul conducerii statului se afirmă public că „rușii și ucrainenii sunt un singur popor, un singur întreg“, iar un renumit filolog susținea: „Cultura rusă este lipsită de sens fără cea ucraineană, așa cum este cultura ucraineană fără cea rusă“.

Varegul (vikingul) Rurik, din tribul norvegian „Rus’“, a devenit în mitul fondator al statului rus cneazul Rurik al Rusiei Kieveene, iar Kievul „mama orașelor ruse“; statuia lui Rurik din Monumentul Mileniului Rusiei, construit în 1862, din Veliki Novgorod

Sunt puține mărturii istorice care să ateste apariția în Europa a ucrainenilor și rușilor ca popoare distincte. Documentul cel mai evocat este *Povestea vremurilor*

de demult, o cronică scrisă de călugărul Nestor, la începutul secolului al XII-lea, în chiliile Mănăstirii Pecerskaia din Kiev.

Conform cronicii, triburile

slave, germanice, ugro-finice și proto-balte, care locuiau în ținuturile nord-estice din vecinătatea lacului Ladoga și a Novgorodului, plăteau tribut varegilor

... înmormântarea
lui Oleg...

va intra în curând în conflict, din cauza incursiunilor pentru taxe și tribut de la cetăți și orașe din zonă, cât și prin încercările de control al rutelor comerciale.

În anul 906 Oleg decide să atace Bizanțul. Cu o flotă uriașă de 2.000 de corăbii și cu 80.000 de luptători, plus câteva brigăzi de cavalerie care au înecat „într-o mare de sânge” așezările din împrejurimile Constantinopolului, oamenii săi au incendiat palate și biserici. Împăratul Leon al VI-lea a ordonat închiderea porților orașului și blocarea cu lanțuri a strămtorii, oprind accesul în port. Oleg recurge la o stratagemă: atașează la corăbii niște roți mari și, când începe să bată vântul, ridică pânzele corăbiilor, care sunt împinse pe uscat spre zidurile cetății. Împăratul cere pace și încheie un Tratat cu Oleg, prin care cei doi și-au jurat reciproc credință: bizantinii au jurat pe Evanghelic și au sărutat crucea, iar Oleg și căpeteniile sale, păgâni – pe armele și pe zcii lor, Perun și Volos. Bizantinii au plătit câte 12 grivne pentru fiecare oștean rusin, s-au obligat să plătească un tribut anual, să

scutească de taxe comercianții rusini și să deschidă acestora piețele Imperiului. În semn de victorie, Oleg și-a bătut scutul în cuie pe porțile Constantinopolului, „spre rușinea vrăjmașilor săi și spre slava patriei sale”. Se întoarce la Kiev cu o pradă bogată – aur, țesături scumpe și multe alte bogății.

Prin semnarea, în 911, a unui prim tratat de pace cu Imperiul Bizantin – un stat civilizat și puternic, recunoscut pe plan european –, Statul Kievean apare pe hărțile statelor europene.

Spre sfârșitul secolului al IX-lea, în ținuturile stăpânite de Oleg a pătruns și alfabetul chirilic al lui Chiril și Metodie, alfabet care s-a răspândit în cea mai mare parte a lumii slave pentru a deveni alfabetul standard în țările slave care au îmbrățișat religia de rit bizantin.

Consolidarea contactelor cu Bizanțul și țările din Est a dat un impuls dezvoltării rapide a economiei Statului Kievean. Orașele s-au extins, meșteșugurile și artele s-au dezvoltat. Pentru siguranța Kievului și a districtelor subordonate, Oleg a

anexat și pământurile drevlienilor din vestul Kievului.

Datorită dezvoltării așezărilor sale, în saga din Scandinavia Statul Kievean Rus’ a fost numit și „Gardarika” („țara orașelor”).

Moartea lui Oleg (912) este învăluită în legendă și mister. Un preot păgân i-ar fi prezis că va muri din cauza calului său preferat. Oleg, superstițios, îl abandonează. Peste câțiva ani, întorcându-se în acele locuri, află că animalul a murit. Cere să fie dus la locul în care se aflau oasele calului. Când le vede, blestemă preotul pentru falsa prezicere și, punând piciorul pe craniul calului, exclamă: „Somn lin, prietene! Vechiul tău stăpân ți-a supraviețuit!”. Din craniu iese însă o viperă, care îl mușcă de picior. Moare otrăvit. Această legendă va fi sursă de inspirație pentru poemul lui Pușkin *Cântec despre profetul Oleg*.

Fiul lui Rurik, mator și chiar participant la toate campaniile militare ale lui Oleg, mentorul său, prințul Igor, zis și „cel Bătrân”, nu s-a remarcat în mod deosebit în timpul domniei sale. Principalul său merit a constat în menținerea teritoriilor Statului Kievean, la care a reușit să adauge doar câteva așezări din ținutul Taman, la Marea Azov. Pe plan intern a fost în permanentă confruntare cu micile principate vasale, cel mai sângeros fiind cel cu tribul drevlienilor, chiar la începutul domniei sale. Are cheltuieli uriașe din cauza costisitoarelor campanii în ținuturile învecinate, împotriva bulgarilor de pe Volga, a hazarilor și pecenegilor. Atras de bogățiile Imperiului Bizantin, profită de expirarea tratatului încheiat de Oleg (911) și pornește o nouă campanie militară. Jefește Bitinia, Heraclea,

... uciderea
lui Askold și Dir
și proclamarea
lui Igor ca moștenitor
al tronului kievean...

... după moartea lui Rurik, Oleg, cumnatul său, devine principe regent, apoi mare duce al Statului Kievean Rus'...

... daruri aduse lui Oleg de la triburile supuse în anul 884...

În timpul unei bătălii pe marginea unui lac, Rurik a fost rănit mortal. Frigul și pământul înghețat au împiedicat funeraliile. Trupul lui și al altor 12 luptători au fost acoperite cu pietre. La venirea primăverii, Rurik a fost îngropat într-un sicriu de aur, cu 40 de vase de lut pline cu monede de argint. A fost îngropat și calul său, cu o șa de aur, precum și capetele celor 12 luptători, așezate în cerc. Un unchi al lui Rurik a trimis pentru a fi puse în mormânt un lanț de aur, o sabie, o cască și un scut.

La moartea lui Rurik, întrucât fiul Igor era minor, cumnatul său Oleg devine principe regent. El a domnit timp de 33 de ani (879 – 912), mai întâi ca prinț al Novgorodului, apoi, din 882, după cucerirea Kievului, ca Mare Duce al Statului Kievean Rus'.

Oleg era originar din Norvegia (satul Halogoland), dintr-o familie nobilă. Datorită curajului lui, a fost poreclit Orvar („Săgeata”). În unele interpretări, numele Oleg este de origine slavă (având ca variantă feminină numele Olga), cu semnificația de „sfânt”, „binecuvântat”. În alte interpretări, numele Oleg provine de la scandinavul „Helge”, ce însemna „de succes”.

Oleg a fost supranumit și „Profetul”, datorită prudenței

sale în luarea deciziilor și în previziunea desfășurării unor evenimente. Și, uneori, prudența sa a fost percepută de oamenii simpli drept ceva inexplicabil și chiar magic. Creându-și o armată puternică, a pus stăpânire, gradual, pe mai multe așezări de pe Nipru. Astfel, după ce a supus triburile rebele care refuzau să plătească tribut, a unit triburile locale slave și ugro-finice și a învins puternicul Kaganat hazar, a cucerit ținuturi în regiunea Cernigovului, precum și o parte dintre ținuturile Poloțk și Volin, a supus, fără luptă, orașele Lyubice și Smolensk, devenind conducătorul de necontestat al statului Kievo-Novgorodian.

În fruntea unei puternice armate, Oleg a hotărât să cucerască Kievul, condus la acea vreme de cei doi varegi Dir și Askold. Pentru a evita pierderi mari în rândul soldaților săi și a nu irosi timp cu un asediu îndelungat, Oleg a recurs la un truc. Și-a deghizat flota în nave comerciale inofensive și i-a chemat pe conducători în afara zidurilor orașului, pentru așa-zise negocieri. Când aceștia sosesc, soldații lui Oleg, ascunși pe fundul corăbiilor, năvălesc pe mal și îiucid pe cei doi, sub pretextul că nu sunt de origine princiară. În fața locuitorilor

orașului, îl împinge în față pe micul Igor (fiul lui Rurik) și le spune acestora: „Iată-l pe fiul lui Rurik, prințul vostru!”. Oleg decide să se stabilească la Kiev, de unde pe Niprul navigabil avea conexiuni rapide spre Bizanț, Taurida, Hersonul grecesc, Crimeea. În plus, conform *Poveștii vremurilor de demult*, Oleg este creditat cu o frază care a devenit în cele din urmă profetică: „Să fie Kievul mama orașelor ruse”. Astfel a apărut Statul Kievean Rus'.

ÎNFRUNTĂRI CU BIZANTINII...

Mutându-și capitala la Kiev, Oleg și-a consolidat puterea asupra triburilor slave din regiune, el imprimând totodată și o anumită amprentă slavă Statului Kievean Rus'. Și-a asumat titlul de „prinț al tuturor prinților” sau de Mare Duce; conducătorii ținuturilor au devenit supușii săi, vasali, lăsându-le însă privilegiul de a domni în principatele lor.

În anul 903, Oleg i-a ales lui Igor o soție, care provenea dintr-o simplă familie varegă de lângă Pskov. Conform cronicii, aceasta și-a luat numele de Olga, în semn de prețuire pentru prințul Oleg.

Prin expansiunea sa spre sud s-a apropiat de ținuturile controlate de Imperiul Bizantin, cu care

a încercat să-l convingă pe Sviatoslav să se creștineze, dar acesta, păgân, care se închina zeului Perun, a refuzat-o.

Unii istorici susțin că în același scop – recunoașterea deplină a Statului Kievean Rus', în Europa –, Olga i-a scris împăratului Otto I al Sfântului Imperiu Roman, rugându-l să trimită la Kiev misionari creștini de rit roman. Împăratul a răspuns cererii, însă călugării și preoții au fost alungați din oraș, sub amenințarea cu moartea.

Constantinopolul a privit demersul Olgaei pe lângă împăratul Otto ca un avertisment, grăbindu-se să facă mai multe concesii, în primul rând de ordin comercial, primind în schimb ajutorul Kievului în luptele cu arabii din Creta și cu Kaganatul hazar.

Ajunzând la vârsta majoratului, Marele Duce Sviatoslav, numit de contemporani „cel Brav“, s-a dedicat în întregime campaniilor militare, dorind să câștige gloria statului din timpul domniei lui Oleg. Plecat aproape tot timpul în campanii militare, treburile interne au rămas în grija mamei sale, prințesa Olga.

Sviatoslav a învins marca armată a Kaganatului hazar și a ocupat capitala Itil și cetatea Sarkel. Ulterior a învins triburile osetine și circasiene din Caucazul de Nord și s-a consolidat în principatul Tmutarakan (fosta cetate elenă Hermonassa), pe malul strâmtoarei Kerch. A extins spre est granițele statului, prin supunerea uniunii tribale est-slave a viaticilor.

La mijlocul secolului al X-lea Imperiul Bizantin a cunoscut serioase convulsii politice externe și interne. Perturbarea rutelor comerciale de către nomazi,

incursiunile arabilor și ale bulgarilor, la care se adăugau serioase probleme interne generate de rebeliuni ale generalilor, i-au obligat pe conducătorii imperiului să caute sprijin militar extern, fie al pecenegilor, fie al Statului Kievean. Plătit cu o mare cantitate de aur oferită de Constantinopol și tentat de ideea obținerii unui monopol al comerțului pe Dunăre, Sviatoslav invadează în anul 968 Bulgaria. În urma victoriei de la Dorostol (Silistra), a cucerit orașul Maly Preslav, pe care l-a redenumit Periaslaveț, și a hotărât să nu mai părăsească regiunea, spre nemulțumirea grecilor. E rândul împăratului Nikifor II Fokas să determine hordurile pecenege să atace Kievul, pentru a-l sili pe Sviatoslav să părăsească Bulgaria. Acesta se întoarce în grabă la Kiev, alungă invadatorii, însă în pofida rugămintelor Olgaei, grav bolnavă, de a rămâne acolo, se întoarce la Periaslaveț, de unde pornește dese incursiuni în Tracia. După moartea mamei, Sviatoslav împarte pământul Statului Kievean între cei trei fii: Kievul i-a revenit lui Iaropolk, Oleg a primit ținutul Drevlianski, iar cel de al treilea fiu, Vladimir, bastard născut de Malușa, servitoarea prințesei Olga, a fost ales de locuitorii Novgorodului să fie prințul lor. Sviatoslav a preferat să rămână pe posesiunile sale de la Dunăre.

În 971, împăratul bizantin Ioan I Tzimiskes se aliază cu pecenegii și asediază Dorostolul. Sviatoslav este înfrânt, pierde aproape întreaga armată, fiind nevoit să încheie un tratat de pace prin care se angaja să nu mai atace Bizanțul. Pe drumul de întoarcere la Kiev, Sviatoslav și mica sa drușină (gardă personală) sunt uciși de pecenegi pe insula

Hortița din mijlocul Niprului. Învingătorul său, hanul Kurya, un războinic feroce, care umbla îmbrăcat într-o piele de urs, a poruncit ca din craniul acestuia să i se facă o ceașcă de băut, îmbrăcată în piele de găină, o practică frecvent întâlnită la hordurile barbare din stepele de dincolo de Volga.

Din cauza morții sale premature și a grabei cu care și-a numit fiii, granițele Statului Kievean nu vor fi consolidate, ceea ce va declanșa problemele succesiunii.

Decizia de a numi la conducere pe cei trei fii, în ținuturi diferite, s-a dovedit a fi neinspirată. Marele Duce Iaropolk dorește mai mult: pornește în fruntea unei armate împotriva fratelui său, Oleg, care moare în luptă. Pune stăpânire pe ținutul drevlian și atacă Novgorod. Prințul Vladimir fuge în Suedia.

După doi ani, Vladimir se întoarce, hotărât să răzbune moartea fratelui său Oleg și să-și recapete Novgorodul. Poposește în principatul Polotk, dorind o alianță cu principele vareg Rogolod. O cere de soție pe fiica acestuia, Rogneda (în vârstă de 12 ani), care fusese promisă lui Iaropolk. Este refuzat, tânăra spunându-i că nu se căsătorește cu fiul unei servitoare. Jignit, Vladimir îi ucide tatăl și doi frați, o violcăză și apoi o ia de soție, poligamia fiind în acele vremuri permisă.

Iaropolk este atras într-o cursă și ucis. Prințul fusese căsătorit cu o călugăriță grecoaică, Iulia, adusă din Bulgaria de tatăl său. Și aceasta a fost violată de Vladimir și apoi luată de soție, ea fiind mama viitorului Mare Duce Sviatopolk I cel Blestemat.

(Va urma)

Paflagonia, Nicomedia și Ponticul, însă la asediul pe mare asupra Capitalei, flota sa este distrusă de arma secretă a grecilor – „focul grecesc” (*Magazin istoric*, nr. 12/1977, 5/2008, 11/2011), iar soldații lăsați în Tracia sunt executați de bizantini. Abia în 944, după o nouă campanie, la care s-au adăugat varegi și pecenegi, reușește încheierea unei înțelegeri cu bizantinii, menținându-și privilegiile comerciale, în schimbul ajutorului pentru apărarea posesiunilor bizantine din Crimeea.

Pe drumul de întoarcere la Kiev, colectează birul anual – micre, ceară, piele și blănuri – de la tribul drevlienilor, dar nu este mulțumit. Trimite grosul armatei spre casă și cu un mic detașament de oșteni începe să jefuiască ținutul, cerând încă o dată tribut. Prințul drevlian Mal strânge sfatul bătrânilor: „Când un lup începe să urmărească o oaie, va ajunge în curând la toate oile, una câte una, dacă nu este ucis. La fel și cu acest om: dacă nu-l ucidem acum, ne va nimici pe toți”. Locuitorii cetății pornesc la luptă, ucid până la unul mica oaste a lui Igor, care a fost capturat. A fost prins și legat de vârfurile a doi copaci mlădioși îndoiți la pământ care, apoi, fiind dezlegați, i-au sfâșiat trupul în două.

Întrucât moștenitorul său, Sviatoslav, avea doar trei ani, soția lui Igor, prințesa Olga, devine conducătoarea statului (*Magazin istoric*, nr. 5/2015). Femeie inteligentă, fire ambițioasă și războinică, va reuși să conducă cu pricepere țara. Nu a lăsat nerăzbrunată nici moartea tragică a soțului. *Cronica lui Nestor* relatează cu lux de amănunte confruntarea Olgaei cu drevlienii; unele dintre faptele relatate sunt preluate din folclorul local sau

... plecarea
din Kiev
a lui Iaropolk
în campanie

scandinav, cum ar fi povestea cuceririi unei cetăți de către un prinț nordic, Harald, care a incendiat o cetate cu ajutorul porumbeilor, de care au fost legate cârpe arzând mocnit. Olga a hotărât să plece în fruntea unei puternice armate pentru a pedepsi pe drevlienii. Alături de ea a mers și fiul său, Sviatoslav, care abia împlinise patru ani. Prima săgeată împotriva dușmanilor a fost trasă chiar de el, dar aceasta a căzut nu mai departe de picioarele calului. Comandanții Asmud și Sveneld și-au încurajat soldații cu exemplul tânărului: „Prieteni! Să luăm locul prințului!” Iskorosten, capitala-cetate, a fost incendiată și distrusă în totalitate, căpeteniile și bătrânii orașului au fost uciși, locuitorii supraviețuitori au fost dați ca sclavi propriilor oșteni, iar întreg ținutul a fost adăugat la moștenirea personală a prințesei Olga. Prizonieri au fost luați și copiii prințului drevlian, Malușa și Dobrinya. Peste câțiva ani, Malușa va da naștere lui Vladimir, fiul bastard al lui Sviatoslav, iar Dobrinya va ajunge mai târziu *posadnik* (primar) al Novgorodului și Pskovului.

... ȘI CU HAZARI

Până la mijlocul secolului al IX-lea, aproape toate marile state din Europa Occidentală, precum și unele dintre popoarele din Pe-

ninsula Balcanică și din Caucaz au adoptat creștinismul, în cele două rituri – roman și bizantin.

Olga era păgână, dar a înțeles că prestigiul statului și al dinastiei Rurikizilor urma să depindă de creștinare. În orașele mari ale Statului Kievean printre negustori erau destui creștini, dar cultul vedic slav era foarte puternic înrădăcinat în rândul oamenilor simpli și chiar al elitelor.

Imperiul Bizantin continua să fie cel mai important partener politic și comercial al Statului Kievean. Olga este interesată să întărească aceste relații. În anul 957 decide să facă o călătorie la Constantinopol în fruntea unui impresionant alai de câteva sute de nobili, exprimându-și dorința de a fi creștinată. Naș a fost chiar împăratul Constantin al VII-lea Porfirogenetul, iar ceremonialul botezului a fost oficiat în Basilica Sfânta Sofia de însuși patriarhul Polyeuctus, care i-a dat numele creștin Elena, în cinstea mamei lui Constantin I cel Mare.

Conform legendei, împăratul s-ar fi îndrăgostit de Olga și ar fi cerut-o de soție, însă aceasta i-ar fi răspuns că este imposibil, împăratul fiindu-i rudă spirituală, întrucât i-a fost naș și a numit-o chiar fiica lui! În memoriile sale, Constantin Porfirogenetul nu va menționa niciun cuvânt despre botezul Olgaei sau despre cererea în căsătorie!

La întoarcerea la Kiev, Olga

CÂTEVA CEASURI LA VĂCĂREȘTI

SERGIU IOSIPESCU,
RALUCA IOSIPESCU,
MIHAI MANOLESCU

La vreo 75 km de București, lăsând drumul vechi al Târgoviștei și abătându-te spre stânga, către Valea Dâmboviței, ajungi în satul Văcărești. Spre capătul său nordic un pâlț de arbori și o împrejmuire de sârmă anunță „parcul” satului.

Conacul nou

Acum aproape 100 de ani, când ne despart de vremurile regilor Ferdinand I și Carol al II-lea, „voievodul culturii” – cum voia cel din urmă să rămână în istorie –, suveranul susținuse pe Emanoil Bucuța în editarea unei splendide reviste, *Boabe de Grâu*. Nume predestinat să reamintească intelectualității din România, tuturor iubitorilor țării noastre, valorile cuprinse în ceea ce Lucian Blaga avea să definească drept „spațiul mioritic”. Regele Carol al II-lea, un avizat cunoscător al culturii românești și al celei universale, ținușe să primească el însuși în Academia Română pe învățatul ardelean.

În numărul din octombrie 1933 al *Boabelor de Grâu*, de mult desțărata Elena Văcărescu dorise să evoce *Casa Văcăreștilor*. Noul conac, construit de tatăl său, Iancu (Ienăchiță)

Văcărescu, și domeniul rămasese în grija surorii sale Zoe și a soțului acesteia, colonelul Mihail Caribol, care „au știut să păstreze acestui minunat parc trăsăturile romantice; el fusese desnat de un grădinar al regelui Carol I, pe care suveranul a ținut să-l împrumute în acest scop; era fostul grădinar în Mexic al împăratului Maximilian”. Tot atunci fusese zidită și biserica, a treia pe aceste locuri.

Ruinele din parc ar fi fost ale castelului înălțat la 1584 de viteazul Pătrașcu, finul voievodului omonim, tatăl lui Mihai Viteazul, după cum credea Elena Văcărescu

La Curțile de aici, Ienăchiță Văcărescu, „boier puternic și bogat, cu darul de vorbă, ademenitoare și subțire, își purta pe culmea Văcăreștilor vestmintele strălucitoare și mărețe asemenea visurilor sale”. Aici

Elena Văcărescu,
în ambianța conacului

va fi scris gramatica sa și celebrele versuri: „Urmașilor mei Văcărești...”. Nepotul său Iancu, „părintele poeziei române” – cum îl numea cu pioșenie nepoata Elena Văcărescu – a

PRIN ODESSA

NICOLAE SUȚU

Odesa nu este nici pe departe acel tip de oraș vechi în care modernul se străduiește în zadar să re Creeze formele după noile gusturi, fiind nevoit să țină cont de planurile de altădată, a căror simetrie lasă mult de dorit; aici, din contră, planurile au fost gândite după construcția propriu-zisă a urbei; ea s-a înălțat plecând de la o matriță pusă la punct cu mare artă; străzile ei sunt largi și bine aliniate; edificiile publice, ca și cele private sunt de-a dreptul superbe; găsim la tot pasul ceva din spiritul Palatului Regal din Paris, la o scară mai mică, e adevărat; în fine, portul său este unul dintre cele mai frumoase care există. [...]

Teatrul este stabilimentul frecventat cel mai mult, și asta în ciuda căldurii care inundă adesea orașul. [...] Mai mic, dar mai bine pus la punct decât cel din Iași, teatrul din Odessa excellează prin decorațiunile sale, dar și prin sistemul de mașini din spatele scenei, dar trebuie să nu uităm că direcțiunea sa beneficiază de subvenții importante bănești. Între acte, toată lumea iese afară, pentru a lua o gură de aer, dar, mai ales, pentru a fuma. Și se fumează enorm de mult la Odessa; nefericit este însă cel care apucă să-și aprindă primul țigară!, căci toți se înghesuie în juru-i pentru a-i cere un foc. Și cum eu aveam la mine o brichetă cu fosfor brevetată și eram mereu primul care îmi dădeam foc la țigaretă, mă trezeam înconjurat de o mulțime care se înghesuia să beneficieze de flăcăruiă atât de dorită. [...]

Multe spectacole de calitate: opera, teatrul francez, teatrul rus, concertele lui Liszt [aflat în 1847, într-un turneu prin Kiev și Odessa – *n.red.*], cele ale domnișoarei Bohrer [Sophie Bohrer, copilul minune

Teatrul din Odessa

Nicolae Suțu

al pianului, de origine germană, 1828 – 1899, între 1837 și 1850 a dat numeroase concerte în cele mai importante orașe ale Europei și ale Imperiului Rus – *n.red.*], admirarea peisajelor – toate atât de atrăgătoare, încât ne-a fost foarte greu să alegem. Și să nu uităm nici de băile de mare, plimbările la pas prin oraș sau de mesele delicioase: iată, în mare, cum se scurgea ziua unor oameni puși pe leneveală.

Am mâncat destul de bine la restaurantul hotelului. [...] Ne-au încântat mai ales fructele, căci la Odessa se cultivă caise extrem de gustoase, iar, odată cu venirea lui iulie, ni s-au adus struguri de la Constantinopol sau din Crimeea, ca să nu mai vorbim de pepenii atât de renumiți din Bender.[...]

Populația Odessei suferă o transformare radicală pe timpul verii: indigenii părăsesc în masă urbea înecată de căldură, pentru a se retrage în zonele rurale, lăsându-le loc străinilor, care, parcă deodată, pun stăpânire pe tot locul; nu auzi decât limbi de prin toată lumea, dar mai ales grecește. La mare, la cafenele, pe bulevarde – peste tot, toată lumea o folosește. [...]

Peste tot, în drumul nostru, am dat peste vii, livezi sau grădini de legume, ori toate acestea la un loc, mărginite mereu de salcâmi de toate formele și cu flori de toate culorile, dar mereu numai de salcâmi, plantați ca și cum ar fi fost trași cu linia, pentru a fi în pas cu unghiurile drepte ale drumurilor – căci unghiul drept este singura figură geometrică cunoscută la Odessa și în împrejurimile sale. Pe aceste plaje s-au ridicat mai peste tot case de odihnă unde locuitorii orașului își petrec zilele pline de zădăf ale verii.

(Însemnările de călătorie ale lui Nicolae Suțu, 1839 – 1847,

publicate de Victor Slăvescu, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1943)

Vedere de ansamblu a orașului Odessa,
gravură de Carl Joseph Meyer,
publicată în Allgemeine Illustrirte Zeitung, din 1860

Capela
în preajma
distrugerii
(1965)

când domnia își schimba reședința de la București la Târgoviște, alaiul principelui Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, a pornit prin satele mării sale Mogoșoaia, Potlogi și Mătășari: „Dă la Mătășari deci purcegând, au venit măriia sa la satul Văcărești al lui Ianache Văcărescul vel paharnic, fiind rugat de dânsul ca măriia sa să meargă să să ospăteze acolo, dă vreme ce aproape dă drum satul dumisale era. Care rugăciune a mai sus pomenitului boeriu, măriia sa n-au trecut, ci cu bună voc mergând, l-au ospătat dumnealui paharnicul foarte frumos și cu mare cinste, dăruind mării sale și un cal foarte frumos“. Relatarea lui Radu logofătul Greceanu din *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688 – 1714)* evocă în chip minunat sărbătoarea de la Curțile din Văcărești, la 18 iulie 1707, mesele întinse în grădina caselor de pe culmea dealului avându-l la loc de cinste pe însuși principele Țării Românești.

Nici șapte ani nu vor trece de la aceste clipe fericite și domnia brâncovenească se va încheia tragic: de Adormirea Maicii Domnului a anului 1714, la Constantinopol, din porunca

unui vizir nebun, protagoniștii petrecerii de atunci, Constantin vodă Brâncoveanu, cei patru fii ai săi și Ianache Văcărescu, erau uciși, martiri ai Creștinătății.

Fiii lui Ianache, Constantin, Barbu, Ștefan și Radu, cu patronime dintr-ale Brâncovenilor, au ajuns cu toții în secolul al XVIII-lea înalți dregători ai Țării Românești. Marele ban Ștefan a fost tatăl lui Ienăchiță Văcărescu.

Figură de marcă a Renașterii naționale românești, începută în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, Ienăchiță Văcărescu (1740 – 1797) este cunoscut mai ales ca poet, dar el este deopotrivă un atent memorialist, un gânditor politic și un susținător avizat al artelor. Sunt antologice amintirile sale din vremea războiului ruso-otoman de la 1768 – 1774 și a misiunii sale la Curtea de la Viena în 1781 – 1782.

Începător al unui șir de poeți din familia sa, Ienăchiță a fost bunicul diplomatului Iancu Văcărescu, sub egida căruia, în primii ani ai domniei principelui Carol I (1866 – 1914), Curțile de la Văcărești au renăscut. Chiar dacă biserica mare, prăbușită la cutremurul de la 1802, nu a mai putut fi re-

făcută, peste altarul ei s-a ridicat în 1867 – 1868 o cochetă capelă poligonală, folosind coloane și pisanie de la vechiul edificiu, înzestrând-o cu un iconostas din lemn cu prețioase icoane.

DE LA CHAPULTEPEC LA VĂCĂREȘTI

Noua casă, de factură neoclasică, s-a înălțat în mijlocul unui minunat parc, creat de ilustrul peisagist Wilhelm Knechtel (1837 – 1924, București). Angajat încă din 1860 de arhiducele Maximilian de Lorena-Habsburg pentru amenajările florale de la castelul Miramar din Friuli, Knechtel l-a urmat pe Maximilian în efemera sa domnie ca împărat al Mexicului (1863 – 1867), creând faimosul parc al palatului de la Chapultepec, de lângă Ciudad de Mexico, evocat recent în numărul din revista *Arqueologia* dedicat grădinilor mexicane. Revenit în Europa după uciderea împăratului Maximilian și un scurt popas la Ragusa, Wilhelm Knechtel a intrat în serviciul principelui Carol I, pentru care a amenajat mai întâi grădina și sera palatului domnesc din București (1868 – 1870), a croit aleile și terasele de la Peleș, rămânând până la sfârșitul vieții sale în România. Tot în aceeași vreme, 1867 – 1868, el a desenat pentru soții Ienăchiță Văcărescu și Eufrosina Fălcoianu, pentru fiicele lor Elena și Zoe, minunatul parc al noilor case de la Văcărești și din jurul lacului din vale ce-și trăgea apele din Gârlița de acolo.

Boabe de Grâu din 1933 dau prin rândurile Elenei Văcărescu

compus aici *Primăvara amoroasă* și a tradus *Britannicus* de Racine, „treaptă în legăturile noastre cu Franța“, cum, de altfel, fusese și domnia lui Petru Cercel, sub care se ridicaseră Curțile din deal.

În veacul următor, la Curțile de la Văcărești fuseseră oaspeți poeții Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu, Ion Heliade-Rădulescu, George Crețianu.

DIN DESCĂLECĂTUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI LA RENĂȘTEREA NAȚIONALĂ

Reminiscențele Elenei Văcărescu deschid perspectiva istoriei unui neam, a cărui „funie“ sau spiță era scoborâtă de urmași până la descălecătorii din Țara Făgărașului, veniți cu Negru Vodă. Genealogiștii moderni, urmărind stăpânitorii satului Văcărești, au aflat începuturile neamului cu un Ivan pitarul, al cărui fiu, Negoită spătarul, făcuse o strălucită căsătorie cu o fată a boierilor din Bucșani, fratele acesteia fiind un înalt dregător, marele clucer Badea Bucșanu (1664). Bucșanii erau rude ale Vlădeștilor din Vlădești și Aninoasa, al căror neam descindea, cu probabilitate, dintre acelea ale întemciitorilor Principatului Țării Românești.

Fiul lui Negoită, Ianache Văcărescu, cel ce a dat o nouă strălucire Curților de la Văcărești, și-a început cariera în slujba domniei ca vâtaf de copii de casă sub Șerban vodă Cantacuzino (1678 – 1688). Nu ezitase apoi să îndeplinească sarcini militare în vremea lungului Război al Ligii Sfinte (1684 –

Salonul de primire

1699), fiind mare căpitan de lefegii, căpitan de margine, agă. A avut dificile misiuni la Constantinopol, capucheaie al principelui Constantin Brâncoveanu (octombrie 1688 – martie 1714), în domnia căruia a ajuns mare dregător al Țării Românești – ispravnic al scaunului domnesc (1695), mare paharnic și mare clucer (1707 – 1714).

Pisania bisericii sale de la Văcărești, astăzi atârând deasupra intrării în capela ruinată, este ea însăși o pagină de cronică: „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiiului și cu îndemânarea Duhului Sfânt, în Troiță slăvit Dumnezeu. Această sfântă și dumnezeiască biserică de aici din Văcărești, pe moșia moșilor strămoșilor, din pajiște s-au zidit de robul lui Dumnezeu Ianache Văcărescu vel agă, întru slava sfântului și marelui de minuni făcătoriu și de grabă ajutoriu Nicolae, arhiepiscopul de la Myra Lichici, ca să-i fie prăznuirea, iară ctitorilor veacinică pomenire lor și părinților. Și s-au zidit în zilele prea-luminatului și înălțatului domn Io Costandin Basaraba vocvod Brâncoveanu. Și s-au început în anul al zecelea în luna lui iunie 1 leat 7206 și s-au

săvârșit într-al unsprezecelea an domniei măriei sale, cu blagoslovenia preasfințitului chir Theodosie Mitropolitul, în luna lui august, 8 zile, iar ai lumii 7207“.

Cu un acut sentiment al trecutului, Ianache Văcărescu socotea satul „moșia moșilor strămoșilor“, temeiul neamului său, biserica sa, închinată Sfântului Nicolae, fiind ridicată „din pajiște“, adică pe un loc unde nu mai fusese alt edificiu. Durata zidirii, 1 iunie 1698 – 8 august 1699, era, semnificativ, încadrată anilor domniei lui Constantin vodă Brâncoveanu, iar binecuvântarea eminentului mitropolit Theodosie Veștemeanul (1668 – 1672, 1679 – 1708) nu lipsise pentru sfințirea bisericii.

Apoi, în trecerea vremii, anul 1707 are o însemnătate cu totul aparte în istoria Curților de la Văcărești. Atunci, în iunie, odată cu venirea căldurilor celor mari,

Salonul mic

Sophora Japonica

chia dealului, deschizându-se vederea spre Valea Dâmboviței. La stânga, parcă pe un postament, ruina capelei celei noi. Ceea ce părea un postament era de fapt temelia bisericii vechilor Curți

din secolele XVII – XVIII.

Am regăsit o parte dintre capitellurile, coloanele, scoase de săpătura arheologică din 1972, prăvălite în gârliciul unei monumentale pivnițe, acoperite de pământ și vegetație. Din evocarea Elenei Văcărescu și din vechile planuri, în hățișurile parcului am găsit mai întâi unul dintre beciuri și, mai departe pe muchia dealului, alte pivnițe, cu mult mai mari, amintind gravurile cu ruine ale lui Piranesi.

La primul beci intrarea se face printr-o rampă exterioară, care era acoperită la origini de un mare arc, astăzi parțial surpat. Spațiul interior, pe plan rectangular, are o mare pilă de zidărie în centru, ce sprijină pe ambele direcții patru arce de cărămidă, două mai scunde pe axul nord – sud și două mai înalte perpendiculare pe primele. Ele separă și susțin două bolți semicilindrice.

În al doilea beci, mai mare, tot pe plan rectangular, accesul se face printr-o rampă exterioară, acoperită de un arc păstrat ceva mai bine. În interior două picioare centrale de zidărie susțin cele șapte mari arce împărțind spațiul în șase carouri acoperite de calote turtite pe pendentivi. Din loc în loc, în grosimea zidăriei pereților, sunt amenajate nișe, partea lor supe-

rioară fiind terminată în formă trilobată cu acoladă, elemente specifice sfârșitului secolului al XVII-lea și primei jumătăți a celui de-al XVIII-lea.

Beciurile, cu o elevație respectabilă, chiar și deasupra solului actual, reprezentau primul cat al unor case impresionante, cu coloane de piatră, refolosite la casele din a doua jumătate a veacului al XIX-lea și apoi risipite prin parc după sfârșirea și acestora... Între deschiderile spre exterior ale lor cu contururile zdrențuite, una mai păstrată totuși închiderea în piatră traforată. Despre aceste vechi beciuri și casele ce se înălțau deasupra lor *nu se știe nimic*.

Capela construită peste absida altarului bisericii de la 1699 are o formă atipică pentru edificiile religioase din Țara Românească, cu naosul octogonal, luminat de cinci ferestre, naos care cuprindea și altarul, departajat odinioară printr-o catapetasmă de lemn. O mică turlă străpunsă, octogonală, din lemn, se ridică deasupra naosului. În partea vestică, ușa de intrare este precedată de un mic pridvor pe plan pătrat, cu două coloane și doi pilastri. Pătrați în secțiune, ei au capitelluri turtite de piatră, specifice arhitecturii secolelor XVII – XVIII, desigur refolosite de la vechea biserică. Aceași grijă a fost arătată de constructori și pentru recuperarea și repunerea la capelă a vechii pisanii de piatră, azi roasă de ploii și zăpezi. La exteriorul bisericii, coloanele rotunde adosate muchiilor octogonului constituie un element decorativ de inspirație medievală.

(Continuare în p. 29)

revistei despre existența în sat a „unor frumoase bijuterii istorice [...] lăsată pradă păsărilor și animalelor domestice”. Trimisă Direcției Monumentelor Istorice și de Artă de atunci, sesizarea primea rezoluția: „Rog identificați bijuteria și ce intervenții pot fi făcute”. Identificarea nu era grea, la vremea aceea doar zidurile capelei mai țineau un acoperiș ca să poată adăposti vitele.

Cu toate încercările de stăvilit a distrugerii și de restaurare a pivnițelor și capelei, târăgă-nate între 1965 și 1976, nimic nu a fost dus la bun sfârșit până astăzi. O săpătură arheologică întreprinsă în 1972 (Gabriel Mihăescu, Muzeul de istorie din Târgoviște) la ruina bisericii de la 1699 a scos la iveală, alături de alte fragmente de coloane și capitelluri, părți din vechea frescă și pardoseli, pierdute și ele curând. Din mobilierul caselor donate Academiei de Elena și Zoe Văcărescu doar o mică parte a fost salvată la Muzeul din Târgoviște.

POPAS LA VĂCĂREȘTI

Am pătruns cu emoție pe aleea centrală a fostelor Curți străjuite de câțiva dintre vechii arbori, la capătul ei, de pe mu-

și fotografiile alăturate imaginea Văcăreștilor, în vremurile de normalitate ale Regatului României Întregite. Printr-o rară potrivire a sorții, Văcăreștii au trecut, din tată în fiu, sub stăpânirea ramurii de poeți ai neamului, încheiată cu Elena Văcărescu.

Rămase ultimele moștenitoare ale caselor și domeniului, Elena Văcărescu prin testamentul ei, făcut la Paris la 15 septembrie 1945, și sora sa Zoe colonel Caribol, prin acela întocmit la București în decembrie 1947, lăsau Academiei Române moșia, conacul și parcul de la Văcărești, cu obligația ca aceasta să creeze Fundațiunea Elena Văcărescu și Zoe colonel Caribol. Moșia, conacul, parcul, cu toate ce se aflau acolo, bunuri imobile și mobile, accesorii și dependențele urma să fie păstrate și să constituie, după indicațiile conducerii Academiei, „un loc de odihnă și un mediu de studii și de meditațiuni în mijlocul naturii frumoase și a atmosferei tradiționale românești a familiei Văcăreștilor, cugetând și lucrând”. Acest loc trebuia deschis „și altor intelectuali, de preferință universitari sau ele-

mente alese de ea – literați sau poeți –, care vor trăi în această ambianță și vor găsi acolo izvoare de inspirație pentru cultul patriotic al țării și al familiei Văcărescu, întocmind lucrări menite a celebra și a îndeplini aceste domenii”.

Convinsă de rentabilitatea moșiei, de valoarea celorlalte bunuri donate de Elena Văcărescu și sora ei Zoe Caribol, conducerea Academiei Române, în frunte cu Alexandru Lapedatu, a acceptat testamentele cu toate condițiile și legatele aferente lor (decembrie 1947).

UN SEMNAL ÎN REVISTĂ

Odată cu așa-numita „naționalizare” din 1948, în fapt confiscarea de statul comunist a tuturor proprietăților particulare, Academiei R.P.R., după noua denumire, i se lăsau totuși la Văcărești parcul de 200 de hectare și conacul.

Soarta mirificului domeniu de la Văcărești, ajuns astfel proprietatea Academiei Române, a fost înfățișată în anii 1958 – 1962 de rapoartele eminentului arhitect și matematician, profesorul Adrian Gheorghiu (1909 – 1981), adresate Direcției Monumentelor Istorice.

După 1948 în casele Văcăreștilor și în tot parcul s-a instalat gospodăria agricolă

colectivă „Victoria Socialismului”. În anul 1955 conacului Văcăreștilor „i s-a dat foc și a ars una din cele mai prețioase și vechi biblioteci de cărți rare și manuscrise”. Conacul „a fost dărâmat complet și ras de pe fața pământului”, „s-a repetat la Văcărești aceeași crimă voită ca și cu casele poetului Eminescu de la Ipotești Botoșanilor”, după cum conchidea profesorul Adrian Gheorghiu. Rămășițele construcției slujeau pentru ridicarea unui grajd de vite, până la terminarea căruia caii fuseseră ținuți în capela a cărei devastare se începuse după 1957. În anul 1962, prin parcul cu o mulțime de arbori tăiați și aleile dispărute, zăceau fragmente de coloane și capitelluri, piese din piatră sculptate sfărâmate, între care „o bază de piatră, sculptată și cu cadran care servea de ceasornic solar”, toate „de o valoare artistică evidentă”.

Lacul de la poalele malului, pe care se înălțau conacul și capela, a fost secat, arborii din această parte a parcului tăiați până la ultimul și pe locul lor s-au încropit două staula. „Victoria Socialismului” asupra moștenirii Văcăreștilor era deplină!

Din aceste vremuri de restriște pentru patrimoniul românesc o notă aparte, legată chiar de *Magazin istoric*: în octombrie 1972 elevul Stan M. Nicolae din Văcărești scria redacției

*Pivnițele caselor
lui Ianache Văcărescu (1965)*

*Parterul
caselor vechi,
azi*

Arthur Burrows

când o voce clară, baritonală, s-a făcut auzită pe calca undelor: „Sunteți la 2LO și ascultați postul nostru care emite din Londra, din clădirea Marconi“.

Cel care peste ani avea să devină pentru ascultători „Unchiul Arthur“, Arthur Burrows (1882 – 1947), primul director de programe al recent lansatei companii, a prezentat un concis buletin de știri. Primele au fost câteva informații despre un jaf pe calca ferată care ținușe prima pagină a ziarelor londoneze. A urmat prezentarea importante schimbări politice de la vârful guvernului, respectiv trecerea de la guvernul liberal al longevivului David Lloyd George (6 decembrie 1916 – 19 octombrie 1922) la cel conservator, ce l-a propulsat ca premier pe Andrew Bonar Law (23 octombrie 1922 – 20 mai 1923). Buletinul s-a încheiat cu cele mai importante rezultate sportive și o scurtă prognoză meteo pentru Londra și întregul Regat Unit.

Câteva săptămâni mai târziu, la 14 decembrie, un inginer scoțian, ofițer în rezervă, John Reith (1889 – 1971), devine director general al British Broadcasting Company. O mutare neașteptată. Nimeni nu își imagina ca un asemenea personaj, aparent tradiționalismul înmăscut, să

preia frâiele unei companii atât de inovative.

Însă Reith era un tip căruia îi plăceau provocările. În martie el părăsise fabrica de construcții la care lucrase câțiva ani

buni, William Beardmore & Co. După cum a mărturisit fiica sa, Marista, în cartea de memorii *My Father*, făcuse acel pas mai ales din dorința de a elimina rutina și a înfrunța, din nou, ca în război, pericolul. Așa că, atunci când a văzut anunțul din *The Morning Post* că se căuta manager la o nouă companie, nu a ezitat să aplice, chiar dacă nu prea înțelegea cu ce se ocupa ea cu exactitate. Nici nu s-a pregătit în prealabil: dimineața a rostit o rugăciune scurtă, a tras aer în piept și s-a prezentat la interviu!

„Nu mi-au pus prea multe întrebări – a mărturisit mai târziu. Dar la câteva dintre acestea nu am știut ce să răspund. Adevărul este că nu aveam nici cea mai vagă idee despre ceea ce era difuzarea radiofonică. Dar nici nu m-am dat peste cap să aflu ceva dinainte. Iar dacă aș fi încercat, cel mai probabil că mi-ar fi fost foarte greu să găsesc pe cineva care să îmi explice“. Însă rugăciunile se pare că au fost ascultate, căci nu au trecut nici 24 de ore și John Reith primea slujba.

Inițial, pălăria părea să fie prea

John Reith

mare chiar și pentru un bărbat care până atunci reușise aproape totul în viață. Om cu solide principii religioase (unul dintre cei șapte copii ai unui preot presbiterian din Glasgow), Reith s-a trezit deodată în fața unor probleme pe care nu știa cum să le rezolve. I-ar fi mărturisit unui apropiat: „Mă bântuiau cuvintele pe care abia le puteam înțelege: copyright; drepturi de autor; patente Marconi; drepturi ale asociațiilor de artiști, de autori, de compozitori...; aparate de transmisie fără fir“!

Conform contractului semnat, mandatul noului director trebuia să înceapă în prima zi a anului 1923, luni, 1 ianuarie. Reith s-a prezentat însă încă de duminică dimineața, pentru a inspecta biroul, a se acomoda cu oamenii și cu locurile.

Prima impresie nu a fost tocmai cea mai bună: în cea dintâi zi de muncă, secretarul companiei, un anume maior Anderson, a sosit cu o jumătate de oră întârziere, etalând o pălărie elegantă, de mătase. Era pentru prima oară când Reith îl întâlnea: „Am văzut din prima că nu aveam cum să ne înțelegem!“. Așa că decizia de a-și angaja o secretară personală a venit firesc. A întrebat în cele mai înalte cercuri. Mâna dreaptă a lui Lloyd George,

UN DIRECTOR NEOBIȘNUT

ANA DARIE

● „Nu aveam nici cea mai vagă idee despre ceea ce era difuzarea radiofonică” ● „Cuvinte pe care abia le puteam înțelege: copyright; drepturi de autor; patente Marconi; aparate de transmisie fără fir” ● Nu cunoscuse niciodată oboseala ● Soțul care a călcat strâmb nu mai poate rămâne inginer șef ● Jazz-ul – produsul murdar al modernității ● Televiziunea va corupe societatea

Studioul 2LO, din care a emis prima oră BBC

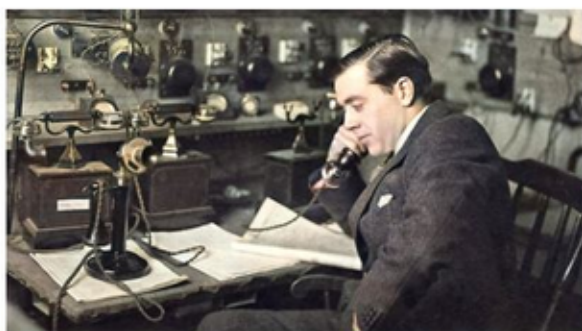
14 noiembrie 1922: o după-amiază înnorată de marți, care, pentru londonezul de rând, părea o zi ca oricare alta. Pentru o comunitate destul de mică de entuziaști din Regatul Unit a fost însă una dintre cele mai importante ale secolului trecut. O nouă companie se naștea, dând formă unui vis care până de curând se crezuse aproape irealizabil: radioul național.

Idată cu terminarea Primului Război Mondial, mulți dintre operatorii radio lăsați la vatră își descoperiseră o nouă chemare: de ce să nu se folosească de mesajele primite pe calea undelor, care îi salvaseră de atâtea ori în complicatele zile de conflict, și în noua viață civilă?! Adio mesaje criptate, informații cartografice despre mișcările inamicului sau pierderi umane și materiale – bine ați venit pasionante discuții amicale,

aprinse schimburi de opinii despre cricket, bere sau întrecerile navelor cu pânze. După estimările specialiștilor, la începutul deceniului al treilea al secolului trecut, pe teritoriul britanic erau înregistrate aproximativ 30.000 de aparate de recepție a undelor radio, marea majoritate dintre ele manufacturate după principiile și modelele celor utilizate în război.

Știrea că, la 18 octombrie 1922, șase companii engleze, coalizate în principal în jurul

celci fondate în 1897 de italianul Guglielmo Marconi (1874 – 1937, Wireless Telegraph and Signal Company, pionier în acea perioadă în domeniul transmiterii de semnale la distanță prin intermediul electromagnetismului și inventatorul antenci), au format The British Broadcasting Company a creat vâlvă în rândul acelor pasionați. Câteva săptămâni mai târziu, alături de amici, au așteptat cu sufletul la gură prima transmisie. Era fix ora 18.00,

Peter Eckersley

Soluția lui Selfridge a fost una simplă: cum el își rezervase cu mult înaintea reclame regulate, în special în *Pall Mall Gazette*, i-a oferit lui Reith o parte din spațiu. Publicarea orarului BBC nu i-a dăunat deloc jurnalului cu apariție de seară, ci, din contră, l-a ajutat să își sporească popularitatea. Și asta i-a dat o strălucită idee lui Reith: dacă BBC și-ar publica singur programul?! Astfel a apărut, în septembrie 1923, *Radio Times*, săptămânalul înregistrând, încă de la început, un succes uriaș. Atât de important, încât consiliul BBC a sugerat ca Reith să primească o parte din profituri – propunerea ajungând să-i mărească salariul de aproximativ patru ori! Dar Reith nu a acceptat: „Ei mă pusese în funcție; era treaba mea să am grijă de companie; era o responsabilitate morală. Am crezut că nu era deloc potrivit să accept banii!”.

Reith și-a trasat un mandat care a avut la bază un slogan simplu, dar percutant: noua companie de transmisiuni radiofonice trebuia să devină cel mai important mijloc de „informare, educare, dar și de oferire de divertisment” – fără însă a încălca preceptele morale, căci „păstrarea unui discurs virtuos și etic este, și în acest domeniu, de o

importantă capitală”. Cu toate că pentru marea majoritate a publicului distracția era reprezentată în special de muzică, teatru și comedie, Reith a rămas ferm pe poziții până la finalul mandatului: în zilele de duminică, postul pe care îl conducea nu putea transmite decât programe sobre! Divertismentul pur reprezenta în ochii lui o prostituare a difuzării radiofonice...

Principiile ferme nu și le-a manifestat numai în ceea ce privea conținutul programelor difuzate de postul pe care îl conducea. La rândul lor, oamenii pe care îi avea în subordine trebuia să se supună aceluiași norme morale. Un episod petrecut în 1929 și care l-a avut ca protagonist pe inginerul șef al postului, Peter Eckersley (1892 – 1963), o dovedește de la

sine. În 1922, Eckersley era deja un inginer cu vastă experiență în domeniul radiodifuziunii, un cunoscut al lui Guglielmo Marconi. Decizia de a-l angaja la recent înființata BBC a venit ca de la sine. Iar Reith nu avea cum să nu îi recunoască autoritatea științifică. Însă, când omul Eckersley a călcat strâmb, moralistul director general nu a putut să închidă ochii. La primul interviu, contase enorm și mărturisirea viitorului inginer șef în credința în cuvântul lui Dumnezeu. Când însă Eckersley a avut o aventură cu soția unui coleg, Edward Clark, Frances Dorothy (Dolly, 1893 – 1971), situația s-a complicat. Fiică a unor părinți înstăriți, Dolly se dovedise încă din adolescență un suflet rebel: fugise de acasă pentru a se face actriță; rămăsese însărcinată în primul său turneu cu un teatru ambulant; se căsătorise cu producătorul muzical al BBC Edward Clark doar pentru a epata într-un alt mediu. Dar la doar câțiva ani de la nuntă, și-a părăsit soțul, luându-l cu ea și pe unicul fiu, James, născut în 1923. Se pare că legătura cu Eckersley a intervenit tocmai în acea perioadă când cei doi soți trăiau separat, însă asta nu a contat în ochii lui Reith. Și nici faptul că

John Reith, învâltat în 1940

Francis Stevenson (1888 – 1972, pe atunci amanta și apoi viitoarea soție a cunoscutului om politic), i-a recomandat-o fără nicio ezitare pe Isobel Shields. Reith a intervievat-o chiar din 2 ianuarie: o adevărată chimie s-a produs între cei doi. După cum va mărturisi mai târziu, Isobel avea să rămână cea mai inteligentă reprezentantă a sexului slab cu care a lucrat vreodată. Și, astfel, domnișoara Shields a devenit prima femeie angajată de compania radiofonică britanică.

Pentru a se impune în noua poziție, Reith s-a bazat în principal pe determinare, dar și pe o personalitate care impunea atât respect, cât și teamă (voce și principii autoritare, combinate cu o constituție atletică, o statură impozantă – de aproape 2 m înălțime – și o privire rece, care parcă îți interzicea din start orice abatere). Debordând o energie de-a dreptul extraordinară, le-a impus și subalternilor un ritm special de muncă. Nu de puține ori le-a mărturisit apropiaților că nu cunoscuse niciodată oboseala, chiar se confruntase cu prea multe momente în care nu mai știa ce să facă, cum să își ocupe cât mai inteligent și util timpul. Căci pierderea vremii reprezenta un grav păcat în ochii lui Dumnezeu...

Era inginer prin pregătire, așa că a analizat orice provocare metodic, încercând să o rezolve cât mai rapid, cu cea mai mare eficiență și, bineînțeles, ca orice director chibzuit, cu minim efort financiar. Una dintre marile probleme cu care s-a confruntat Reith la conducerea BBC a fost legată de publicarea

Gordon Selfridge

programelor. Proprietarii de ziare ai timpului se fereau să ajute compania concurentă, care deja începea să le fure mulți dintre consumatorii de știri. Pentru a reuși să facă față radioului, considerau că se impunea ca orice solicitare venită din partea BBC să fie taxată ca publicitate plătită. Dar noul director general s-a decis să-i înfrunte.

Un ajutor neașteptat a primit din partea magnatului de origine americană Gordon Selfridge (1858 – 1947), creatorul lanțului de magazine universale Selfridge. Cel mai probabil, Selfridge auzise despre

succesul înregistrat de Reith în turneul său din S.U.A., din 1916 – 1917, alături de abilul inginer E.W. Moir (1862 – 1933), desemnat de Lloyd George responsabil cu achiziționarea de arme și muniții în plină conflagrație mondială. La doar câteva săptămâni după ce Reith a fost rănit de un obuz german la obraz (urma rămânând vizibilă pentru toată viața), Moir îl contactase să-i devină partener, mizând tocmai pe tenacitatea pe care i-o aflase încă înainte de război, când cei doi au fost implicați în câteva proiecte de construcții: „Am

fost un fel de curiozitate, primul ofițer britanic rănit în război pe care îl vedeau americanii“, își amintea el. Statutul de celebritate americană i-a fost conferit de câteva discursuri prezentate comunităților presbiteriene din S.U.A. Cu toate că, după cum avea să le descrie tatălui, într-o scrisoare, a înșirat adesea „o mulțime de stupidenții, vorbind mai mult despre creația dumnezeiască, despre munți, păduri și ape“, publicul a fost aproape mereu extaziat, nu de puține ori întrunirile terminându-se cu intonarea imnului britanic, *God Save the King*.

Francis Stevenson, alături de Lloyd George

O CONTRIBUȚIE BELGIANĂ LA TRATAMENTUL REGELUI FERDINAND

TUDOR VIȘAN-MIU

Cancerul, a doua cauză de mortalitate la nivel global, după bolile cardiovasculare, este numele generic a peste 100 de tumori maligne care apar din erori survenite în replicarea celulelor, un proces fundamental pentru menținerea vieții.

Cancerul nu discriminează, iar printre victimele lor s-au numărat de-a lungul istoriei și o serie de monarhi, între care și regele Mihai I (Magazin istoric, nr. 12/2017), răpus în anul 2017 de o leucemie cronică.

Cu 95 de ani în urmă se stingea bunicul său, regele Ferdinand al României, măcinat de un cancer de colon (Magazin istoric, nr. 10/2000, 7/2002). Eforturile medicale întreprinse pentru a prelungi viața suveranului român au fost însoțite de unele demersuri politice și diplomatice, în cadrul cărora Regatul Belgiei și-a adus o contribuție puțin cunoscută.

Cortegiul funerar al regelui Ferdinand

Medicii regelui Ferdinand au început să se îngrijoreze de starea de sănătate a monarhului în anul 1925, dar semnele clinice ale bolii sale au devenit evidente în 1926. Regatul României se afla în plină „criză dinastică”, succesorul regelui, în urma renunțării lui Carol (Magazin istoric, nr. 4/2020), fiind tânărul său nepot, care se preconiza că va domni sub tutela unei Regențe până la majoratul său, la 18 ani, în 1939.

„ÎL VOM MAI AVEA CU NOI LA URMĂTORUL 1 IANUARIE?”

În fața opiniilor divergente ale doctorului Eduard Romalo, medicul curant al regelui, și ale doctorului Ion Mamulea, ultimul medic al regelui Carol I, diagnosticul corect („cancer recto-sigmoidian”) a fost pus în urma unei colostomii efectuate de doctorul Ernest Juvara, medic chirurg, împreună cu un coleg francez, doctorul Henri Albert Hartmann, și cu doctorul Dimitrie Gerota.

Clark ar fi știut de aventura consoartei și nu s-ar fi opus...

La urechile directorului general tot ajunseseră zvonuri: om credincios, Reith nu le-a crezut inițial. Însă deplasările în străinătate ale ilicitului cuplu (atât în Germania, cât și în Belgia) au pus paie pe foc. Inițial, directorul a acționat cu prudență. A vorbit mai întâi cu inginerul șef. Apoi, i-a chemat pe amândoi, insistând asupra faptului că legătura i-ar vătăma iremediabil cariera lui Eckersley. Opinia membrilor consiliului a fost împărțită: unii doreau demiterea imediată; alții, mai precauți, sugereau ca inginerul să își depună demisia, pentru ca, după ce s-ar liniști apele și Eckersley ar divorța de actuala soție (Stella, care se pare că nu știa nimic, ar fi aflat de aventură tocmai de la consoarta lui Reith), el să poată reprimi postul.

Intro primă fază, lucrurile păreau să se rezolve de la sine, căci Eckersley a promis solemn să pună capăt relației. Dar a fost doar un scurt răgaz. În aprilie 1929, după ce a întâlnit-o pe Dorothy la o petrecere, Peter Eckersley a schimbat macazul: pasiunea reaprinsă era prea mare, singura soluție rămânând să își părăsească soția! Conducerea postului s-a trezit astfel forțată să-i pună capăt contractului. Nu fără oarecare păreri de rău, după cum au demonstrat atât suma de 1.000 de lire oferită inginerului șef în semn de recunoaștere a serviciilor valoroase, cât și faptul că el a fost păstrat pe post de consultant încă un an. Mai târziu, în memorii, Eckersley sublinia că Reith, din perspectiva sa de creștin activ, avea dreptul să-l concedieze, deși considera că un alt șef s-ar fi putut arăta mai îngăduitor față de purtarea sa.

Ethel Snowden

După transformarea, în ianuarie 1927, în Societatea de radiodifuziune britanică (British Broadcasting Corporation), noul consiliu, numit de Guvernul conservator condus de Stanley Baldwin (1924 – 1929), nu i-a mai acordat directorului (ridicat la rang de cavaler la sfârșitul lui 1926) mâna liberă cu care se obișnuise. Președintele conservator al consiliului, George Herbert Hyde Villiers, al șaselea lord Clarendon (1877 – 1955), alături de unii dintre colegi, a susținut chiar ca Reith să le ofere cât mai des, poate chiar zilnic, informații cu privire la activitatea postului de radio recent devenit de stat. O asemenea decizie nu putea să fie luată decât de... „un prost”, nu s-a sfiit Reith să declare! Nici în fața slăbiciunilor sexului slab John Reith nu putea să închidă ochii. Numită cam în aceeași perioadă (sfârșitul anului 1926) guvernator al BBC, Ethel Snowden (1881 – 1951), cunoscută în epocă pentru implicarea în mișcarea sufragistă și viziunea sa creștin socială, a devenit una dintre țintele predilecte ale discursurilor

reprobatoare ale lui Reith: „o creatură cu adevărat îngrozitoare, ignorantă și oribilă”...

Greu de trecut cu vederea s-au dovedit atât comentariile admirative cu privire la politica naționalistă a lui Mussolini, cât și cele care vizau intransigența propagandistică a transmisiunilor radiofonice naziste. „Germania a interzis jazzul și îmi pare rău că noi am rămas oarecum pasivi, necondamnând acest produs murdar al modernității” – ar fi declarat unor apropiați. Aflat în vacanță, cu familia, în pitorescul Cornwall, în vara anului 1937, Reith s-a arătat de-a dreptul îngrozit când, în liniștitul golf unde închiriasse o casuță, s-au instalat alte câteva cupluri care nu s-au sfiit să distrugă farmecul idilic și pacea locurilor cu... „pestilențialele zgomote” ale jazzului redat la gramofone.

Neîncrederea totală într-un posibil viitor de succes al televiziunii i-a atras alte nenumărate critici. În opinia istoricului Asa Briggs, Reith a văzut mereu televiziunea ca pe o serioasă amenințare la adresa societății: „A crezut că va corupe cu adevărat și va ruina națiunea”. La încoronarea regelui George al V-lea din 12 mai 1937, John Reith a refuzat invitația de a transforma BBC în responsabilul principal al filmărilor ceremoniei. Când, un an mai târziu, avea să părăsească postul pe care îl ocupase mai bine de un deceniu și jumătate, unul dintre puținele cadouri pe care le-a lăsat acolo a fost... televizorul primit la finele anului 1936, când BBC lansase noua direcție de programe TV (2 noiembrie). La 30 iunie 1938, a părăsit incinta declarând: „La această grozăvie nu am să mă uit niciodată”! ■

*Doctorii Ion Mamulea (stânga)
și George Severeanu*

dintre cele 39 de ore de aplicații cu rادیu: „După cum v-am scris, lucrăm, atât dr. Sluys cât și eu, cu convingerea intimă de a avea un foarte bun rezultat și atât M.S. regina cât și regele sunt cu moralul foarte ridicat și se văd foarte mulțumiți de primele manifestațiuni ale tratamentului”.

La 21 februarie, tratamentul luând sfârșit, rادیul a fost depus la Banca Belgiană pentru Exterior (proaspăt absorbită de Société Générale de Belgique), un proces-verbal fiind semnat de cei doi medici și de directorul filialei din București a Băncii,

Joseph Mertens. La 24 februarie, ministrul Casei Regale, Constantin Hiott, îi scria lui Henri Catargi că „rezultatele [în urma tratamentului] sunt foarte încurajatoare”.

Deși doctorul Sluys s-a întors în Belgia la 25 februarie, implicarea sa în tratamentul regelui a continuat. La 17 martie, Sluys, consultat de la Bruxelles asupra evoluției nefavorabile a stării Majestății Sale, recomanda renunțarea la aplicațiile cu rادیu sau cel puțin amânarea lor, sugerând o călătorie în Italia în a doua jumătate a lunii aprilie. Aceasta nu a mai avut loc, întrucât, la 28 martie, pacientul regal a contractat o răceală severă. În mai, noi examinări au dezvăluit metastaze ale cancerului în pulmoni și în ficat. La 27 mai, regele a fost adus la domeniul regal de la Scroviște, iar în iunie, căutând un mediu mai răcoros, a fost mutat la Sinaia, unde i s-a instalat un cort pe pajiștea din preajma Peșelui (Magazin istoric, nr. 9/2013). Acolo și-a petrecut ultimele săptămâni ale vieții.

În fața sfârșitului tot mai apropiat, suveranul român de confesiune romano-catolică avea o cumplită neliniște: să nu moară neîmpărtășit. Cu trei decenii în urmă, Papa îi interzisese să primească Sfânta Împărtășanie (în termeni eclesiastici, „mica excomunicare”), întrucât își botezase copiii în rit ortodox. Semnarea concordatului cu Vaticanul (Magazin istoric, nr. 5/2000, 1/2021), la 10 mai 1927, l-a înduplecat pe Suveranul Pontif pentru ca monarhul să primească ultima cuminăcătură. Împăcat spiritual, regele Ferdinand și-a dat ultima suflare la 20 iulie 1927, în praznicul de Sf. Ilie.

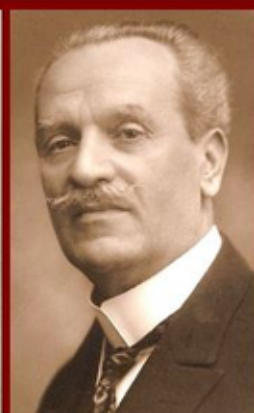
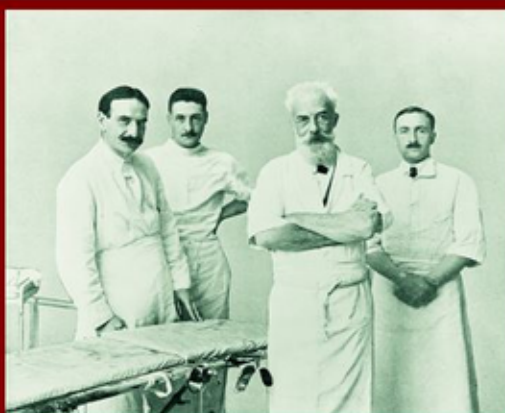
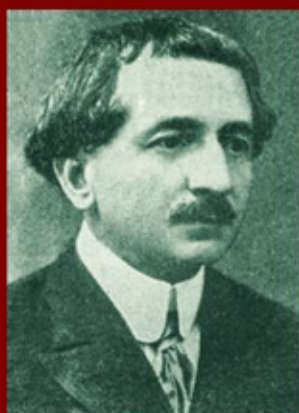
În fața datelor medicale privind boala regelui Ferdinand, specialiști moderni, precum doctorul Mihail Mihailide, au semnalat deficiențe în tratamentul care s-a aplicat. ■

Radioactive al Universității din Bruxelles. Procesul de predare-primire a fost semnat de renumitul profesor Auguste Piccard, împreună cu Severeanu și Sluys. Dată fiind valoarea materialului (50.000 de dolari americani), UMHK i-a cerut ministrului Henri Catargi să semneze o declarație prin care, în numele statului român, asuma returnarea după utilizare a rادیului primit. Rادیul a fost transportat în țară cu un tren special. Pentru manevrarea echipamentului a fost obținut concursul doctorului Félix Sluys, directorul Institutului de Radiologie din Bruxelles, care urma să sosească la București pentru a participa la tratamentul regelui.

Într-o scrisoare din 29 ianuarie, Severeanu îl anunța pe Catargi despre începerea tratamentului: „Majestatea Sa este pe cât se poate de bine, vesel, umblă prin casă și prin grădină, a acceptat tratamentul cu multă plăcere și sperăm cu toți că aplicațiunile zilnice ce i le facem F. Sluys și eu îi va da o grabnică însănătoșire. Va fi cu atât mai bine venit rezultatul rادیului cu cât toți sunt foarte sceptici”. La 8 februarie, Severeanu îi scria că tratamentul începuse să dea rezultate, după 20

*Trupul neînsuflețit
al regelui Ferdinand*

*De la stânga la dreapta: doctorii Ernest Juvara, Henri Albert Hartmann
(al doilea din dreapta) cu asistenții săi și Dimitrie Gerota*

Boala regelui devenise atât de evidentă, încât, la 1 ianuarie 1927, regina Maria se întreba temătoare în jurnal: „Îl vom mai avea cu noi la următorul 1 ianuarie?”.

Medicii din jurul regelui au agreat că o operație radicală era contraindicată, dezbătând felul în care trebuia continuat tratamentul: cu raze X sau cu aplicarea unor cantități de radium, în străinătate sau în țară. La acel moment, aceste metode erau utilizate în medicină de 30 de ani, la puțin timp după descoperirea acestora, în 1895 și 1898 (datorată lui Wilhelm Röntgen, respectiv soților Marie și Pierre Curie). În final, pentru regele Ferdinand a prevalat soluția unui tratament care putea fi făcut în România, cu radium. Acesta însă trebuia adus din străinătate.

Monopolul pe plan internațional asupra pieței radiului era deținut de curând de Regatul Belgiei, care începuse exporturile în 1922. Zăcămintele de uraninit („pehblendă”) – descoperite în anul 1913 în colonia belgiană din Congo – erau exploatate de Uniunea Minieră din Katanga Superioară (UMHK), o companie creată și gestionată de marea bancă belgiană Société Générale de Belgique. Radiumul era extras din minereu la Societatea Generală Metalurgică din Hoboken (SGMH), aflată lângă Anvers, și vândut de UMHK prin divizia sa de vânzări, Radium Belge. Întrucât era foarte scump, compania belgiană îl închiria țărilor care nu aveau resursele pentru a-l achiziționa.

Foarte prompt, regina Maria i-a telegrafiat regelui Albert I al belgienilor, cerându-i sprijinul pentru trimiterea în România a cantității de radium

necesar tratamentului regelui României, împreună cu echipamentul aferent. Doctorul George Severeanu (1879 – 1939; *Magazin istoric*, nr. 8/2021), medic primar radiolog la Spitalul Colțea, fiul chirurgului Constantin Dimitrescu-Severeanu (1840 – 1930), a fost trimis la Bruxelles ca reprezentant al Guvernului român pentru aducerea radiului în țară. Legației României de la Bruxelles i s-a transmis să-i dea acestuia tot concursul. În arhiva ministrului plenipotențiar Henri Catargi, care a reprezentat România la Bruxelles aproape un deceniu (1920 – 1929), păstrată în Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale a României, se află documente care dezvăluie noi detalii privind acest episod.

ULTIMELE LUNI DE VIAȚĂ

Vineri, 21 ianuarie 1927, Severeanu, ajuns la Bruxelles, transmitea la București că pregătirile pentru aducerea materialului au început, iar finalizarea expediției necesită cinci zile. Pentru a primi acceptul împrumutării radiului și echipamentului aferent, ministrul Henri Catargi s-a întâlnit cu Edgar Sengier, directorul general al UMHK, și cu ministrul de Stat Émile Francqui, directorul general al Société Générale de Belgique. Acordul a fost dat. Înaltul sprijin al familiei regale belgiene a deschis României ușile de care avea nevoie.

Radiumul necesar (5.201,29 mg), distribuit în 13 ace cu câte aproximativ 400 mg, a fost cântărit în Laboratorul pentru Măsurarea Substanțelor

*Regele Ferdinand de Saxa-Coburg și Gotha,
în ziua proclamării independenței*

și teritorii luate pe calea armelor atât de la Austro-Ungaria, cât și de la Bulgaria, nu ar fi avut prea mari șanse de succes dacă în octombrie 1908 Dubla Monarhie și-ar fi păstrat trupele în sângacul Novi Pazar, iar ulterior ar fi anexat respectivul teritoriu.

Serbia a protestat față de anexarea Bosniei și Herțegovinei de Austro-Ungaria imediat, la 7 octombrie 1908, la fel cum a procedat peste un secol, în 2008, față de recunoașterea independenței Kosovo de urmașele Dublei Monarhii, Ungaria și Croația, secondate de aceeași Bulgaria care, în 1908,

își proclama independența concomitent cu acțiunea anexionistă a Vienei și Budapestei. În 1908, Serbia a solicitat anularea anexării Bosniei și Herțegovinei și compensații teritoriale, ca și cum Dubla Monarhie ar fi anexat vreun teritoriu de la statul sârb, și a mobilizat armata. Întrucât Austro-Ungaria nu a renunțat la anexarea Bosniei și Herțegovinei și nu s-a intimidat în fața mobilizării armatei sârbe, Belgradul a pretins anexarea părții nordice a sângacului Novi Pazar, tocmai pentru a pregăti viitoarea anexare a Muntenegrului.

Și în 1908, ca și în 2008

*Recruți bulgari se pregătesc să plece
pe frontul Primului Război Mondial, în gara din Sofia*

și în prezent, liderii politici ai Serbiei manifestau pretenții și ambiții nerealiste, necorelate cu adevăratele capacități politice, economice, militare și financiare ale propriei țări. În 1908 Serbia nu ar fi putut să reziste militar singură în fața Austro-Ungarici, după cum nu a putut nici în Primul Război Mondial. În 1908 Serbia a mizat pe intervenția militară în sprijinul său a Imperiului Rus. Peste doar șase ani, statul sârb a fost salvat în 1914 de ocupația Dublei Monarhii doar pentru că majoritatea armatei austro-ungare lupta pe fronturile din Galiția și Bucovina contra armatei Imperiului Rus – „patronul” din umbră al Serbiei de atunci și de acum.

Însă în 1908 Serbia nu a reușit nici să împiedice anexarea Bosniei și Herțegovinei de Austro-Ungaria, nici să anexeze vreun teritoriu în sângacul Novi Pazar și nici să obțină o intervenție militară a Imperiului Rus în sprijinul său împotriva Dublei Monarhii.

Austro-Ungaria a convins Imperiul Otoman la 26 februarie 1909 să accepte anexarea, în schimbul plății de către Dubla Monarhie a unei despăgubiri pentru preluarea în proprietate a terenurilor din Bosnia și Herțegovina care avuseseră ca proprietar statul otoman.

Această înțelegere s-a produs după ce în Imperiul Otoman fuseseră boicotate produsele exportate de Austro-Ungaria. Arma financiară pentru obținerea de compensații s-a folosit și în 1908, dar și după mai mult de un secol, când în noiembrie 2018 autoritățile de la Priștina, ca răspuns la politica Belgradului

Continuăm prezentarea culiselor anexării Bosniei și Herțegovinei de Austro-Ungaria și a similitudinilor cu situația actuală (Magazin istoric, nr. 4/2022).

CRIZA BOSNIACĂ DIN 1908

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Anexarea Bosniei și Herțegovinei de Dubla Monarhie a avut loc la 6 octombrie 1908, a doua zi după ce regele Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha a proclamat independența Bulgariei față de Imperiul Otoman.

Recunoașterea independenței Kosovo de Ungaria și Croația a avut loc la 19 martie 2008, iar a doua zi, la 20 martie 2008, de Bulgaria, fapt care a produs o lovitură concertată intereselor Serbiei.

Caricatură apărută în presa turcă, după anexarea din 1908, cu explicația: „Civilizația avansează în Bosnia și Herțegovina“

Incercuită la vest și la est de state care se opuneau și în 1908, și în 2008, ca și în prezent, programului național pan-sârbesc, Serbia nu a putut reacționa eficient nici împotriva anexării Bosniei și Herțegovinei, nici împotriva recunoașterii independenței Kosovo.

Și atunci, ca și acum, Serbia a fost prinsă ca într-un clește de Viena, Budapesta, Zagreb și Sofia, situație care se repetase, dar cu implicarea decisivă a Berlinului, în timpul Primului și al celui de Al Doilea Război Mondial.

La 7 octombrie 1908, a doua zi după anexarea Bosniei și Herțegovinei, Austro-Ungaria și-a retras trupele din sangeacul Novi Pazar, ca o concesie față de Imperiul Rus și Imperiul Otoman.

În realitate, retragerea din sangeacul Novi Pazar a constituit o eroare geo-strategică majoră a Austro-Ungariei, întrucât astfel nu se mai putea interpune militar între Serbia și Muntenegru. Sangeacul Novi Pazar constituia un teritoriu care separa Serbia de Muntenegru și care asigura legătura între Bosnia și Kosovo. Profitând de absența armatei austro-ungare, Serbia și Muntenegru au putut ocupa și împărți între ele atât sangeacul Novi Pazar, cât și Kosovo, în timpul războaielor balcanice din 1912 – 1913.

În consecință, Austro-Ungaria a pierdut șansa de a realiza la Mitrovica, în nordul actualului Kosovo, conexiunea teritorială cu o Albania Mare antisârbă și antimuntenegreană și prin intermediul Albaniei de a face

joncțiunea cu Bulgaria, care aspira la alipirea Macedoniei, pe atunci majoritar bulgarofonă.

Scăpată de riscul unei coaliții între Austro-Ungaria, Bulgaria Mare și Albania Mare, Serbia a reușit prin războaiele balcanice să ocupe și să anexeze Macedonia Vardară și să obțină o frontieră comună cu Grecia, care a ocupat și anexat la rândul ei Macedonia Egee, împotriva aspirațiilor naționale bulgare. Alianța Serbia – Grecia a separat teritorial Austro-Ungaria de Albania și de Bulgaria, fapt care a permis Belgradului ca, la sfârșitul Primului Război Mondial, să obțină teritorii de la Austro-Ungaria ce se destrăma.

Proclamarca, la 1 decembrie 1918, a Regatului Sârbilor Croaților și Slovenilor, de fapt o Serbie Mare ce anexase Muntenegru

efectivele militare suplimentare și cele para-militare de cetnici încorporate în 1908.

Imperiul Rus nu a obținut nimic în compensație pentru acceptul acordat la anexarea Bosniei și Herțegovinei de Dubla Monarhie. Și aceasta întrucât Marea Britanie nu a acceptat ca Imperiul Rus să aibă acces pentru flota sa militară prin Strămtorile Bosfor și Dardanele.

Cu sprijinul Marii Britanii și al Germaniei, Tratatul de la Berlin din 1878 a fost modificat în aprilie 1909 doar în favoarea Austro-Ungariei, nu și în beneficiul Imperiului Rus.

Proclamația independenței Bulgariei și transformarea acesteia din principat în regat, la 5 octombrie 1908, la Târnovo, vechea capitală a celui de-al Doilea Țarat Bulgaro – Vlah medieval de către Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha, care pentru uzul intern și-a asumat titlul de țar, nu a adus Imperiului Rus vreun beneficiu, ci doar Austro-Ungariei și Germaniei.

Spre deosebire de Bulgaria Mare, constituită prin Tratatul de la San Stefano, din 3 martie 1878, care era *de jure* vasală față de Imperiul Otoman, dar *de facto* controlată de Imperiul Rus, Bulgaria proclamată independentă și transformată în regat la 5 octombrie 1908 se afla sub influența Puterilor Centrale, nu sub cea a Antantei.

În consecință, Bulgaria, care în primul război balcanic a fost aliată cu Serbia împotriva Imperiului Otoman, în al doilea război balcanic a luptat contra Serbiei pentru împărțirea Macedoniei locuite majoritar de bulgarofoni. Ulterior, în Primul Război Mondial, Serbia a fost ocupată

rapid la sfârșitul anului 1915 de Puterile Centrale, întrucât a fost atacată pe la spate în zonele bulgarofone Șopluk și Macedonia Vardar de Bulgaria, condusă de același rege/țar Ferdinand de Saxa-Coburg Gotha.

Intrearea Bulgariei în Primul Război Mondial de partea Puterilor Centrale s-a produs în contextul încheierii în septembrie 1915 a Acordului de Amiciție și Alianță între Bulgaria și Germania, care în Anexa secretă stipula că Bulgaria va obține întreaga jumătate estică a Serbiei, adică tot Timocul majoritar etnic românesc până la Morava, tot Șoplukul bulgarofon cu Niș, Leskovac, Pirot, Vranje, estul Kosovo populat de albanezi și de șopi/torlaci bulgarofoni și toată Macedonia Vardar bulgarofonă. Astfel, Bulgaria își împlinea aspirațiile teritoriale împotriva Serbiei, iar Germania și Austro-Ungaria zdrobeau Serbia și irendentismul pan-sârbesc care amenința Dubla Monarhie, ocupau Muntenegru și preluau controlul asupra axelor de comunicații din centrul Balcanilor.

Trebuie menționat faptul că atât anexarea Bosniei și Herțegovinei de Austro-Ungaria, cât și proclamarea independenței Regatului Bulgariei s-au produs ca reacție la Revoluția Junilor Turci din Imperiul Otoman, din iulie 1908.

Junii Turci, organizați în Comitetul Uniune și Progres, cu sprijinul Armatei 3 de la Salonic, l-au forțat pe autocratul sultan Abdul Hamid al II-lea să promulge din nou, la 24 iulie 1908, Constituția otomană din 1876, pe care respectivul sultan o suspendase în 1878. Repromulgarea Constituției însemna că aceasta urma să fie aplicată în toate provinciile Imperiului Otoman, deci teoretic și în Bosnia și Herțegovina, care erau doar administrate și ocupate militar de Austro-Ungaria, însă rămăseseră sub suveranitatea sultanului. Prin aplicarea Constituției otomane în Bosnia și Herțegovina, Imperiul Otoman și-ar fi consolidat suveranitatea asupra celor două provincii, în detrimentul intereselor Austro-Ungariei. Suveranitatea otomană asupra Bosniei

Semnarea acordului din 4 septembrie 2020

în Biroul Oval de la Casa Albă:

președintele Serbiei Aleksandar Vucici, președintele S.U.A. Donald Trump și premierul Kosovo Avdullah Hoti

de a convinge unele state să anuleze recunoașterile inițiale ale independenței Kosovo, au impus o taxă de 100% la produsele exportate de Serbia în Kosovo. Această taxă a fost atât de eficientă, încât produsele din Serbia au fost rapid eliminate de pe piața din Kosovo de produsele din Croația, Bulgaria și Macedonia de Nord. Ceea ce a forțat Serbia, prin acordul din 4 septembrie 2020 semnat în Biroul Oval de la Casa Albă de președintele S.U.A. Donald Trump, președintele Serbiei Aleksandar Vucici și premierul Kosovo Avdullah Hoti, să renunțe la demersurile de convingere a statelor terțe să anuleze recunoașterea independenței Kosovo.

Datorită sprijinului primit din partea Germaniei, Austro-Ungaria a obținut atât recunoașterea anexării Bosniei și Herțegovinei din partea celorlalte Mari Puteri, cât și evitarea organizării unui nou Congres de tipul Congresului de la Berlin, la care Mariile Puteri să discute anexarea, dar de fapt să negocieze și să solicite compensații în favoarea acceptării anexării ca fapt împlinit.

Poziția Germaniei în 1908 a fost similară celei din perioada dezmembrării R.S.F. Iugoslavia. Germania reunificată a recunoscut independența Sloveniei și Croației, punând statele CEE/UE în situația de a nu mai putea evita să recunoască la rândul lor independența proclamată de Zagreb și Ljubljana. Germania este un puternic susținător al aderării Bosniei și Herțegovina (BiH) la UE și la NATO, adică al menținerii integrității teritoriale a BiH. Astfel, Germania este un factor esențial în blocarea

Sultanul Abdul Hamid al II-lea

ambițiilor secesioniste ale Republicii Srpska și în blocarea constituirii Serbiei Mari. Germania a fost factorul esențial care a blocat și inițiativa schimbului de teritorii între Serbia și Kosovo, vehiculată în 2018 de președinții Aleksandar Vucici și Hashim Thaci. Prin respectiva inițiativă, susținută de Administrația Trump, Serbia ar fi obținut nordul majoritar etnic sârb al Kosovo, iar Kosovo zonele majoritar etnic albaneze din sudul Serbiei – Valea Preșevo, cuprinzând municipalitatea Preșevo și părți din municipalitățile

Bujanovac și Medvedja. Arealul ce ar fi urmat să revină Serbiei era evident mai întins teritorial și mai important ca infrastructură economică decât cel ce ar fi fost preluat de Kosovo. Astfel, Serbia ar fi putut obține o parte din marele complex minier de la Trepcea, instalații industriale care deservește respectivul complex minier și lacul de acumulare și hidrocentrala Gazivode/Ujmani, care furnizează apa necesară răcirii centralelor termoelectrice pe lignit Kosovo A și Kosovo B, ce asigură cea mai mare parte din necesarul de electricitate al Kosovo.

Marile perdante din anexarea Bosniei și Herțegovinei în 1908 au fost Serbia și Imperiul Rus, care în martie 1909 a trebuit să accepte faptul împlinit comis de Dubla Monarhie.

Serbia nu mai putea anexa Bosnia și Herțegovina, odată ce acestea au devenit teritorii integrante al Dublei Monarhii. În martie 1909, în fața mobilizării parțiale a armatei austro-ungare, Serbia a fost nevoită să renunțe la mobilizarea propriei armate și a lăsat la vatră

Demonstrație în favoarea Junilor Turci pe străzile Istanbulului

PRIMA FÂNTÂNĂ MUZICALĂ DIN LUME

ANCUTA-LĂCRIMIOARA CHIȘ,
GĂSPĂR PÉTER

Prima fântână muzicală din lume a făcut celebru numele orașului Târgu Mureș. Viața și activitatea lui Bodor Péter, creatorul acestei minuni tehnologice și artistice, sunt fascinante.

Piața centrală și fântâna muzicală din Târgu Mureș, într-o gravură publicată la Pesta, în jurul anului 1850

Bodor Péter s-a născut la Sângeorgiu de Pădure în 1782 sau 1783 și și-a petrecut copilăria la Let, în județul Covasna, în familia tatălui, după care s-a întors în satul natal. Se poate presupune astfel că studiile elementare le-a făcut în aceste localități, dar scrisul de mână și cărțile profesionale indică faptul că pregătirea lui era mult mai elevată, deci că și-a continuat studiile, deși numele lui nu figurează în registrele colegiilor din împrejurimi. A fost un copil precoce, la 12 ani realizând o moară din lemn pentru măcinatul cerealelor, pusă în mișcare de forța apei.

MEȘTER GENIAL, FALSIFICATOR DE BANCNOTE

S-a creat legenda potrivit căreia ar fi studiat la Viena, fapt puțin probabil, dar în perioada de ucenicie ca tâmplar a ajuns cu siguranță în străinătate. Meșteșugul de a construi orgi l-a deprins de la meșteri sași care i-au transmis tainele realizării acestui instrument complex, ce implică abilități tehnice superioare și informații elaborate despre structura și realizarea tuburilor metalice, dar și cunoștințe muzicale privind sonoritatea, acordul și armonia.

În jurul anului 1816, Bodor Péter s-a stabilit la Târgu Mureș, dar va realiza lucrări în toată

Transilvania. Deși nu s-a căsătorit niciodată, a adoptat doi copii orfani care i-au fost de mare ajutor în timpul lungilor sale detenții. A petrecut cel puțin 18 ani în închisoare, adică mai bine de un sfert din viață, pentru falsificarea banilor. Presa de hârtie, în fond o tiparniță destul de primitivă, a primit-o de la armurierul Böszörményi Ádám, dar inițial s-a temut s-o folosească. Sub presiunile văduvei lui Böszörményi și a ceasornicarilor Lakatos Sámuel și Pál Sámuel, Bodor a falsificat bancnote de 10 forinți. În momentul devalării acestei afaceri, complicii săi l-au acuzat de falsificarea a cel puțin 700 de bancnote, dar numai despre 46 s-a putut dovedi că ar fi fost realizate de el. În acel moment, în Imperiul Habsburgic

Podul din lemn peste râul Mureș

Údvozlet Marosvásárhelyről.

și Herțegovinei, care prin Congresul de la Berlin din 1878 devenise o simplă ficțiune, s-ar fi transformat într-una efectivă, concretă, *de facto*. Austro-Ungaria nu își putea permite să accepte organizarea în Bosnia și în Herțegovina de alegeri pentru Parlamentul Imperiului Otoman, în conformitate cu Constituția statului otoman.

Similar, nici Bulgaria nu putea accepta ca pe teritoriul său să intre în vigoare Constituția Imperiului Otoman și să fie organizate alegeri pentru Parlamentul otoman. Cu atât mai

mult cu cât, *de jure*, Principatul Bulgariei și Rumelia Orientală continuau să fie, conform Tratatului de la Berlin, două entități diferite, care din 1885 erau doar conduse de aceeași persoană. Prin proclamarea independenței și transformarea în regat, Principatul Bulgariei și Rumelia Orientală s-au unit în 1908 și *de jure*, confirmând o realitate care funcționa *de facto* de la uniunea personală din 1885.

În privința atmosferei care a precedat și pe fundalul căreia ulterior s-a realizat anexarea Bosniei și Herțegovinei de

Austro-Ungaria, trebuie menționat faptul că, în primele nouă luni ale anului 1908, deci până la anexarea respectivă, relațiile externe ale Serbiei nu se confruntaseră cu vreun incident deosebit. Negocierile cu Austro-Ungaria pe linia noului Acord comercial se finalizaseră cu un rezultat acceptabil, deși Serbia nu reușise să-și păstreze toate facilitățile de export pe piața Dublei Monarhii prevăzute în precedentul acord de până la Războiul Porcinelor.

(Va urma)

CÂTEVA CEASURI LA VĂCĂREȘTI

(Urmare din p. 16)

În vremea războiului ruso-otoman de la 1768 – 1774 și a ocupației ruse a Principatelor Române, misiunea militară condusă de cartier maistrul general Friedrich Wilhelm von Bauer (1731 – 1783) pentru ridicarea cartografică a țării inventariase la fiecare din satele Văcărești, din Vale și Deal, biserici și „case de boieri”.

Situat în interfluviul Dâmbovița – Gârlița, ce curgea pe sub deal, și lovit de inundații, Văcăreștii din Vale s-au mutat în secolul al XIX-lea și ei pe culme, în josul satului Văcăreștii din Deal.

Cu aceste informații am colaborat în lărga Vale a Dâmboviței, pe drumul de țară, spre râu. Nimic nu mai rămăsese din lacul vechi și amenajarea sa peisagistică.

Deodată, în stânga drumului, ascuns de tufele ocolite de

arătură, am ghicit alte beciuri cu cărămidă subțire, veche, și pe o întinsă suprafață cioburile din secolele XVII – XVIII. De bună seamă, ne aflam în fața unui sat dispărut și a unor curți boierești sfărâmate. Săpăturile arheologice făcute în urmă cu aproape 50 de ani și rămase nepublicate stabiliseră totuși dimensiunile casei de deasupra vechilor beciuri.

Reveniți pe fostele alei ale parcului de odinioară de pe murea dealului, am ajuns deodată în fața unui arbore torsionat, cu trunchiul gros și urmele unor răni adânci, cu tenacitate auto-vindecate. Am recunoscut o *Sophora japonica*, a cărei vechime o făcea contemporană amenajării peisagistice a lui Wilhelm Knechtel.

Ca atâtea alte locuri din *Țara Curților Sfărâmate*, Văcăreștii de pe Dâmbovița înfățișează, prin ruinele sale, succesiunea eforturilor de amenajare, de umanizare și civilizare a teritoriului

în Evul de Mijloc și în modernitatea timpurie a secolelor XVI – XVIII. Văcăreștii păstrează încă mărturiile unui trecut necesar construirii organice a viitorului românesc. Vechile proiecte de restaurare a pivnițelor se impun a fi actualizate, deasupra lor putându-se înălța diafane, transparente, structuri sugerând volumetria încăperilor distruse, spații pentru viitoarele așezăminte culturale, atât de necesare satelor noastre: biblioteca, mediateca, o sală de expoziții. Elegant boltitele beciuri, restaurate, pot încă adăposti funcțiuni economice și lapidarii. O dată cu aceasta, refacerea capelii se impune, ea fiind semnul vechilor ctitori ai locului. *Sophora japonica* și ceilalți arbori vechi ar trebui să inspire restaurarea peisajului istoric.

Văcăreștii ar putea redeveni astfel unul dintre locurile predilecte pentru „creșterea limbii românești și a patriei cinstire”. ■

Orga Bisericii Reformate din Chibed, județul Mureș, construită de Bodor Péter în anul 1847

de acest fel din lume, o minune a artei și tehnicii acelei perioade, a cărei celebritate a ajuns în 1825 în paginile *Edinburgh Review*, una dintre cele mai influente reviste britanice din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Aflat în detenție, Bodor a fost însărcinat în perioada 1820 – 1822 de autoritățile locale să renoveze vechea fântână publică din piața centrală a orașului. Proiectul prezentat de el era o adevărată bijuterie, prin care a mărit bazinul de stocare a apei, iar deasupra a construit un pavilion cu o cupolă semisferică din cupru susținută de șase coloane, accesul realizându-se pe două scări arcuite. Înaltă de 12 m și cu diametrul de 10 m, fântâna „cântătoare” suna atât de puternic, încât melodia putea fi auzită în satele din împrejurimi, pe o rază de 10 km. Ritmul era unul turcesc și răsună din șase în șase ore, la 06.00, 12.00, 18.00 și 24.00, iar

statuia lui Apollo, amplasată în vârful fântânii, se învârtă în jurul propriei axe. Costul total al lucrării a fost de 3.000 de forinți, dintre care o treime au fost cheltuiți pentru cele 400 de kg de cupru ale cupolei. Aici se afla mecanismul care genera melodia și era, de fapt, o orgă în miniatură pusă în funcțiune de cilindrii unui ceas. Partitura consta din cuiele de pe cilindri care deschideau sau închideau supapele țevilor orgii. Bazinul, cu un volum de 3.000 de găleți, era și sursa de apă a unității de pompieri a orașului. Apa provenea din izvorul aflat la 300 m distanță și era captată printr-o conductă din lemn de stejar, realizată tot de Bodor Péter. Mecanismul era pus în mișcare de energia cinetică a diferenței de nivel de 15 m, iar apa proaspătă se scurgea încontinuu prin patru conducte.

Fântâna a funcționat până în anul 1836, dar structura a rezistat în centrul orașului Târgu Mureș până în anul 1911, când, ajunsă într-o stare avansată de degradare, a fost demolată. O dată cu introducerea apei curente în oraș și noua planificare urbană, nu s-a mai dorit refacerea fântânii lui Bodor.

După Primul Război Mondial, pe locul fântânii a fost înălțată Catedrala Ortodoxă, ale cărei lucrări de construcție s-au întins pe mai mult de 50 de ani.

O replică a fântânii a fost construită în anul 1936 la Budapesta, pe insula Margareta, dar mecanismul muzical al monumentului este alimentat electric.

Fântâna „cântătoare” rămâne capodopera meșterului Bodor; el a mai realizat și alte artefacte, unele vizibile și azi, așa cum sunt orga din Biserica Reformată din Chibed sau cea a Bisericii

Reformate din Gănești (ambele în județul Mureș), dar și frescele din Castelul Mikó din Olteni ori scara din lemn a turnului Bisericii Cetății din Târgu Mureș. Nu atât de faimos ca fântâna muzicală, însă contemporan cu aceasta, a fost podul acoperit peste râul Mureș. Conform legendei, la realizarea acestuia, ingeniosul constructor a folosit doar pene și structuri din lemn, fără a utiliza vreo piesă din metal sau piatră. A fost ridicat între anii 1821 – 1823 și a servit localitatea o jumătate de secol, fiind apoi înlocuit cu unul din metal. ■

În anul 1910 fântâna muzicală se afla încă în centrul orașului Târgu Mureș

doar falsificarea monedelor din aur se pedepsea cu moartea, la falsificarea bancnotelor împăratul anulând de cele mai multe ori pedeapsa capitală, astfel că Bodor este reținut și cercetat un an și primește încă șapte ani de pușcărie. După ispășirea pedepsei a încercat să-și șteargă datoriile prin muncă cinstită, dar curând magnetul câștigului rapid l-a atras din nou, de această dată falsificând bancnote de 5 forinți. A fost prins destul de repede și condamnat la alți zece ani de închisoare, între 1835 – 1845.

Bodor Péter apărea în registrele din Târgu Mureș ca „artist”, reușind să combine tehnica și arta într-un mod util și original. Între anii 1815 – 1819 a lucrat pentru mai mulți nobili din Transilvania, lăsându-și amprenta muncii la Turda, Chiraleș (Bistrița-Năsăud, astăzi), Poiana Sibiului (Sibiu, astăzi), Gurghiu (Mureș), Vlaha (Cluj), Micești (Cluj) și Olteni (Covasna).

În anii de detenție, autoritățile din Târgu Mureș au profitat de prezența după gratii a unui deținut atât de talentat, folosindu-l în mod gratuit la diverse lucrări de dezvoltare a orașului, pe care le-a supravegheat timp de trei ani și două luni, beneficiul lui fiind acela că i se oferea posibilitatea de a ieși din pușcărie, din când în când fiindu-i scoase și fiarele de carceră.

Transferat la închisoarea din Gherla, un mediu penitenciar mult mai aspru, s-a îmbolnăvit de multe ori; i s-a permis să dețină hârtie și creion. Nu există informații prea multe despre această perioadă din viața lui, de aceea legende au înflorit. Se spune că și-a învățat colegii de celulă să

Fântâna muzicală într-o imagine din anul 1905

cânte la instrumente confecționate de el și că în momentul în care a fost eliberat a retușat chipul lui Iuda dintr-o biserică greco-catolică, înfățișându-l pe comandantul închisorii, care îi făcuse destule zile amare.

A reușit să scape de datorii spre sfârșitul vieții și a murit la Cluj, în august 1849. A fost înmormântat în Cimitirul Central (Hajongard/Házsongárd), cel mai vechi cimitir funcțional de pe teritoriul actual al României, Père-Lachaise-ul Transilvaniei, un veritabil muzeu în aer liber, dar mormântul lui Bodor Péter nu mai poate fi depistat.

O MINUNATĂ FÂNTÂNĂ MUZICALĂ ȘI ALTE REALIZĂRI

Cea mai importantă lucrare a lui Bodor Péter a fost fântâna muzicală din Târgu Mureș, prima

Un spațiu deosebit în care este amenajată singura expoziție despre prima fântână muzicală din lume și despre creatorul acesteia este Castelul Rhédey din Sângeorgiu de Pădure (județul Mureș), locul în care s-a născut Claudia Rhédey (*Magazin istoric*, nr. 8/2020), stră-străbunica reginei Elisabeta a II-a a Marii Britanii. Acesta este unul dintre cele mai cochete castele din Transilvania și se află la 36 de km de Târgu Mureș. Astfel, alături de viața și minunata poveste de dragoste dintre Claudia Rhédey și Alexander de Württemberg, publicul se poate delecta și cu o altă poveste la fel de fascinantă, cea a lui Bodor Péter, o personalitate pe cât de genială, pe atât de certată cu bunele moravuri.

Macheta de la Castelul Rhédey

ALBUM ISTORIC

În luna mai a anului 1924, regele Ferdinand și regina Maria erau invitați în Belgia de regele Albert I și regina Elisabeta.
Vă prezentăm opt imagini din timpul vizitei.

Simion Mehedinți

Geografii erau însoțiți de doi ofițeri ai Serviciului Geografic al Armatei. Pentru de Martonne, succesul acestor excursii nu va consta doar în rezultatele științifice; ele au contribuit la crearea unor sentimente favorabile față de Franța în rândul românilor.

In 1930 – 1931 au apărut cele două volume ale monumentalei lucrări *Europa Centrală*. Reprezenta încununarea unei strălucite cariere. Dar în acea perioadă de tensiuni internaționale sporite, a atras ostilitatea școlii germane de geografie, ce fusese ostracizată după Primul Război Mondial. Pentru de Martonne, națiunea română era acum una dintre cele mai viguroase din Europa Centrală, din moment ce rezistase unor circumstanțe atât de nefavorabile. Era, așadar, în contrast cu foștii stăpânitori. „Abia așezați aici, ungurii s-au manifestat ca organizatori și dominatori. Au adoptat catolicismul, feudalitatea, au întemeiat orașe, au supus Transilvania și au introdus, în mijlocul românilor, colonii de

oșteni agricultori, care au format grupul secuilor [...] Marele Război a ruinat toate speranțele și chiar a separat de grosul masei ungare insulele avansate ce fuseseră create drept centre de maghiarizare. Amărăciunea resimțită a depășit orice imaginație și a făcut din dominatori, coplesii de umilință, un element de tulburare politică neliniștitor în Europa Centrală”.

În partea a doua a lucrării *Europa Centrală*, de Martonne examina delicata problemă a minorităților. Cei 1,7 milioane de maghiari erau tratați în mod peiorativ, fiind descriși ca o „hoardă” și naționaliști în mod irațional. În ceea ce îi privea pe germani, a negat că ei ar fi avut vreun rol politic major în vechea Românie. Slavii erau divizați și împrăștiați pe suprafața țării, iar țiganii în cea mai mare parte sedentarizați și integrați. Doar evreii crescuseră în importanță, dar ei erau judecați negativ de de Martonne. Toate aceste minorități contrastau cu „vitalitatea superioară” a românilor.

Rămânea problema Germanici, care, în egală măsură, îl

George Vâlsan

fascina și îi stârnea temeri lui de Martonne: era un organism viguros, care putea fi cuprins de o febră violentă. Din acest motiv, de Martonne se opunea cu putere oricărei revizuirii a frontierelor la a căror trasare contribuise și el, cu zece ani înainte. În joc erau menținerea și promovarea stabilității și schimburilor economice. De

Victor Tufescu

Martonne conchidea reitărând speranța întruchipată de România ca un aliat contra pan-germanismului. Nu este, așadar, greu de înțeles de ce cartea lui de Martonne a fost atât de prost primită în Germania. Controversa din jurul *Europei Centrale* pare să fi marcat ruptura definitivă dintre școala geografică franceză și cea germană.

La nivel profesional și politic, climatul a devenit tot mai ostil pentru de Martonne. Alegerea lui ca secretar general al Uniunii Geografice Internaționale (IGU), în 1931, un post pe care l-a ocupat până în 1938, când a devenit președintele IGU (până în 1952), dovedește dominația pe care o exercita

EMMANUEL DE MARTONNE ÎN APĂRAREA ROMÂNIEI MARI

Dr. GAVIN BOWD
(Universitatea St. Andrews, Marea Britanie)

Emmanuel de Martonne (Magazin istoric, nr. 8/2001; 7/2018) și-a pus cunoștințele în serviciul României și după 1918. Prin conferințe, articole și cărți și cu ajutorul hărților etnografice a luat apărarea statului născut în urma Conferinței de Pace de la Paris și a atacat orice tentativă revizionistă. Această poziție l-a pus în conflict cu geopolitica Germaniei și, în mod ironic, cu proprii discipoli români.

Emmanuel de Martonne, la birou

In iunie 1921, Emmanuel de Martonne a revenit în România. A fost întâmpinat ca un prieten binevenit, cu gardă de onoare și o primire la Curte. La 6 iunie a ținut una dintre cele mai importante prelegeri ale sale: „Noua Românie în noua Europă“. Se folosea de geografia politică pentru a demonstra justetea granițelor României. România contrasta favorabil cu Cehoslovacia, Austria și Ungaria și atinsese o formă ideală: „Conturul României se apropie de cel al unui cerc, adică figura care oferă cea mai mare supra-

față cu cel mai mic contur“. Minoritățile ungară și germană erau secundare și marginale din cauza structurii geografice a noii României. O Românie care avea Carpații drept „coloană vertebrală“ era, din punct de vedere geografic, un stat bine echilibrat. Conferința a fost primită cu mare entuziasm și publicată de guvern.

Emmanuel de Martonne venise în România ca oaspete al Universității din Cluj, în Transilvania de curând eliberată. În colaborare cu decanul Universității, Emil Racoviță,

și cu un fost doctorand, George Vâlsan, de Martonne va crea un puternic institut de geografie și va transforma Clujul într-un centru de influență intelectuală franceză, cu ajutorul Ministerului de Externe francez. De Martonne va fi un vizitator frecvent al Universității din Cluj și va organiza excursii prin toată România, la care vor participa geografi, geologi și botaniști români și francezi. Cercetările au fost sprijinite de noile autorități române, civile și militare, care le vor pune la dispoziție mașini, cai și locuri de cazare.

justețea frontierelor stabilite la sfârșitul Primului Război Mondial. Această geopolitică à la *roumaine* îi atrăgea pe tinerii geografi sensibili la provocările timpului. Iredentismul din afară urgenta problema frontierelor și a rivalităților legate de teritorii. Lui Mehedinți i s-a alăturat istoricul pro-german

Anton Golopenția

Gheorghe Brătianu și alți doi învățați cu studii în Germania: sociologii Ion Concea și Anton Golopenția. Dar în școala română de geopolitică puteau fi regăsiți și doi foști apropiați ai lui de Martonne: Vintilă Mihăilescu și Victor Tufescu.

În toamna anului 1941 apărea primul număr al publicației *Geopolitica și geoistoria*. Comitetul editorial îi explica scopul: „România are norocul – și primejdia, natural – de a sta la o astfel de răspântie geopolitică. Suntem ceea ce Nicolae Iorga numea: un stat de necesitatea europeană [...] Suntem, prin poziția noastră pe glob, [...] ca o stână carpatică la un vad de lupi [...] Putem spune că suntem născuți să fim... geopolitici.”

Prin cipala țintă pentru geopoliticienii români o constituia Ungaria, care anexase nordul Transilvaniei, inclusiv Clujul, în urma Dictatului de la Viena din vara anului 1940. Pentru Ion Concea, Transilvania rămânea inima pământului și a statului românesc. Principala formă de manifestare a statului, potrivit catchismului geopolitic, era lupta pentru spațiu. Dar în cazul statului român, argumenta

Concea, frontiera politică doar acoperea aria etnică a poporului român. În sprijinul tezei sale, îi cita pe Mehedinți, dar și pe de Martonne. Cele trei numere ale publicației *Geopolitica și Geoistoria* erau împânzite cu referințe la maeștrii *Geopolitik*, precum Ratzel, Kjellen și Haushofer, dar și la geografii francezi.

Războiul a rupt legăturile lui de Martonne cu România. Înainte de izbucnirea conflictului, el încredințase unor discipoli parizieni subiecte de studiu legate de România, dar în noile condiții studiile de teren deveniseră imposibile. Se pare că de Martonne nu a mai avut contacte cu discipolii români.

La sfârșitul anului 1942, războiul a început să se întoarcă împotriva Axei. În Franța, propaganda românească, care se lăuda cu reușitele alături de Wehrmacht, era primită cu ostilitate sporită, punând în pericol „prietenia franco-română”. Drept urmare, propaganda românească s-a străduit să devină mai culturală și non-politică. Cel mai elocvent exemplu s-a petrecut în ianuarie 1944, când un transport de hrană a fost trimis din România pentru copiii

francezi înfometați și profesorii din universități, inclusiv pentru de Martonne.

La 30 ianuarie 1944, un atașat cultural de la Ambasada României la Vichy trimitea un raport al conversațiilor avute cu Emmanuel de Martonne și un alt profesor românofon de la Sorbona, Mario Roques. El a început

prin a le înmâna pachetele cu produse alimentare, pentru care înfometații profesori au exprimat gratitudinea lor. Conversația s-a mutat pe situația militară care se înrăutățea, în condițiile în care Armata Roșie avansa rapid spre frontiera română. Potrivit raportului, de Martonne considera că România, fie că îi convenea sau nu, urma să intre în sfera de influență a Rusiei și nu se mai putea face nimic altceva decât să aranjeze ca în locul Basarabiei, să obțină reîntoarcerea Transilvaniei ocupate.

Emmanuel de Martonne a jucat un rol neglijabil în trasarea frontierelor europene de după război. Totuși, în prefața la cartea lui Jean Chardonnet *Guerre ou paix? Problèmes internationaux d'actualité* (Război sau pace? Probleme internaționale de actualitate), publicată în 1945, de Martonne analiza în profunzime mizele geopolitice rezultate în urma conflictului. Se arăta optimist în privința rezultatului negocierilor internaționale. Dar se întreba care era viitorul țărilor ocupate de Armata Roșie, care riscuau să fie reduse la un statut de sateliți ai Moscovei. Concluzia lui era că prin crearea unor

Emmanuel de Martonne alături de geografi francezi și români

Franța în domeniul geografiei. Dar dominația respectivă era contestată mai ales de germanii apropiați de partidul nazist. De aici condamnarea, în 1932, în *Annales de Géographie*, de către Albert Demangeon, a teoriei germane a *Geopolitik* și violența campanie germană contra lucrării *Europa Centrală*.

România și, prin extensiune, alianța franco-română s-au confruntat cu creșterea revizionismului unguresc, care, după 1933, s-a aliat la revizionismul predicat de Italia și Germania. România a căutat să contracareze revizionismul unguresc cultivând relațiile cu intelectualii străini, mai ales cei francezi, în mod deosebit cu geograful Jacques Ancel.

În 1937, de Martonne a făcut ultima vizită în România. Vizita s-a suprapus atât cu războiul propagandistic contra revizionismului ungar, cât și cu anumite elemente care începeau să amenințe alianța franco-română. Vizita a fost susținută de Liga Română Antirevizionistă, întemeiată de Stelian Popescu, directorul ziarului *Universul*. La sosirea la București, ziarul *Universul* l-a

prezentat drept „cel mai cald și convins apărător al intereselor românești și cel mai devotat și sincer amic al poporului român”. După o scurtă excursie în dealurile subcarpatice, a dat un interviu în care ataca propaganda revizionistă ungară, care, spunea el, i-a îndepărtat pe toți cetățenii inteligenți din Occident.

A mai păstrat un contact direct cu geografia românească prin tinerii cercetători care se specializau sub îndrumarea sa la Paris, precum Victor Tufescu. Dar Tufescu a fost nevoit să revină în România la izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial.

Marea conflagrație a dus la apogeu conflictul dintre geografia franceză și geopolitica germană. În timpul războiului, când președinte al IGU era de Martonne, geografi germani au declanșat o campanie împotriva Uniunii, dirijată în bună măsură contra președintelui și a influenței exercitate de geografia francezi. Relațiile acestora cu Înaltul comandament francez, comitetul permanent pentru fotografii aeriene, atitudinea anti-germană, trucarea voturilor

și crearea unor depozite bancare în Elveția au fost denunțate drept „crime” comise de IGU. În 1942, germanii au demisionat din IGU și au organizat un congres al geografilor pro-Axă, la Würzburg.

De Martonne a căutat să contracareze influența germană printre geografi români prin discipolul său de la Cluj, George Vâlsan. Dar pe parcursul turbulentei perioade dintre cele două războaie mondiale, unii geografi români se apropiaseră de școala germană de geografie. Simion Mehedinți, un pupil al germanului Friedrich Ratzel, era pionierul român al geopoliticii și fondator al geografiei românești. Geografi din jurul lui Simion Mehedinți căutau să demonstreze unitatea pământurilor românești și continuitatea românilor pe acestea. Pentru ei, abordarea geopolitică era o necesitate națională, ținând cont că era situată într-o zonă unde puterile vecine erau interesate să îi răpească teritoriile. Potrivit punctului de vedere românesc, nu era o problemă să caute *Lebensraum* către est, ci să demonstreze în mod științific

Ion Conea

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

După războiul ruso-româno-otoman din 1877 – 1878, Bulgaria, cu statut până atunci de pașalâc otoman, dobândește un regim nou: partea de nord devine principat vasal Imperiului Otoman, condus de prințul german Alexandru de Battenberg, în vreme ce sudul, Rumelia Orientală, se constituie în provincie autonomă, cu un guvernator creștin numit de sultan. Acest aranjament a durat până în 1885, când cele două entități statale și-au proclamat unirea. Alexandru de Battenberg, neagreat de Rusia, a trebuit să abdice. I-a urmat Ferdinand de Saxa-Coburg și Gotha (în 1887). Ministrul acestuia, Stambulov, a promovat o politică de desprindere de sub influența rusească. A plătit cu viața această orientare.

Ferdinand a căutat apropierea de România, în virtutea înrudirii cu regele Carol I. O problemă majoră a Guvernului lui Ferdinand a rămas soluționarea condiției minorității bulgare din Macedonia, în raport cu exigențele autorităților otomane și deopotrivă cu situația de pe teren. Aceasta deoarece în Macedonia exista un mozaic de neamuri, din vechile romanii răzlețite, cum le numea Nicolae Iorga, și care își revendicau, adesea violent, apartenența deopotrivă la statul sârbesc, principatul bulgar sau Regatul Român. Principele Ferdinand, odată consolidată propria dinastie, prin nașterea unui moștenitor, și-a orientat fățiș politica spre Rusia țaristă. Cu Imperiul Otoman în defensivă, România în plin progres economic și politic și în același timp cu agitațiile grecilor și macedonenilor, Balcanii își meritau numele de „butoiul cu pulbere al Europei”. O primă manifestare a acestei stări explozive vor fi războaiele balcanice, încheiate cu Pacea de la București, din 1913.

Piese publicate în continuare provin de la Biblioteca Academiei.

Ion I.C. Brătianu (stânga) și Nicolae Mișu
(sursa: Muzeul virtual)

Emmanuel de Martonne
vorbind în amfiteatrul Universității din Cluj

noi organizații internaționale, precum O.N.U., se oferea o soluție salvatoare, dar incertă.

În ciuda creării unor asemenea organizații, Europa avea să fie curând divizată în blocuri antagoniste. „Reuniunea” franco-română după înfrângerea Germaniei s-a dovedit de scurtă durată, din cauza declanșării Războiului Rece. La sfârșitul anilor 1940 Liceul francez din București a fost închis și personalul Institutului francez expulzat. Franța „imperialistă” și elita francofonă au devenit ținta noului regim comunist. România se afla acum sub control sovietic, iar geografilor ei au plătit scump aderența lor la o *Geopolitik* asociată cu nazismul înfrânt. Deja, în *România liberă* din 23 septembrie, la doar o lună după lovitura de stat care l-a îndepărtat pe mareșalul Antonescu, agenția sovietică TASS îl ataca pe „trădătorul” Vintilă Mihăilescu, care pusese „inofensiva știință” a geografiei în serviciul imperialismului fascist.

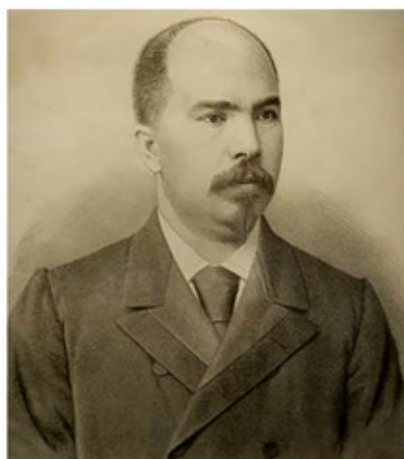
Până la urmă, Mihăilescu a scăpat de soarta rezervată liderilor regimului Antonescu, dar a fost înlăturat din Academia Română. Și Victor Tufescu a căzut în dizgrație: a fost înlăturat din învățământul

superior din 1951 până în 1956, fiind chiar arestat în noiembrie 1955 și iulie 1956. Nici Simion Mehedinți, decanul geopoliticii românești, în ciuda vârstei înaintate, nu a fost iertat. Alți geopoliticieni au avut o soartă și mai grea, unii chiar tragică. Ion Conea a fost dat afară și condamnat la închisoare. După eliberare i s-a interzis să ocupe un post în învățământul universitar și a trebuit să își câștige existența ca muncitor. Terminând războiul de partea învingătorilor, Anton Golopenția s-a reîntors la cercetare. Dar avea să plătească pentru prietenia cu carismaticul lider comunist Lucrețiu Pătrășcanu (*Magazin istoric*, nr. 7 – 12/1991, 1 – 3/1992), care a devenit una dintre victimele epurărilor staliniste chiar la debutul regimului. La 16 ianuarie 1950 Golopenția a fost arestat pe când se îndrepta spre serviciu. La 9 septembrie 1951, după 18 luni de detenție, a murit de tuberculoză. Împărtășea soarta lui Gheorghe Brătianu, „inamicul de clasă” prin excelență, care a murit în închisoarea de la Sighet.

În această perioadă tulbură, în universitățile din România se punea accentul pe geografia fizică – în fond, munții nu se pot

plânge. După Al Doilea Război Mondial, geografilor români au pierdut contactul cu Emmanuel de Martonne. Ei aveau să afle doar indirect despre accidentul lui de mașină din 1953, care a pus capăt activității sale științifice, și despre moartea lui în 1955. În acea vreme de Martonne era considerat oficial un „imperialist”, un geograf occidental care argumentase pentru penetrarea și exploatarea capitalistă a României. Dar în secret geografilor români au păstrat aprinsă făclia. Un fost student, Tiberiu Morăriu, de la Universitatea din Cluj, avea să joace un rol cheie în „revenirea” lui Emmanuel de Martonne și, în general, în renașterea geografiei în România.

In 1957, profitând de începutul dezghețului în relațiile dintre Est și Vest, Morăriu și colegii săi au organizat o sesiune la Academia Română, în prezența ambasadurii Franței, pentru a marca aniversarea a 70 de ani de la publicarea tezei lui Emmanuel de Martonne despre Carpații Sudici. Steaua lui de Martonne – și a discipolilor săi – avea să se ridice din nou, grație nu numai destinderii din relațiile internaționale, dar și a turnurii „naționale” pe care a luat-o regimul comunist, care încuraja teza „statului român unitar”. Reabilitarea în anii '60 a lui Mehedinți, Conea, Mihăilescu și Tufescu, colocviul organizat la Cluj în 1973 pentru a marca centenarul nașterii lui de Martonne și traducerea, parțială și cenzurată, a lucrării lui în anii 1980 sugerau că acci geografii susținători ai României Mari puteau găsi un „spațiu de locuit” sub regimul comunist. ■

Ștefan Stambulov...

[în limba franceză]. Atitudinea lui pretențioasă este aproape scârboasă. Despre toate chestiunile acestea de persoane, mai pe larg când vei veni dumneata la București.

Te rog să prezinți respectele mele doamnei Papiniu, iar din partea nevastei mele multe complimente, iar dumitale o strângere de mână de la prea devotatul și recunoscătorul dumitale,

N. Mișu.

Correspondență din Sofia adresată foii Politische Korrespondenz (traducere în limba română)

26 decembrie 1896

Discursurile schimbate cu ocazia primirii de către principele Ferdinand a noului agent diplomatic al României, domnul Ghica, au atras atenția generală. De când există Bulgaria, relațiile acestei țări cu vecina ei România n-au încetat de a fi tot mai sincere și mai cordiale. Și această cordialitate își are obârșia în propășirea Bulgariei, unde România a jucat un rol foarte important, acordând

... și momentul asasinării lui reprezentat pe coperta publicației Le Petit Journal

azil revoluționarilor, luând parte activă la războiul de independență și ulterior constituindu-se ca apărătoare a Bulgariei împotriva atacurilor din afară. Aceste relații de strânsă prietenie au durat până în ziua când Bulgaria a făcut o schimbare de front politic, începând să graviteze spre nord. Relațiile dintre Sofia și București și-au pierdut din cordialitate, iar presa din cele două țări a angajat o polemică unde nu s-a ținut seama de legăturile de rudenie existente între cele două Curți. În urma acestor împrejurări, fostul agent diplomatic, domnul Papiniu, a cărui misiune la Sofia începuse în primăvara anului 1894 și care la început era „personna gratissima“, a ajuns într-o situație de tot mai accentuată izolare. În momentul de față acesta are un succesor în persoana domnului Ghica; el a mai ocupat deja o dată acest post. Din cauza circumstanțelor pe care le-am menționat, se acordă o însemnată semnificativă discursurilor schimbate cu ocazia înmânării scrisorilor de acreditare. Domnul Ghica a pus mai întâi în evidență faptul că Augustul Său Suveran îl acreditează pentru a doua oară ca agent diplomatic. A adăugat că în prima sa misiune, la fel ca atunci când conducea Ministerul Afacerilor Străine, în calitate de secretar general, țelul permanent i-a fost să mențină și să consolideze bunele raporturi existente între Bulgaria și România. Spre a atinge acest țel, pentru care consideră că a lucrat conștiincios în trecut, își propune să-și consacre din nou toate eforturile. Îi exprimă principelui și Guvernului, în numele Suveranului Său și din tot sufletul,

asigurarea unei prietenii și sincere stime. Agentul diplomatic a încheiat exprimându-și speranța că principele îi va arăta aceeași bunăvoință ca și în trecut, contribuind astfel la menținerea și consolidarea raporturilor de veche prietenie care leagă poporul bulgar de poporul român.

Răspunzând acestei alocuțiuni, principele și-a exprimat satisfacția ce i-a procurat numirea domnului Ghica și a spus că e fericit să audă nobilele cuvinte prin care agentul diplomatic i-a transmis expresia sentimentelor regelui și ale consilierilor săi

*Principele Ferdinand de Saxa-Coburg și Gotha
al Bulgariei (1887 – 1908)
către regele Carol I al României*

Agenția diplomatică a Bulgariei

Sire,

Având în suflet menținerea și întărirea continuă a legăturilor de prietenie care unesc Bulgaria și România și dorind să ofer Majestății Voastre asigurarea directă a acestor sentimente, l-am ales pe domnul Dimitri P. Minciovici, comandor al Ordinului meu „Sf. Alexandru” și comandor al Ordinului Național al Meritului Civil, spre a-i încredința înalta misiune de a mă reprezenta pe lângă Majestatea Voastră ca agent diplomatic al meu. Informațiile dobândite de multă vreme despre calitățile personale care îl disting pe domnul Minciovici mă încredințază că va reuși în sarcina onorabilă ce i-a fost impusă. Cu această convingere, l-am însărcinat să reînnoiască Majestății Voastre asigurarea stimei desăvârșite și de sinceră prietenie cu care rămân, Majestate, al Vostru văr, Ferdinand

Palatul din Sofia,
9 martie 1896

*Nicolae Mișu (1858 – 1924), diplomat în Ministerul
Afacerilor Străine,
către Ion Papiniu (1853 – 1924), diplomat*

București, 25/6 mai 1896

Prea stimate și iubite domnule Papiniu,

Mă iartă dacă am întârziat cu trimiterea extractelor din rapoartele de la Petersburg. Ultimele, cele care vorbesc de princ[ipele] Ferd[inand], mi-au venit abia acum. După cum vedeți, nu puteți găsi în ele decât elucubrațiuni date lui Rosetti [Gheorghe R., 1853 – 1916, diplomat, în post la Sankt Peterburg între 1895 și 1911] fără niciun șir. De altfel, sunt informat în mod particular, că la Petersburg este pus la carantină și tratat ca un om care nu este în toată firea lui. Aceasta, absolut cu titlu personal [în limba franceză].

Nici de la Berlin, Paris și Belgrad nu avem nicio știre despre cele petrecute acolo cu ocazia sosirii principelui Ferdinand.

*Regele Ferdinand de Saxa-Coburg
și Gotha*

Ministerul n-a fost informat de raporturile și tratativele dintre ruși și bulgari decât din rapoartele dumitale.

Cu autorizația ministrului, vă trimit notele (copii) rezultând dintr-un schimb de vederi cu Serbia în privința demersurilor de făcut la Constantinopol în chestiunea bisericească.

Ministrul Serbici, Cristici, a remis d-lui St[urdza], 1833 – 1914, la data scrisorii, prim-ministru] o notiță, rezumând niște instrucțiuni ale domnului Novacovici de a se propune Guvernului nostru o acțiune comună la Constantinopol pentru a obține de la turci niște concesiuni similare celor ce s-a acordat bulgarilor.

Aceste vederi au fost expuse și într-o broșură (a lui Novacovici) apărută și în franțuzește la Paris, anonim. Broșura se intitulează *Le Patriarcat oecuménique*. Se găsește la Belgrad.

Îți mai trimit aici alăturat, tot pentru informația dumitale personală, o copie de pe un proiect de scrisoare de acreditare ce Guvernul bulgar vroia să dea lui Minciovici și pe care acesta a supus-o ministrului nostru. Dl. St[urdza] i-a răspuns că nu poate admite redacțiunea și mai ales fraza subliniată cu roșu.

Aștept cu nerăbdare sosirea dumitale la București. Dl. Trandafir Dj[uvra], 1856 – 1925, la data scrisorii, în post la Istanbul] este foc că decretul dumitale a apărut cu data de 1 mai, pe când decretului său i s-a dat data de 15 mai. Plicticos

Racio Petrov...

sa. S-a înțeles ca Bulgaria să trimită o deputație care să ceară iertare de la împărat pentru tot ce s-a întâmplat în trecut, să-l roage pentru recunoașterea și să ia Bulgaria sub protecția sa. Țarul a primit

deputația, a ascultat-o, însă nu a spus nimic de pozitiv și nu i-a promis nimic. Ființa lui Stambuloff în Bulgaria, numele și popularitatea sa puneau în grijă pe diplomații ruși. Aceștia se temeau că Stambuloff poate să influențeze iarăși asupra poporului într-o zi și le va strica toate planurile. A lipsi deci Stambuloff era una dintre grijile principale ale epocii celei noi, pentru ca prințul să-și poată asigura influența și recunoașterea din partea Rusiei. Corpul său trebuia să servească de pod al prințului ca să obțină bunăvoința Rusiei când deputația, având în frunte pe Climent, s-a prezentat domnului Lobanov. Diplomatul rus i-a dat bine să înțeleagă că Stambuloff trebuie să lipsească. Aceasta s-a întâmplat în modul următor. Îndată ce deputațiunea a intrat în cabinetul lui Lobanov, s-a pus Climent în genunchi și cu mâinile pe piept, îndreptându-se spre Lobanov, a pronunțat cuvintele următoare: „Grație, grație, grație!” Lobanov i-a invitat a se scula în picioare și atunci a început conversația. După multe chestiuni, Lobanov a întrebat pe Climent: „Vă temeți oare ca Stambuloff să se reîntoarcă iarăși la putere?”. „Da, Alteță! – răspun-

se eminența sa Climent –, dacă voi nu ne ajutați ca să ne întărim, Stambuloff se va întoarce mai tare decât mai înainte”.

... și cel care
i-a urmat
în fruntea
Ministerului
de Război,
Nikola Ivanov

„Această posibilitate trebuie zădărnicită prin toate mijloacele” – răspunse diplomatul rusesc.

Câteva zile după aceasta, prevederile ziaristilor ruși s-au realizat: Stambuloff a fost tăiat în mod fioros în mijlocul zilei și în ochii Poliției. Soarta prințului a început a surâde. Stambuloff a fost omorât în ziua de 3 iulie [1895], iar deputația a fost primită de împărat la 5 iulie. Situațiunea s-a schimbat îndată. Omorârea lui Stambuloff a lăsat pe prințul ca singurul reprezentant al Bulgariei înaintea Europei. Rușii trebuia să intre cu el în negocieri. Negocierile erau conduse prin Paris și chestiunea s-a tranșat prin botezarea moștenitorului la 3 februarie 1896.

Mulți credeau că nicio altă condiție pentru recunoaștere nu exista. Nu mult însă după aceasta, ziarele rusești au început a vorbi că prințul a luat unele angajamente și până când nu se vor împlini aceste angajamente, Rusia nu poate să aibă deplină încredere în el. Ducerea prințului la Petersburg și la Constantinopol a scos la lumină acele angajamente care sunt: 1) Primirea ofițerilor emigranți în rândurile armatei bulgărești, cu drepturi și datorii de care se bucură colegii lor. 2) Ridicarea schismei și prin urmare și ridicarea enarhiei din Constantinopol. 3) Împărțirea sferei de influență în Macedonia între Bulgaria și Serbia, după planul făcut la Petersburg, și 4) politica bulgară va fi condusă din Petersburg.

Prințul se găsea încă la Constantinopol și înainte chiar de a porni la Petersburg, aflându-se despre unele dintre aceste angajamente luate, presa a făcut mare zgomot, încât prințul a convins pe cei din Petersburg că, în interesul politicii rusești în Bulgaria, trebuie amânate angajamentele. După întoarcerea prințului, s-a început a se vorbi despre chestiunea emigranților. Racio Petroff, ministru de Rezel pe atunci, care auzise din gura generalului Vannovski [Piotr. S.], ministrul de Rezel al Rusiei, despre angajamentele luate de către prințul, s-a opus a primi pe emigranți și a prezentat prințului pericolul ce ar decurge de la o asemenea soluțiune a chestiunii emigranților. Prințul s-a supărat în contra lui Petroff, nu și-a arătat însă supărarea îndată pe față, temându-se de nemulțumirea ce ar fi produs această chestiune printre ceilalți ofițeri superiori. A găsit însă un pretext de a depărta pe Petroff și a-l înlocui cu colonelul Ianoff [Nikola Ivanov], care este gata pentru tot, numai să se bucure de bunăvoința prințului.

(Continuare în p. 47)

Aleksei Lobanov-
Rostovski

pentru poporul bulgar și pentru principele său.

În încheiere, principele a adăugat că el și guvernul său nu vor ignora nimic pentru menținerea legăturilor de bună vecinătate

existente între cele două popoare.

Articol din ziarul bulgăresc Svoboda, din 10 octombrie 1897, intitulat Chestia emigranților (traducere în limba română)

Se va rezolva oare această chestiune ori ea este numai obiectul unor zgomote și bazaconii de ziariști? După unii da, după alții nu. Accia care sunt de părere că chestiunea emigranților nu va fi hotărâtă și că emigranții n-au să fie primiți în țară cu rangurile, drepturile și datoriile egale cu ale colegilor lor, își bazează această părere asupra împrejurării că ministrul de Rezbel n-ar consimți cu niciun chip să primească emigranții căci prin acest fapt are să scârbească pe cei 2.000 de ofițeri bulgari care au servit cu fidelitate patria lor. Într-adevăr, o părere destul de întemeiată; aceștia însă sunt prea puțin inițiați cu modul de guvernare în epoca cea nouă și de aceea se arată atât de naivi într-o chestie așa

de însemnată, a cărei soluțiune nu depinde nici de Consiliul de Miniștri, nici de ministrul de Rezbel, ci de acela înaintea căruia miniștrii actuali se pun în genunchi și de care depind

Piotr S. Vannovski

puterea, pozițiunea și viața lor în viitor.

Chestiunea emigranților precum și celelalte chestiuni, mici sau mari, nu se vor rezolva de miniștri, ci de prințul. Regimul de trei ani al epocii celei noi este destul de clar ca fiecare să înțeleagă acest adevăr. La critica oricărei chestiuni nu trebuie niciodată să uităm că epoca cea nouă, a cărei fundațiuni s-a făcut cu un șir întreg de bătăi, închideri, persecuțiuni și omoruri, a fost creată cu unicul scop de a păzi și îmbunătăți situațiunea personală a prințului și interesele sale dinastice, iar nicidecum de a întări interesele Bulgariei. După ce a câștigat moștenitor, prințul își propusese de scop ca cu orice chip și cu orice sacrificiu să capete recunoașterea și să-și asigure poziția dinastică. Rusia era singurul său vrăjmaș și de ar fi trăit împăratul Alexandru III, prințul n-ar fi fost recunoscut nici până astăzi. Spre a se pune bine cu Rusia, trebuia să se facă un șir de concesiuni și angajamente față de ea, care erau în detrimentul intereselor bulgare. Stambuloff [Ștefan Stambulov, prim-ministru 1887 – 1894] era un om care nu sacrifică interesele patriei, prințul îl cunoștea bine și de aceea a făcut totul spre a-l compromite și a-l sili a se retrage de la putere. După retragerea lui Stambuloff, prințul a devenit pe deplin stăpân pe putere și guvernator al Bulgariei, totul era în mâinile sale și totul depindea de la el. Miniștrii sunt numai niște păpuși și niște perdele în dosul cărora prințul își face treburile. Primul lucru era să se facă toate umilințele și atâtea nelegiuiri spre a se obține recunoașterea. Prințul era gata la orice concesiune pentru a căpăta bunăvoința diplomaților ruși; a chemat câțiva corespondenți din Petersburg către care a declarat că s-a convins că Bulgaria nu poate exista fără Rusia. La toate concesiunile făcute însă și la toate umilințele și rugămințile, repauzatul împărat Alexandru III [între 1881 și 1894] răspundea și scurt și precis: „Aceasta nu se poate niciodată, niciodată!”

S-a întâmplat ca el să moară și tronul imperial să fie stăpânit de Nicolae II [ultimul țar al Rusiei, 1894 – 1917]. Nu mult după aceasta a murit și dl Giers [Nikolai Karlovici, 1820 – 1895, ministru de Externe al Rusiei 1882 – 1895; anterior fusese acreditat în România]. În locul lui a fost chemat prințul Lobanov-Rostovsky. Curtea și politica rusească erau înconjurate de persoane noi. Interesele politice ale Rusiei îi dictau de a lega o amiciție mai strânsă cu Franța. Prințul, după muma sa, are multe rude în Franța. Prin influența acestora, prințul a reușit să pregătească terenul pentru recunoașterea

*Lucrarea
Italia văzută de un român...*

Italia – era urmărită cu mare atenție de ziarele din Peninsula. Fiecare etapă parcursă de Iorga, atât în cariera politică, cât și în cea științifică, era relatată mai mult sau mai puțin în cele mai importante ziare ale vremii: *Corriere della Sera*, *Gazzetta di Venezia*, *La Stampa*, *L'Osservatore Romano* și *Il Popolo d'Italia* – pentru a menționa câteva dintre cele mai importante ziare italiene.

În martie 1914, îl regăsim la Veneția, unde susține două conferințe la prestigioasa instituție academică Ateneo Veneto, al cărei membru corespondent fusese numit în 1912. Din articolele și recenziile publicate de ziarul *Gazzetta di Venezia* aflăm că Iorga a susținut prima conferință la data de 12 martie 1914, cu titlul „Il problema Balcanico e gli interessi d'Italia” (Problema balcanică și interesele Italiei), iar a doua conferință la data de 13 martie 1914, cu titlul „Venezia sul Danubio e nella penisola balcanica” (Veneția la Dunăre și în Peninsula Balcanică).

În edițiile publicate după cele două conferințe, ziarul dedica ample recenzii acestora. Articolul *Prima conferință a lui Nicolae Iorga despre problema balcanică* notează: „România mea, încheie ilustrul profesor, fără ostilitate excesivă, ci, dimpotrivă, refugiu pentru religie, cultură, pentru libertatea tuturor popoarelor balcanice încă de la căderea statelor lor sub turci, a luat inițiativa, dar frumoasa și marea voastră Italie trebuie să ne sprijine în realizarea ei. Există o unică mare putere, care trebuie să simtă misiunea de a sprijini România în acest efort nobil, Italia, al cărei nume în Orient nu sună a cucerire brutală, ci doar a cultură și umanitate. Discursul rostit în limba noastră cu un simpatice accent românesc a fost ascultat cu atenție, iar la final a fost intens aplaudat în mod repetat.”

ITALIA URBANĂ, BALCANII RURALI

De-a lungul timpului, Nicolae Iorga a susținut multe conferințe în Italia, începând cu seria de la Ateneo Veneto „Cinci conferințe despre Veneția” și continuând

Ateneo Veneto, astăzi

*... și volumul
Pentru Italia, în lupta sa*

de-a lungul anilor. Din arhivele ziarelor *Corriere della Sera*, *La Stampa* și *Gazzetta di Venezia* aflăm că, în data de 22 martie 1925, profesorul se afla la Milano unde, la invitația Cercului Filologic, a susținut conferința cu titlul „La comunită romanica sul Danubio” (Comunitatea romanică de la Dunăre), recenzată de *Corriere della Sera* în ediția din 23 martie. Articolul descrie pe larg succesul de care s-a bucurat în rândul auditoriului milanez, fiind „întrerupt în mod repetat de entuziaste ropote de aplauze”.

„Conferința de ieri de la Cercul Filologic a trezit un interes deosebit atât datorită temei, cât și personalității vorbitorului: prof. Nicolae Iorga, istoric și scriitor, ilustru și îndrăgit om politic nu numai în România sa; autor a numeroase lucrări importante în mai multe limbi; fondator al acelei Universități Populare unice din Vălenii din Carpați (*Magazin istoric*, nr. 7/1978, 1/2006), care are anumite asemănări cu cea a lui Rabindranath Tagore și a avut funcții naționaliste similare

NICOLAE IORGA PUBLICAȚII, INTERVIURI ȘI CONFERINȚE ÎN ȘI DESPRE ITALIA

MIHAI STAN

(Universitatea Valahia, Târgoviște)

Ilustrul istoric a avut o activitate susținută în Italia (Magazin istoric, nr. 7/1991), pe care o voi prezenta – atât cât se poate – prin intermediul documentelor de arhivă, dar și al articolelor din ziarul vremii, al publicațiilor, interviurilor și conferințelor susținute de acesta în și despre Italia.

Volumul *Istoria românilor și a civilizației lor*

După ce a publicat volumul *Storia dei romeni e della loro civiltà* (Istoria românilor și a civilizației lor), în 1928, la Editura Ulrico Hoepli din Milano, ziarul *Corriere della Sera* a notat în rubrica „Ecoui de cronică”: „România, o santinelă latină rămasă în mijlocul popoarelor balcanico-slave, cu istoria sa zbuciumată și civilizația poporului său puternic și inteligent, înfrățit cu noi prin legăturile de origine comună, iată subiectul expus și ilustrat în recenta și magistrală sa carte de prof. N. Iorga, istoric orientalist de renume mondial, strălucit conferen-

țiar bine-cunoscut în Italia și eminent om politic menționat frecvent, discutat și consultat în legătură cu recente evenimente românești.”

ITALIANĂ CU „UN SIMPATIC ACCENT ROMÂNESC“

În 1936, *Corriere della Sera* îl apreciază iar, după ce profeso-

rul a publicat volumul *Per l'Italia nella sua lotta* (Pentru Italia, în lupta sa): „Nicolae Iorga, ilustru cărturar român, care iubește Italia pentru că o cunoaște în profunzime, cu istoria sa glorioasă și cu strălucitoarea ei renaștere, în ultima perioadă, a desfășurat în țara sa o acțiune neobosită pentru a evidenția buna lege a dreptului italian și inechitatea geneveză față de denaturările și calomniile unci propagande ostile care poluează mare parte din viața politică românească.”

Din articolele prezentate mai sus și descoperite în arhiva ziarului *Corriere della Sera* putem observa că activitatea lui Iorga – fie că vorbim de cea desfășurată în Italia, fie că vorbim de cea desfășurată în România, dar în toate circumstanțele, activitate care avea legătură directă cu

Nicolae Iorga,
fotografie din 1928

voastră. Venetia și Genova mi-au permis să pun mâna pe documente prețioase.”

A susținut o conferință în data de 7 martie 1927, în aula Universității din Roma, cu titlul „Sintesi romena nella latinitate” (Sinteză românească în latină), în prezența unor înalte oficialități și a rectorului universității prof. Del Vecchio. La aproximativ o săptămână distanță, Iorga ajunge la Milano pentru a vorbi la Camera de Comerț Italo-Română, eveniment promovat de Institutul condus de diplomatul și omul politic Dino Alfieri (1886 – 1966).

În recenzie publicată în ziarul *Corriere della Sera* despre conferința susținută la Milano descoperim câteva aspecte despre „tânărul dornic de studii” Iorga – cum este descris în articol: „Discursul profesorului Iorga, rostit într-o limbă italiană clară, a fost mai degrabă o strălucitoare și încântătoare trecere în revistă a amintirilor sale personale cu trimeri la istorie și politică, și nu o prelegere propriu-zisă [...] De la Milano a trimis în țara sa prima sa lucrare despre Giosuè Carducci [1835 – 1907, considerat poetul național al Italiei, laureat al Premiului Nobel]. Pentru a arăta influența «gene-roase gândiri italiene» în spațiul românesc, a reamintit succesul [piesei de teatru] *Saul de Alfieri* (din 1830), tradus și pus în scenă în limba română. A spus cum a frecventat și iubit Italia din ce în ce mai mult și cum astăzi sufletul său exultă cu sufletul națiunii sale, datorită acestei noi treziri a entuziasmului față de marca sa soră latină [...]”

Același articol indică cum

Nicolae Iorga la Vălenii de Munte

avusese ocazia – în timpul cercetărilor sale la Biblioteca Ambrosiana din Milano – să îl cunoască pe directorul bibliotecii de la acea vreme, Cesare Cantù (1804 – 1895). Avea un profund respect și o deosebită afecțiune față de acesta și – conform celor relatate de ziar – a fost o sursă de inspirație pentru viitoarea lui carieră.

Trei ani mai târziu, la 31 martie 1930, îl regăsim pe „ilustrul conferențiar” Iorga la Torino, susținând prelegerea cu titlul „Un capitolo inedito della storia dell’arte romana” (Un capitol inedit din cadrul istoriei artei române). La 1 aprilie 1930 – cu o zi înainte de inaugurarea Casei Române – Iorga revine la Venetia, unde susține conferința cu titlul „Venezia e l’Oriente” (Venetia și Orientul) la Institutul Fascist de Cultură și care s-a bucurat de asemenea de atenția publicului și a presei.

ATENȚIE DEOSEBITĂ DATĂ DE ITALIA

Chiar dacă activitatea lui Iorga era una intensă atât pe plan intern, cât și pe plan internațional, niciodată acesta nu a

uitat de marca sa dragoste, Italia. În martie 1931, din documentele descoperite în arhiva Ministerului de Afaceri Externe Italian (M.A.E.C.I.), aflăm că profesorul inițiază, la Universitatea din București, ciclul de conferințe dedicat istoriei poporului italian și fascismului, un proiect pentru care este felicitat de Ministerul Afacerilor Externe pentru inițiativa

avută.

Ulterior, la finalul aceluiași luni, două telegrame transmise către Ministerul Afacerilor Externe informau atât despre prezența lui Nicolae Iorga la inaugurarea Librăriei Italiene din București, cât și despre cele scrise de ilustrul invitat în paginile ziarului *Neamul Românesc*. În luna august a aceluiași an, acordă un interviu despre Italia reprezentantului în această țară al ziarului american *Paramount*, jurnalist aflat în România cu ocazia nunții A.S.R. Principesa Ilcana a României.

Mergând mai departe pe firul cronologic descoperit în arhivele ziarelor italiene, îl regăsim pe Nicolae Iorga la Roma, unde susține la 23 februarie 1935 conferința cu titlul „Roma nel pensiero e nella letteratura dei Romeni” (Roma în gândire și literatura românilor). Aflăm despre acest eveniment din două articole apărute în cele mai importante publicații italiene: *L’influenza di Roma sui Romeni esaltata da Nicola Jorga* (Influența Romei asupra românilor exaltată de Nicolae Iorga), articol publicat în ziarul *Corriere della Sera* din data de 24 februarie 1935, și *Roma nel*

Interviul
acordat de profesor
ziarului
Corriere della Sera
în 8 martie 1927

cu cele ale Societății Dante Alighieri; în timpul războiului și întotdeauna un mare iubitor al Italiei. Toate acestea și alte merite au fost amintite în prezentarea făcută vorbitorului de prof. Zuccante, în calitate de vicepreședinte al Societății pentru Înalță Cultură, promotor, alături de Cercul Filologic, al conferinței.

Profesorul Iorga, care a curcit imediat publicul prin magnifica măiestrie cu care stăpânește limba noastră și prin luciditatea expresiilor, stabilește că nu trebuie să se considere că Evul Mediu începe odată cu căderea Imperiului Roman – cu Odoacru, cu Theodoric, cu Clovis al Franței –, ci odată cu apariția comunelor/orașelor-state. Demonstrează cum pe lângă comunele de tip occidental coexistă în Orientul Apropiat – chiar și în unitatea politică imperială bizantină – ideea de comună/

oraș-stat, tot ca formațiune populară spontană.

El recunoaște și subliniază asimilările: la fel cum comunele medievale lombarde aveau propriile miliții în fața împăratului german, bucurându-se de autonomia și mândria oamenilor liberi, tot așa și împăratul bizantin Mauriciu [582 – 602], când a visat să reparcurgă prin cucerire drumurile lui Constantin sau ale lui Traian, s-a trezit în fața orașelor dunărene, care nu se răzvrăteau împotriva autorității imperiale, ci erau doar mândre de dreptul lor, răspunzând întocmai: «Va veni și vremea noastră». În timp ce în Italia comuna medievală era urbană, în Balcanii dunăreni era rurală. «Satul» este un element esențial în tot Evul Mediu din Est. Bizanțul administra puțin, lăsând mult loc autonomiei [*Magazin istoric*, nr. 6/1971]: fapt pentru care satul, adunat în jurul bisericii sale, era o lume mică ce-și apăra cu gelozie tradițiile ancestrale. Mai mult, satul avea liderii săi, cei aleși și bătrânii, care erau administratori și judecători și conducătorii milițiilor. Astfel circumscripțiile au moștenit timp de secole – unele provincii până acum câteva decenii – numele de «judicature».

Aici istoricul de largă viziune trece la comparații interesante cu viața și evoluția instituției comunale în Lombardia, Franța, Flandra, în tabelele fondatoare ale Confederației Elvețiene

[...] Astfel, în estul dunărean, comuna rurală a rezistat și a fost respectată, chiar și după venirea turcilor, și cu toate acestea a tolerat Imperiul Otoman. Însuși Principatul Țării Românești, nucleu al Risorgimentului românesc, nu a fost altceva decât o organizare spontană a comunelor rurale.

MARILE SURORI LATINE

În perioada 5 – 7 martie 1927, îl regăsim pe Iorga la Roma, acordând un interviu ziarului *Corriere della Sera* despre noul său volum intitulat *Le Nazioni latine* (Națiunile latine). Profesorul declara în interviu următoarele: „Pregătesc o serie de volume despre «Națiunile latine»: Italia, Spania, Franța și Portugalia. Cartea despre Italia se anunță a fi cea mai voluminoasă și poate voi fi nevoit să adaug și un al doilea volum. Am fost în Italia de 12 ori și prima dată, când aveam 19 ani – acum am 54 de ani – am trăit printre voi ca cercetător, rătăcind din oraș în oraș, din bibliotecă în bibliotecă, căutând mereu surse noi pentru reconstrucția istoriei noastre, atât de strâns legată de a

Giorgio Del Vecchio

Dino Alfieri

MIT ȘI MAGIE. GORGONA ÎN COTIDIANUL ANTIC

Dr. ALINA STREINU
(Muzeograf, Secția Istorie,
Muzeul Municipiului București)

Antichitatea greco-romană este remarcabilă și din perspectiva diversității credințelor și superstițiilor ce guvernau viața de zi cu zi. Simbolurile și amuletele erau prezente în toate mediile și purtau cele mai variate motive, de la divinități și simboluri asociate lor, la ființe mitologice și inscripții magice. În mod obișnuit, amuletele se foloseau cu rol protector împotriva spiritelor rele și a deochiului, dar uneori puteau fi combinate cu o incantație, așa cum a

Medusa Rondanini

Superstițiile și mitologia au mers mână în mână, mai ales în alegerea temelor iconografice apotropaice, reprezentate atât pe amulete, cât și pe o mare varietate de obiecte personale. Foarte puține personaje mitologice sunt atât de ușor de recunoscut precum gorgona Medusa, monstrul cu șerpi ca podoabă capilară și privirea ucigătoare. Mitul originar este centrat pe Perseu, fiul zeului Poseidon, eroul care ucide monstrul, dar Medusa este cea care i-a captivat pe antici și a devenit un simbol apotropaic ce a dăinuit vreme de secole. Capul Gorgonei, reprezentat în diferite materiale (piatră, ceramică, metal

*Perseu cu capul Medusei,
realizat de Benvenuto Cellini,
aflat în Loggia dei Lanzi,
din Piazza della Signoria
din Florența, Italia*

făcut Socrate în încercarea de a vindeca o durere de cap (Platon, Charmides). Prin amuletă, anticii înțelegeau mici legături textile cu o piesă din metal, purtate la mână sau la gât. Din sursele antice și descoperirile arheologice funerare aflăm că femeile și copiii erau principalii purtători de amulete, în special cei din urmă, dintr-un motiv lesne de înțeles, dacă luăm în considerare rata mare a mortalității infantile în Antichitate.

etc.), devine un tip de amuletă purtat atât ca podoabă, dar și utilizat ca simbol protector al casii sau micilor obiecte dragi posesorului.

DE LA FECIOARĂ LA MONSTRU

Cea mai detaliată redare a mitului cunoscut încă din epoca arhaică o avem de la poetul Ovidiu (*Metamorfoze*). Medusa era una dintre cele trei surori gorgone, o tânără de o frumusețe răpitoare, care a atras privirile zeului Poseidon. Tânăra refuzând avansurile zeului, acesta o violează pe treptele templului Atenei,

pensiero e nella letteratura dei Romeni (Roma în gândirea și în literatura românilor), apărut în ziarul *L'Osservatore Romano* în 25 – 26 februarie 1935. Primul descrie succesul înregistrat, pentru care, „la finalul conferinței sale, prof. Iorga a fost aplaudat cu căldură”, iar al doilea amintește, pe lângă prezentarea pe larg a temei evenimentului, de prezența unor înalte oficialități la această manifestare dedicată Romei.

Ca urmare a susținerii acestei conferințe, în arhiva Institutului Național de Studii Romane din Roma descoperim o serie de documente de corespondență între Nicolae Iorga și Carlo Galassi Paluzzi, fondator, președinte și secretar general al Institutului Național de Studii Romane. Cei doi au stabilit toate detaliile pentru publicarea conferinței

în cel de-al treilea volum al *Gli Studi Romani nel mondo* (Studiile romane în lume), ce avea să apară în 1936.

În același an, îl regăsim pe Iorga la Veneția, unde participă la cea de-a XXIV-a ediție a Congresului dedicat istoriei Risorgimentului (*Magazin istoric*, nr. 7/2011). Evenimentul a fost inaugurat la cel mai înalt nivel, printre participanții la deschidere numărându-se Umberto di Savoia – principe de Piemont, moștenitorul tronului Italiei și ulterior ultimul ei rege –, Eugenio – duce de Genova –, Cesare Maria De Vecchi – conte de Val Cismon, ministrul Educației Naționale – etc. Călătorește apoi din nou la Roma pentru participarea la cea de-a cincea ediție a Congresului Internațional de Studii Bizantine, unde *Corriere della Sera* amin-

tește că „fostul ministru român Nicolae Iorga a vorbit tratând tema «Viața provincială în Imperiul Bizantin», cu o atenție deosebită asupra Italiei”.

Activitatea desfășurată de Nicolae Iorga de-a lungul timpului în Italia și toate acțiunile sale cu privire la spațiul italian s-au bucurat de o atenție deosebită atât din partea publicului larg, cât mai ales din partea instituțiilor academice și a presei din acea vreme. Fiecare conferință, publicație sau interviu în și despre Italia au fost urmărite pas cu pas de jurnaliștii italieni, care au dedicat ample recenzii în cele mai importante ziare italiene și care au urmărit îndeaproape activitatea ilustrului istoric român Nicolae Iorga de la primii pași făcuți la Veneția în 1890 și până la moartea acestuia în 1940. ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

(Urmare din p. 42)

Așa fiind lucrurile, noi nu ne îndoim că emigranții vor fi primiți, pentru că rușii persistă asupra acestui punct, iar prințul, luând angajamentul de mai înainte și ca să-și păzească interesele sale personale și relațiunile cu Petersburg, nu va întreba despre aceasta pe niciunul dintre miniștrii săi. În cele din urmă zile, chestiunea emigranților venind din nou pe tapet, s-a produs oarecare răceală față de prinț, căci nu și-a împlinit angajamentele. Va fi oare în stare prințul a renunța astăzi la aceasta? De bună voie nu, căci renunțarea este legată cu pozițiunea lui de prinț și cu cea a dinastiei sale.

Iar noi am repetat-o că „epoca cea nouă a fost creată nu pentru interesele Bulgariei, ci pentru cele ale prințului și a dinastiei sale”. Afară de aceasta, prințul n-a uitat cuvintele ministrului de Rezbel al Rusiei, spuse la gara din Petersburg, când l-a însoțit la plecare, generalul Vannovski a spus prințului textual următoarele: „Aduceți-vă aminte, Alteță, că voi sunteți dator ca într-un timp scurt să dați o soluțiune chestiunii emigranților ce ați promis pentru recunoașterea voastră din partea Rusiei, ca prinț al Bulgariei, căci nesatisfacerea sau o soluțiune defavorabilă acestei chestiuni este legată cu pozițiunea voastră personală în Bulgaria ca prinț al ei”. La

această conversațiune a prințului cu generalul Vannovski au asistat Raicio Petroff și Stoiloff.

Iată pentru ce noi suntem de părere că chestiunea emigranților se va rezolva așa după cum pretinde Rusia. Niciun ministru sau ofițer, din nenorocire, nu se va împotrivi, căci toți depind de prințul, iar soarta lui Stambuloff este cunoscută tuturor; ceva mai mult, și Raicio Petroff umblă prin drumuri de demult fără epolete. Acesta este motivul care ne face a nu crede la zgomotele unei demonstrațiuni colective din partea corpului ofițeresc. Prințul deține și dispune astăzi de destinele poporului și armatei. Bulgaria este nefericită... ■

De la stânga la dreapta, din colecția „Maria și dr. George Severeanu”, din București: sus, trei camee de epocă romană; jos, două aplice din bronz de epocă romană

atributele ei monstruoase. Acestea din urmă chiar dispar în totalitate în iconografie. Reprezentarea devine din nou standardizată, dar sub o cu totul altă formă: capul de tânără față înconjurat de o redare simbolică a șerpilor, adesea cu două aripi și cu o expresie ce denotă tristețea și tragedia personajului. Este foarte posibil ca inspirația să fi fost o sculptură greacă din secolul al V-lea î.H. aparținând lui Phidias (Fidias), replicată în perioada romană, denumită „Medusa Rondanini”, o excepție de la variantele grotești, considerată ca aparținând sculptorului antic și care ar fi fost aplicată pe scutul colosalei lui statui, Athena Parthenos.

Din epoca romană s-au păstrat cele mai multe mărturii ale măiestriei artizanilor bijutieri, printre care se numără și reprezentări ale Gorgonei. Cele mai numeroase sunt cameele, montate în bijuterii de aur, coliere, brățări, cercei sau inele. Calitatea reprezentărilor – lucrate în onix, sardonix, cornalină sau alte tipuri de pietre semiprețioase – depindea în mare măsură de abilitățile bijutierului. Unul dintre puținele portrete realiste păstrate din epoca romană provine din necropola egipteană de la Fayum și redă imaginea unei femei bogate, o *matrona*, purtând bijuterii din aur și pietre prețioase, inclusiv un medalion central cu chipul Gorgonei.

Capul Gorgonei continuă să fie folosit în decorarea edificiilor publice și private, fie arhitectural, fie sub forma de mozaicuri sau picturi murale, dar și în arta funerară. Simbolismul transcende chiar și în practicile de cult, diferite tipuri de aplice fiind folosite pentru a

decora mânere de *patera* – vasele specifice folosite pentru libații. În cadrul unor astfel de ceremonii religioase se folosea vinul pentru libații, iar turnarea lui dintr-un vas cu *gorgoneion* era o metaforă a transformării simbolice a lichidului în sânge cu puteri taumaturgice, precum cel al Medusei.

În România sunt cunoscute câteva camee romane de acest tip ce provin din siturile arheologice de la Ibida (Slava Rusă, jud. Tulcea), Tomis (Constanța), Apulum (Alba Iulia), Drobeta, Micia (Hunedoara) și Cotușca. Două camee fac parte din colecția Cabinetului Numismatic al Academiei Române, dar cele mai multe, patru, pot fi admirate în colecția „Maria și dr. George Severeanu” (*Magazin istoric*, nr. 8/2021), din cadrul Muzeului Municipiului București. Trei sunt montate într-un colier de aur lucrat la Paris la începutul secolului trecut, iar ultima este păstrată în inelul de aur originar. Din aceeași colecție fac parte o serie de aplice din bronz și un antefix, toate din bronz, din perioada clasică și romană. Cele două reprezentări din perioada clasică greacă – antefixul și o aplică – sunt ambele realizate în stilul clasic, grotești, pe când aplicele din perioada romană o redau pe Medusa ca o tânără față.

UN SIMBOL PENTRU POSTERITATE

Medusa rămâne unul dintre cele mai cunoscute personaje mitologice de-a lungul secolelor. În perioada Renașterii, când este redescoperită arta Antichității, se nasc două opere ce au marcat istoria artei: statuia de bronz a lui Cellini, care îl reprezintă pe Perseu cu capul Gorgonei în mână, și pictura lui Caravaggio cu capul retezat al Medusei pe scut. În contemporaneitate, casa de modă Versace a ales capul Gorgonei ca simbol, fiind imprimat pe o gamă largă de produse, ușor de recunoscut și asigurând continuitatea imaginii și a mitului în secolul XXI. Trecând peste iconografia propriu-zisă, mitul a revenit în atenția contemporană și a fost reanalizat și din perspectiva ideologică. Medusa și destinul ei tragic au fost recontextualizate și rediscutate de mișcarea feministă, reinterpretate ca demonizarea puterii feminine. Motivele sunt ușor de înțeles: Medusa este pedepsită pe nedrept de Atena, pentru vina și ofensa adusă de Poseidon. Transformată în monstru cu puteri supranaturale, devine din ispită o amenințare, iar Perseu este trimis să o înfrunte și o ucidă. Chiar și după moarte, Medusa își păstrează puterile și fascinația, iar mitul și reprezentarea ei trec într-o nouă etapă – de această dată devine un simbol al protecției, transformării și nemuririi. ■

Inel dublu cu camee, epoca romană, colecția „Metale Prețioase”, Muzeul Municipiului București

*Placă de argilă
cu chipul Gorgonei
din templul Athenei
din Siracusa,
secolul VI î.H.*

atrăgând furia zeiței care decide să o pedepsească pe tânără(!), transformând-o într-un monstru cu șerpi în loc de păr și o blestemă să transforme în piatră pe oricine i-ar privi chipul. De aici

începe periplul lui Perseu, clasică poveste a croului trimis să înfrunte monstrul. Personajul legendar este trimis în această aventură de regele Polidect din Serif, care spera ca tânărul să fie ucis și astfel să se poată căsători cu mama lui, fără piedici. Dificila misiune intră și în atenția zeilor, o parte dintre ei chiar intervenind pentru a-l ajuta pe crou: Atena îi oferă un scut lucios, de la Hermes primește o pereche de sandale auri înaripate, o sabie făurită de Hefaios și casca invizibilă a lui Hades. Ajungând la Medusa, Perseu evită să o privească direct, pentru a nu fi pietrificat, și se folosește de reflexia scutului lucios, astfel reușind să o ucidă.

Doar că Medusa nu își pierde puterea după moarte, iar de aici începe o nouă poveste. Din mitologie aflăm că din sângele Gorgonei se naște calul înaripat Pegas, iar Atlas și regele Polidect sunt transformați în piatră, după ce au privit capul tăiat. După ce le salvează pe Andromeda și mama sa, Perseu oferă capul Medusei zeiței Atena, care îl așează în centrul scutului său.

Reprezentarea capului Medusei, adesea sub formă circulară, devine unul dintre cele mai puternice simboluri apotropaice, de protecție, din Antichitate, întâlnit în cele mai variate ipostaze și contexte, cunoscut sub numele de *gorgoneion*. Cele mai vechi reprezentări ale Gorgonei sunt în mare parte grotești și, evident, legate de natura ei monstroasă, în timp ce iconografia romană o înfățișează întotdeauna ca pe o tânără femeie, înainte de a fi pedepsită de zeiță. Întâlnită deasupra

intrărilor, redată în fresce și mozaicuri, pe pietre semiprețioase montate în inele, cercei și coliere, pe sarcofage sau pe cutii, oglinzi sau vase, Medusa devine din monstru o figură protectoare extrem de populară, dovadă stând numeroasele tipuri de reprezentări și longevitatea lor.

ARTĂ ȘI SIMBOL, PODOABĂ ȘI AMULETĂ

Există asemănări notabile între iconografia greacă și reprezentările grotești din Orientul Apropiat, sumerice și akkadiene, în special cu cele ale zeului Bes (venerat ca ocrotitor al gospodăriilor și, în special, al mamelor, copiilor și al nașterii). În perioada Antichității grecești, Medusa a fost la rândul ei redată într-o manieră grotescă. Credința populară răspândită era că amuleta cu cât era mai înfricoșătoare, cu atât deținea mai multă putere. Aceste trăsături grotești, la limita dintre înfricoșător și caricatural, dintre care cea mai remarcabilă este prezența colților, o combinație între om și fiară, sunt asemănătoare cu *Potnia Theron* (divinitate protectoare a animalelor), atribut adesea asociat zeiței Artemis.

Mai mult chiar, imaginea Medusei a fost direct asociată cu cea a lui Artemis și plasată pe frontonul templului zeiței din Corfu, datat din 580 î.H., unde capul Gorgonei apare între două pantere. Această imagine standardizată a Gorgonei devine un element frecvent întâlnit în arhitectura antică, fie că vorbim despre decorul frontoanelor edificiilor publice sau de cult, al sarcofagelor sau al clădirilor private. Utilizarea simbolului apotropaic nu s-a limitat doar la arhitectură, ci a fost preluat și utilizat în decorul ceramicii pictate – ca în cazul unui *skyphos* (cupă de vin adâncă cu două mâner) descoperit la Troia (485/70 î.H.), cu o scenă din războiul troian și Gorgona pe un scut –, în realizarea podoabelor – inele, coliere, fibulă – sau chiar bătut pe monete. În cazul celor mai timpurii reprezentări, Gorgona este redată aproape exclusiv cu colți amenințători, atribut din ce în ce mai rar întâlnit începând cu secolul al IV-lea î.H., chiar dacă imaginea predominantă continuă să fie una grotescă.

DE LA MONSTRU LA FECIOARĂ

În timpul perioadei romane, iconografia se deplasează spre o viziune umanizată, concentrându-se mai degrabă pe destinul tragic al Gorgonei, decât pe

*Copie romană
din marmură a scutului
statuii din aur și fildeș
a Atenei de la Parthenon,
înălțându-i
pe Phidias și Pericle,
sub chipul Gorgonei
(păstrată la
British Museum, Londra)*

În aceste circumstanțe haotice și-a început domnia sultanul Murad al V-lea, în mijlocul loviturii de stat care l-a detronat pe unchiul său, Abdulaziz (1861 – 1876). Principala descriere a acestor evenimente îi aparține doamnei Filizten, o tânără concubină din haremul lui Murad la vremea aceea, care și-a dictat memoriile unui jurnalist în anii 1930.

„VREREA” CEA BEȚIVĂ

Murad era preferat de facțiunile reformatoare și liberale din Imperiul Otoman, în contrast cu unchiul său lipsit de popularitate. Cunoștea limba franceză, chiar compunea muzică în stil occidental și devenise și franc-mason. Din nefericire însă pentru liberalii otomani care l-au adus la putere, Murad al V-lea suferea de grave probleme de sănătate mintală.

Problemele lui Murad par să fi început în anul 1867, când, într-o ocazie fără precedent, Abdulaziz a călătorit în Europa. De teamă să nu fie detronat, și-a luat cu el și cei doi nepoți, Murad și viitorul sultan Abdul Hamid al II-lea (1876 – 1909), fratele mai mic al prințului. În vreme ce Abdul Hamid, conștient de paranoia unchiului său, a avut o atitudine rezervată și s-a prefăcut că nu cunoaște limba franceză, Murad s-a implicat activ în discuții. I-a impresionat pe străini, inclusiv pe regina Victoria, pe prințul moștenitor Edward al Marii Britanii și pe Napoleon al III-lea al Franței, care l-a lăudat public, iar toți trei i-au acordat mai multă atenție decât sultanului.

*Sultanul Abdulaziz,
fotografiat în 1867*

La întoarcere, Abdulaziz, convins că Murad complota împotriva sa, i-a impus mai multe interdicții și l-a ținut sub supraveghere constantă. Sultanul a și încercat să numească alt prinț moștenitor – un act ilegal, blocat din acest motiv de autoritățile religioase –, moment în care Murad a încercat să fugă din Istanbul, luând legătura cu

*Süleyman Pașa,
portretizat de frații Abdullah,
fotografi Portii
numiți de Abdulaziz*

ambasadorul Rusiei.

Situația prințului s-a agravat de-a lungul anilor, pe măsură ce au fost dejucate din ce în ce mai multe comploturi împotriva sultanului. Nu l-au ajutat nici manifestațiile publice ale liberalilor otomani în sprijinul aducerii la putere a lui Murad. O piesă de teatru patriotică, scrisă și regizată de liberalul Namık Kemal, a fost censurată din pricina ultimei sale replici: „Fie ca Allah să ne îndeplinească vrerea!” – cuvântul pentru „vrere” ales de regizor fiind *murad*.

Prințul, supus constant unui stres imens, a ajuns la rândul său fricos și paranoic. A devenit alcoolic, dependent de șampanie și de coniac. Însă, în afara acestui obicei – scandalos în lumea musulmană –, opinia publică și guvernarea otomani nu erau conștienți de problemele psihologice ale lui Murad.

ARESTAT SAU ÎNCORONAT?

În momentul sosirii lui Süleyman Pașa, Filizten descrie cum prințul era „speriat și agitat. Părea că îi implora pe cei din jur să îl ajute, îi căuta cu ochii”. Când maiorul i-a adresat invitația de a prelua tronul, Murad întreba ce i s-a întâmplat lui Abdulaziz, dacă acesta știa ce se petrece. Mama lui i-a sugerat să meargă să se îmbrace, moment în care prințul aproape a fugit spre camera sa.

Odată ce era clar ce se întâmplă, atmosfera din palat, în continuare agitată, a căpătat un aspect de sărbătoare. Femeile și slujitorii lui Murad plângeau de bucurie și îi

ÎNTRONAREA HAOTICĂ A SULTANULUI NEBUN

ANDREI OPREA

Locul întâmplării, Palatul Dolmabahçe, și nefericitul erou

O furtună groaznică lovea Istanbulul în noaptea zilei de 29 – 30 mai 1876. Vremea rea oglindea atmosfera tensionată din Palatul Dolmabahçe, reședința sultanilor otomani în veacul al XIX-lea. Femeilor din haremul (Magazin istoric, nr. 4/2006) prințului moștenitor li s-a cerut în noaptea aceasta să se culce devreme, după rugăciunea de seară.

Deodată, se aude un zgomot. Treziți brusc, slujitorii și femeile privesc de la geamuri cum mășăluiește un regiment de soldați în curtea palatului. Se sperie când aud un ofițer care ordonă: „Să nu permiteți cuiva să intre sau să iasă. Dacă cineva nu se supune, ucideți-l cu baionetele“.

Un maior cu barba bogată, Süleyman Pașa – care, peste un an, promovat, avea să comande trupele otomane din Balcani în timpul Războiului de Independență al României și va fi considerat principalul vinovat al înfrângerii –, sosește la intrarea în palat. Poruncește: „Deschideți ușa! Îl doresc pe Înălțimea Sa, prințul!“. Când un alt slujitor obiectează că nu se poate deschide fără permisiunea sultanului, maiorul strigă furios: „Nu avem timp! Deschideți ușa de îndată și aduceți-l pe Înălțimea Sa sau o să fiți cu toții trași la răspundere!“. Încearcă să îi liniștească apoi, spunând că vine cu vești bune.

În interior, mama prințului, Şevkefza Kadîn, le cere unor slujitori să meargă în dormitorul acestuia să îl înștiințeze. „Dar aveți grijă să nu îl speriați!“ – îi avertizează. În tot acest timp, Süleyman Pașa strigă constant de la parter: „Mai repede, mai repede!“.

Peste câteva minute sosește prințul Murad, adormit și nedumerit, îmbrăcat în cămașa de noapte, peste care și-a aruncat rapid un veșmânt de mătase. Mama sa încearcă să-l încurajeze să coboare, dar prințul este îngrozit. Cere să i se transmită lui Süleyman Pașa să vină el în fața sa, nu invers.

Militarul sosește, după ce refuză să se dezarmeze. Grăbindu-se pe scări, aproape că se împiedică în sabie. Deodată, face o închinăciune până la pământ și strigă: „Înălțimea Voastră, vă rog, vă cheamă poporul. Așteaptă soldați afară. Vă așteaptă și miniștrii și autoritățile religioase!“.

Palatul Topkapı, sala tronului

viața dumneavoastră este în pericol, să mă uideți pe mine primul". Din acel moment, de fiecare dată când sosea ministrul la Palatul Dolmabahçe, noul sultan refuza să iasă din harem să-l vadă. A fost nevoie de mari eforturi din partea soldaților ca să îl suie pe Murad în șalupă. În timpul călătoriei, a zberlat: „Acum înțeleg! Unchiul meu mă trimite în exil!” și a încercat să se arunce în Bosfor.

La debarcare, noul sultan s-a îngrozit și mai tare când a văzut că toate drumurile erau pline de soldați înarmați. I-a înțrebat pe militari de ce îl duc la sediul Ministerului de Război, și nu la Palatul Topkapı, cum ar fi fost obiceiul întronărilor, și i s-a răspuns că era o locație mai sigură.

Odată ajunși, complotiștii și-au dat seama că au uitat să aducă tronul imperial de la Palatul Topkapı. Nemaivând timp, l-au așezat pe Murad într-un fotoliu ornamentat. Eroarea s-a repetat peste câteva ore, când a fost oficiat un al doilea *biat* la Palatul Dolmabahçe, furtuna aprigă îngreunând transportul tronului.

Odată așezat, conform relatării cunucilor, Murad s-a făcut palid. La Ministerul de Război s-au adunat trupele și o parte a populației Istanbulului. Noul sultan tremura vizibil și nu putea să-și păstreze calmul în timpul ceremoniei. Zâmbea, însă i se citea clar teroarea pe față.

DOMNIA DE CÂTEVA ZILE

A doua parte a ceremoniei de întronare a sultanului, legarea sa la mijloc cu sabia lui Osman după 15 zile, nu a mai avut loc. Întors la palat, traumatizat de evenimentele dimineții de 30 mai, Murad a domnit efectiv doar câteva zile. S-a plâns mamei: „Am scăpat de domnia de fier a unchiului, dar am căzut în mâinile lor [complotiștilor]”. A avut ocazia doar să promoveze câțiva ofițeri – inclusiv pe Süleyman Pașa, ajuns astfel general de divizie – și să împartă dregătoriile în noul harem imperial.

În dimineața zilei de 5 iunie 1876, în timp ce Murad își lua micul dejun, a sosit majordo-

mul șef, Ali Aga. Zâmbind, l-a anunțat: „Sire, ce vești bune! Să aveți o viață lungă în ciuda morții unchiului dumneavoastră!”

„- Ți-ai ieșit din minți, Ali? Chiar ascară era sănătos tun”, i-a răspuns sultanul.

Ali insistă că vestea este adevărată. „L-am văzut cu ochii mei. Zace pe un covor vechi, în beciul stației de poliție, plin de sânge.” Într-adevăr, Abdulaziz murise. Deprimat, plângând constant, ceruse paznicilor săi o foarfecă cu care să își taie barba. În schimb, s-a folosit de unealtă ca să se sinucidă.

Murad sări din scaun îngrozit. „Dumnezeule, vor crede că eu am făcut-o!”. Alergă spre ușă însă, ajuns în fața ei, se prăbuși leșinat. A fost dus în dormitor, unde s-a constatat că avea temperatură mare. Se trezea din când în când, zberlând că „ard în jurul lui flăcări groaznice” sau că „este zdrobit de mări adânci și agitate”. În acea noapte, ridicându-se brusc, a încercat să se arunce în Bosfor și a fost oprit cu greu. Nu avea să își revină decât în 1877, cu ajutorul unui medic britanic.

Oficialii otomani au cenzurat inițial vestea bolii sultanului. Însă statul se afla într-o criză economică și în mijlocul unui război cu Serbia și Muntenegru, fiind nevoie de un domnitor în putere. La 31 august 1876, aceleași facțiuni care îl aduseră pe tron l-au detronat, înlocuindu-l cu fratele său, Abdul Hamid al II-lea. Murad al V-lea a domnit doar 93 de zile, cea mai scurtă domnie din istoria Imperiului Otoman. Și-a petrecut restul vieții alături de familie, sechestrat în Palatul Çiragan, murind în 1904. ■

*Sediul
Ministerului
de Război otoman,
astăzi
Universitatea
din Istanbul*

adresau mulțumiri lui Allah. Noul sultan însă era palid și părea că nu știe ce ar trebui să facă. Ulterior, s-a descoperit că, în timp ce se îmbrăca, i-a scris un bilet fratelui său Abdul Hamid, pe care l-a expediat prin intermediul unei concubine: „Frate, mă iau, dar nu știu unde sau de ce. Îmi încredințez copiii și menajul mai întâi lui Allah, iar apoi ție“.

Süleyman Pașa îl apucă de braț pe noul sultan și îl conduce încet pe scări. Ajunși în curte, ordonă soldaților să îi înconjoare. Din cauza aceasta, doar un slujitor al lui Murad a reușit să se strecoare și să participe la întronare, cunucul Hafiz Aga. Noul sultan, Süleyman Pașa și jumătate din corpul de soldați au plecat din palat.

În acest timp, ceilalți slujitori și femeile din harem s-au ocupat de mutarea în apartamentele sultanale. S-au întâlnit cu slujitorii fostului sultan. Inițial, când aceștia văzuseră adunarea trupelor în curtea palatului, s-au bucurat: „Au venit să-l ia pe prințul Murad! Doar se spunea că e în căldășie cu necredincioșii! Deci era adevărat! Probabil că e implicat în vreun complot împotriva stăpânului nostru [Abdulaziz], așa că au venit soldații să îl aresteze!“.

Portarul palatului i-a încurajat

însă pe slujitorii lui Murad. Un căpitan subordonat lui Süleyman Pașa, prieten de-al său, venise în timpul zilei să îl anunțe de complot, de aceea a și deschis ușile.

Totul a devenit clar la o oră distanță, la răsărit, când au început salve de tun din oraș. Atunci a revenit și Süleyman Pașa la palat, ud learcă, alunecându-i fesul până la urechi din pricina ploii. A anunțat că Murad a fost transportat cu o șalupă la sediul Ministerului de Război. Noul padișah a ajuns cu bine și a început noua domnie.

Din apartamentele fostului sultan se auzeau bocete de femei și zgomotul spargerii geamurilor. La palat au sosit două șleपुरi încărcate cu soldați. În câteva minute au fost îmbarcați în prima navă fostul sultan Abdulaziz și fiii săi, iar în a doua femeile din harem, care nici nu avuseseră timp să își pună vălurile pe cap. „Fostul sultan stătea cocoșat, de parcă nu mai voia să privească lumea“ – povestea Filizten.

ZÂMBETUL ÎNGROZIT

În mod normal, ceremonia de întronare a sultanilor otomani consta din două evenimente. Primul, denumit *biat*,

trebuia să aibă loc în aceeași zi cu moartea sau înlocuirea predecesorului. Noul padișah se așeza pe tron în vechiul Palat Topkapı, sediul Porții otomane până în 1853, unde accepta jurămintele de fidelitate ale oficialilor statului. Apoi, însoțit de salve de tun, se muta în curte, saluta publicul și primea alți oficiali importanți, după care era aclamat de corpul ofițeresc. La final, sultanul se ridica, saluta din nou mulțimea, rostea o rugăciune în numele predecesorului său (de obicei decedat) și pleca.

Biat-ul lui Murad al V-lea nu a avut însă loc la Palatul Topkapı, ci în sediul Ministerului de Război – ministrul era unul dintre complotiști. Drumul nu a fost lipsit de probleme. Murad, speriat și înconjurat de militari, era îngrozit când a trebuit să se suie în șalupă. L-a înspăimântat Hüseyin Avnî Pașa, ministrul de Război, care și-ar fi scos pistolul de la brâu și i-ar fi spus: „Dacă ajungem într-o situație în care simțiți că

Desen realizat în anul 1900, ce-l ilustrează pe Murad al V-lea condus spre locul întronării

să mănânce dulceață cu maica stareță de la Pasărea», o anunță că a dat-o în judecată pentru calomnie și că acum așteaptă sancționarea bârfelilor de către justiție. Așadar, perspectiva unei răfuicli strașnice cu foc bengal și artificii în fața instanțelor corecționale.

Dar nu polemica între cucoane interesează, ci darul indirect făcut literaturii noastre de d-na Cantacuzino care, prin destăinuirile sale, a făcut pe d-ra Fălcoianu, una din cele mai culte și mai inteligente femei din societatea bucureșteană, să riposteze, să scrie o astfel de carte, care nici ea nu poate fi trecută cu vederea, fiindcă nu e numai un răspuns, ci o contribuție de seamă la efemeridele războaielor din 1913 – 1916 – 1919. [...] Genul autoarei este umorul. Face haz de necaz, cum zice românul, presărând cartea de la un capăt la altul cu glume, dar arătând totodată și ce a lucrat în «zile grele» în slujba neamului, răspunzând astfel clevetitorilor. [...] Citindu-i cartea d-rei Fălcoianu și cântărindu-i toată activitatea vădită cu documente și cu cele două decorații ce i-au fost atârinate drept recunoștință chiar sub guvernul liberal, nu se poate să nu te convingi că e o româncă bună și că și-a făcut datoria cu prisosință. Ceea ce, sunt sigur, va recunoaște în cele din urmă și acuzatoarea, care a fost indusă în eroare».

ALT SCANDAL, ALTĂ SOLUȚIE

Al doilea eveniment a plecat tot de la acuzațiile Sabi-

Radu R. Rosetti,
unul dintre
comentatorii incidentului

nei Cantacuzino, însă de data aceasta cea vizată a fost Severa Sihleanu. Sabina Cantacuzino a scris despre aceasta că, în perioada 1916 – 1918, mergea la moșia ei de la Ocina, „mânca la masă cu ofițerii germani, circula cu ei în trăsură și când a aflat că cumpărau oi cu cinci lei bucata a pornit cu ei și a profitat de ocazie a-și popula staulele“. Potrivit Alexandrinei Fălcoianu, „citind nedreptele acuzații ale autoarei pamfletului, d-na Severa Sihleanu a fost așa de mâhnită, încât s-a îmbolnăvit. Ea a trimis un avocat autoarei să ceară explicații. Văzându-se amenințată să aibă un proces cu o femeie care își putea plăti apărătorii, d-na Sabina Cantacuzino a dat o scrisoare de retractare, în care spune că n-a voit să scrie ceea ce a scris, dar

cartea cu insinuările ei perfide a rămas și s-a vândut în mai multe ediții“. Retractarea publică a avut următorul conținut: „La pag. 377 din volumul..., vorbind de bulgăroaicele din serviciul fratelui meu Dinu Brătianu și în urmă de d-na Severa Sihleanu, nu am avut intențiunea să fac o apropiere între purtarea unor femei atât de decăzute și d-na Sihleanu, nici să acuz pe aceasta din urmă că ar fi pactizat cu germanii“.

Între timp însă, cea acuzată s-a vindecat și s-a apucat... de scris. Volumul acesteia – *Note și dezmințiri asupra Amintirilor d-nei Sabina Cantacuzino* (Editura Cartea Românească, București, 1938) – a fost bine primit de critică și de public. Cel puțin așa rezultă din prezentarea făcută în *Universul literar* din 11 iunie 1938: „Scrisul d-nei Sihleanu este pe un ton de fină ironie, care ne face să regretăm că domnia sa a așteptat acest prilej spre a deveni – fără voce, cum ține să sublinieze – autoare. Zice românul în înțelepciunea lui că «tot răul e spre bine». A trebuit să vadă lumina tiparului un volum în care d-na Sihleanu să se afle calomniată, ca să apară o nouă scriitoare. Lăsând la o parte valoarea literară, pe care autoarea nu a dorit-o cărții sale, se cuvine să observăm că sunt în scrierea aceasta puneri la punct necesare și adevăruri ce trebuiau rostite hotărât, așa cum sunt rostite aici. Prin pana d-nei Severa Sihleanu se face dreptate unor oameni care nu se mai pot apăra și evenimente de covârșitoare importanță își recapătă adevărata semnifi-

Încheiem povestea scandalului dintre două doamne din lumea bună, începută în numărul trecut.

ALEXANDRINA FĂLCOIANU VERSUS SABINA CANTACUZINO

ALIN SPÂNU

Timp de doi ani, procesul nu avansează, cu toate solicitările reclamantei. Totuși, alte două evenimente țin capul de afiș al scandalului. Alexandrina Fălcoianu pune mâna pe toc și se apucă de scris. Rezultatul a fost o lucrare memorialistică – Din zile grele. Un examen de conștiință și un răspuns (Tipografia și legătoria Ion N. Copuzeanu, București, 1937) –, în care contraatacă cu argumente toate acuzațiile ce i se aduc.

Cele două protagoniste:
Alexandrina Fălcoianu
și Sabina Cantacuzino

Duelul publicistic nu putea să scape jurnaliștilor și condeierilor talentați. Radu D. Rosetti a scris un articol, *Polemică în lumea mare*. Referindu-se la partea vătămată, care a fost jignită, și produsul memorialistic apărut, jurnalistul a constatat: „Boieroaicei i s-a suit muștarul la nas, a sărit ca arsă și astfel a apărut un

alt volum cu note de război... «Deoarece am fost atacată cu o violență rară de persoane pe care eu le disprețuiesc adânc și deoarece am ajuns la sfârșitul vieții, am dorit să văd cu ce fapte bune sau rele mă voi înfățișa în fața Domnului și mi-am făcut examenul de conștiință. Este suprema mea spovedanie. Cui s-o închin? Fiindcă am fost

calomniată, fiindcă onoarea și reputația mea sunt în cauză, închin această spovedanie Opiniei Publice și acelor care m-au văzut la muncă. Ei să mă judece». Întrucât e vorba de război, începe lupta și după ce constată că «din memoriile d-nei Sabina Cantacuzino se vede clar că în timpul războiului domnia sa n-a avut o altă activitate decât

DIVERGENȚĂ ÎNTE JUDECĂTORI

În fine, după calmarea spiritelor Curtea revine și stabilește data de 30 septembrie 1940 pentru pronunțare, apoi prelungeste termenul la 21 octombrie 1940. La data respectivă Mihai Antonescu lipsește, pentru că și-a luat în primire portofoliul Justiției în noul guvern. În această calitate a elaborat și promovat un decret-lege prin care toate procesele de calomnie prin presă sunt amnistiate. Prin urmare, la 23 octombrie 1940 Curtea de Apel București, Secția a IV-a a decis că procesul era prescris și amnistiat, iar reclamanta condamnată să plătească 100 lei daune. Totuși, Fălcoianu avea dreptul să-și valorifice pretențiile pe cale civilă.

Urmează un recurs, care se judecă în secțiuni unite la Curtea de Casație, Secția a II-a, în 27 ianuarie, 6 februarie și

28 februarie 1941. În ultima înfățișare, în fața celor șase consilieri, se pare că inculpata va avea câștig de cauză. La ieșirea din clădire Sabina „mi-aruncă o privire triumfătoare, îi răspund cu una de dezgust și dispreț. Trebuie să așteptăm câteva zile decizia. Eu, neavând nicio nădejde, nu m-am mai interesat de rezultat“, a rememorat Alexandrina. Surpriza vine după trei săptămâni: trei dintre cei șase consilieri au avut alte păreri, așa că urmează o nouă înfățișare la aceeași Curte de Casație, dar cu 11 consilieri care să dezbată cazul.

La 27 aprilie 1941, în localul Curții de Casație, după pledoaria avocatei Ștefănescu, cere cuvântul Alexandrina Fălcoianu. Președintele nu este de acord, dar ea afirmă că inculpata are doi avocați, așa că își expune punctul de vedere. Reia toate motivele pentru

care procesul nu trebuie să fie declarat prescris. La final, are un monolog de excepție: „Voi încheia cu un act de donație. V-am adus decorațiile mele, căci dacă nu capăt dreptate înseamnă că sunt nedemnă de a le purta. Dați-le inculpatei, care își închipuie că le-ar fi meritat mai mult decât mine, să meargă decorată în fundul iadului, iar pe mine puteți să mă condamnați la pușcărie“. Curtea decide ca la 30 octombrie 1941, de la ora 9, procesul să se judece în secțiunile unite, adică toți cei 33 de judecători să fie de față. După alte pledoarii, judecătorilor le ia zece zile să ajungă la o decizie. De fapt, părerile judecătorilor au fost împărțite, așa că au decis ca procesul să fie retrimis la Curtea de Apel și judecat tot în secțiuni unite.

Procesul se reia la Curtea de Apel București, Secția a IX-a, la 23 septembrie 1942 și continuă la 27 octombrie

Mircea Djuvara și Valer Popp, în centrul fotografiei

cafic. Pentru trecutul apropiat, denaturat în scrierea d-nei Cantacuzino, aceste *Note* sunt nu numai binevenite, dar și de strictă necesitate“.

După ce se instaurează, la 10 februarie 1938, noul regim, a intrat în vigoare un nou Cod penal „Regele Carol al II-lea“ (24 septembrie 1938), care a minimalizat și chiar abrogat anumite fapte, inclusiv calomnia prin presă. Abia la 16 aprilie 1939 Alexandrina Fălcoianu primește o citație prin care este invitată să se prezinte la tribunal în data de... 15 aprilie 1939! Face scandal, se aprobă revenirea, dar la 17 august 1939 Parchetul Tribunalului Ilfov a clasat plângerea pe motiv că acțiunea publică a fost prescrisă. Alt scandal, altă soluție emisă la 15 septembrie 1939: procesul nu se poate declanșa întrucât fapta a fost prescrisă.

O SCENĂ DE FILM

La 9 octombrie 1939 o nouă plângere este depusă la Tribunalul Ilfov, prin care Alexandrina Fălcoianu cere condamnarea penală a Sabine Cantacuzino și daune în valoare de un milion de lei. Alexandrina Fălcoianu este singură (avocata era bolnavă) și are un dialog spumos cu președintele de ședință, care habar nu avea de cartea cu pricina. Între altele, reclamanta îi spune: „Domnule președinte, eu nici n-am nevoie de avocat, fiindcă spun numai adevărul, dar d-na Cantacuzino are un avocat de frunte, un fost ministru, pe dl Mircea Djuvara. Văd că nu se prezintă, de altfel

d-na Cantacuzino fuge de judecată ca dracul de tămâie, când trimite un certificat medical, când se plimbă în străinătate și în timpul acesta cartea care mă face trădătoare de neam s-a vândut în mai multe ediții și se mai vinde și azi“.

Prima înfățișare are loc la 4 februarie 1940, când Teodora Ștefănescu ține piept celor patru avocați adversi. Aceștia solicită ca procesul să nu se judece, fiindcă este prescris. „Se încinge o luptă între cei patru maeștri ai baroului și avocata mea – a scris Alexandrina Fălcoianu. S-au citit articole din legi în românește și în franțuzește, s-a analizat pe rând codul «Regele Carol I» și «Regele Carol al II-lea». Avocata mea respinge prescripția cu alte articole, cere intrarea în fond, spunând că d-ra Fălcoianu s-a plâns procurorului general, ministrului Justiției și suveranului, cerând ca justiția să-și facă datoria, nu este vina ei dacă onorabilul Parchet n-a instruit afacerea. Procurorul se scoală și spune că procesul trebuie să se judece“.

Pronunțarea se amână pentru 10 februarie, apoi 12 februarie, 14 februarie și, în fine, 4 martie 1940. Inculpata are șase avocați, dar lipsește Mircea Djuvara, astfel că se solicită amânarea, care este fixată pentru 5 aprilie 1940. O altă amânare, pentru 15 aprilie 1940, urmată de stabilirea zilei de 30 aprilie 1940. În aceea zi sentința este anunțată: cererea este respinsă, deoarece procesul a fost prescris. Avocata face apel, iar Curtea de Apel București a stabilit termenul la 27 septembrie 1940.

Între timp, survine abdicarea

lui Carol al II-lea în favoarea fiului său Mihai (6 septembrie 1940). Noua guvernare, între altele, a suspendat Constituția din 1938, iar guvernarea se efectua prin decrete-lege.

La 27 septembrie 1940 Sabina Cantacuzino are doar trei avocați, pe care acuzatoarea ei îi portretizează. Astfel, Mircea Djuvara este îmbrăcat în robă și se prezintă „elegant și solemn, întinde mâna dreaptă când vorbește și scamănă cu statuia lui Take Ionescu de pe bulevard“. O părere cu totul opusă are despre Mihai Antonescu, care „n-are nimic solemn. Este mic și ironic, insinuează cu perfidie. Am auzit că el ar fi spus că cer despăgubiri ca să-mi fac zestre; probabil mă confundă cu inculpata căci, într-adevăr, d-na Sabina Cantacuzino când s-a măritat, Partidul Liberal a făcut o colecție și i s-a dat zestre un milion“. Cel de-al treilea avocat, Nicolae Bosnief-Paraschivescu, „este un expansiv, dă din mâini și din picioare, se agită mult, caută să convingă“. Atunci când i se oferă cuvântul avocatei Ștefănescu, adversarii sar s-o combată după prima frază și urmează o scenă de film:

„– Domnilor, eu v-am lăsat să vorbiți, lăsați-mă și dvs.

Mai vorbește puțin, iar sar avocații, sare și președintele, tumult. Mă arunc și eu în vâltoare ca o bombă de mare calibru spunând președintelui:

– Domnule președinte, trebuie să se sfârșească o dată... toți strigăm o dată!

Președintele, îngrozit, se scoală zicând:

– Suspendăm ședința. Iese solemn urmat de toată Curtea“.

ÎN AFRICA CELOR DOI WILHELMI

FLORENTINA DOLGHIN

La încheierea Tratatului de la Frankfurt, în mai 1871, ce pune capăt războiului franco-prusian, cancelarul Otto von Bismarck nu se arată interesat de cucerirea de colonii: „Nu prețuiesc nici cât oasele unui grenadier pomeranian“. Le vede doar ca spații bune pentru sinecuri. „Am fi semănat cu nobilii polonezi care au blană de hermină pe umeri, dar n-au cămașă pe dedesubt“, afirmă el. N-au decât să și le împartă Franța, Anglia, Spania. Și ele chiar și le împart.

După 1880 însă economia țării începe să se simtă strâmtorată, sufocată în spațiul propriu. Se creează Societatea de colonizare germană, Berlinul fiind tot mai interesat de Africa, unde își făurește un imperiu colonial, la concurență cu posesiunile engleze și franceze. În aprilie 1884, se instituie protectoratul german asupra Africii de Sud-Vest, în iulie asupra Togoului, tot în iulie asupra Camerunului. Împăratul Wilhelm al II-lea, urcat pe tron în 1888, continuă politica lui Bismarck și a predecesorului său, Wilhelm I, imprimându-i o tentă tot mai agresivă. Este perioada celor două povești de mai jos.

*Dacă o zebură e mai greu de călărit,
un căluț vopsit în dungi,
ca să-i semene,
este docil și se lasă înșeuat*

Pe fondul rivalității tot mai acute cu englezii, câțiva adepți germani ai cuceririi Africii caută idei de noi mijloace de transport pe imensul continent, unde vitele de povară sunt frecvent victime ale bolii somnului (tripanosomiază africană). „Dacă am oferi lumii un nou animal domestic de tracțiune ar fi un triumf al tenacității germane, al inteligenței germane, al spiritului întreprinzător german și al Germaniei, în ultimă instanță“, gândesc ei.

ZEBROIDUL

Fritz Bronsart von Schellendorff, fiul directorului Teatrului de Curte de la Weimar și nepot de

frate al ministrului de Război Paul Bronsart von Schellendorff, profită de moment. Cunoaște Africa. Avea 21 de ani când a pus prima oară piciorul pe pământul ei, în vizită la Schutztruppe, trupele de protejare a intereselor comerciale germane. Câțiva ani mai târziu revine în Africa, de data asta cu o misiune pornită din inițiativă personală, pentru că vrea ca Germania să-și poată devansa adversarii. Este un soi de armă secretă, spune el, pe care o numește „zebroid“. Își propune și chiar crede că va reuși să domesticească zebrele și să le încrucișeze cu cai, pentru a crea un nou animal de tracțiune.

Există crescători de animale, dar și funcționari ai Imperiului German care estimează că

1942, cu un complet alcătuit din trei judecători. Avocatul Bosnief-Paraschivescu ridică o problemă legată de actele de la dosar. Opozanta lui „și-a timbrat acțiunea, și cu timbru proporțional de 0,60%, conform Legii timbrului, urmează a-și timbra și actele depuse drept dovezi în această cauză”. Avocata Ștefănescu reacționează și cere respingerea incidentului, deoarece actele au fost depuse la dosar înainte de modificarea Legii timbrului. Curtea acceptă, totuși, solicitarea și obligă reclamanta să-și timbreze 10 copii ale actelor de la dosar. Același Bosnief-Paraschivescu cere admiterea probei cu martori pentru clienta sa, dar partea adversă se opune, întrucât încă de la instrucție d-na Cantacuzino a declarat că nu are martori, deoarece au decedat. Pronunțarea se amână pentru a doua zi, apoi pentru 2 noiembrie și, în fine, 4 noiembrie 1942. Apare o divergență între judecători. Doi sunt de acord „să se admită proba verității faptului de calomnie «lipsa de caracter»..., precum și proba verității celorlalte fapte calomnioase ce se referă la viața publică”, în timp ce al treilea este de părere că, „deși proba verității faptelor de calomnie este admisibilă în principiu, totuși este pentru respingerea ei”.

REGĂSIRE LA BELLU

Următorul termen este 20 noiembrie 1942, când sunt citați și o parte dintre cei nouă martori propuși de inculpată, dar are loc și o dezbatere în complet de divergență asupra

neînțelegerilor Curții. Se decide ca, la 2 martie 1943, să fie audiată însăși inculpata, alături de alți martori ai apărării. Interogatoriul Sabinei Cantacuzino suscită un interes enorm. Potrivit Alexandrinei, în răspunsurile la întrebările Curții aceasta „ni se înfățișează așa cum este, adică rea, fără cinste și lipsită complet de demnitate. Mărturiște, în fine, că ceea ce a scris de mine sunt informații auzite din zvon și invocă mărturia a trei femei decedate: Pia Brătianu, Sarmiza Alimănișteanu și Zoe Romniceanu, care nu o pot contrazice”.

Mai au loc trei ședințe pentru pledoarii, dar finalul acestei telenovele judiciare are loc la 30 iunie 1943 când, în ședință publică, se anunță Decizia penală nr. 353: „Condamnă pe inculpata Sabina Brătianu Cantacuzino să plătească reclamantei Alexandrina Fălcoianu suma de 200.000 lei daune morale, 30.000 lei cheltuieli de judecată și 1.000 lei amendă la stat”. Sentința rămâne definitivă și a fost executată.

Sabina Cantacuzino nu a fost mulțumită de verdict și a încercat să-l conteste. Ea a înaintat recurs la Curtea de Casație, „sub pretext că hotărârea Curții de Apel ar fi fost foarte jignitoare pentru dânsa, dar Înalta Curte a respins pur și simplu recursul, astfel că hotărârea a rămas definitivă”. În final, pierzând definitiv procesul, Sabina a depus la Banca Românească suma de 230.000 lei în contul Alexandrinei. Totuși, a acționat pentru a diminua pagubele de imagine pe care le suferise. A solicitat autorităților ca prin organele de cenzură să nu permită în nicio

publicație tipărirea sentinței din acest proces. Nici chiar *Curierul judiciar*, care avea obligația să publice toate sentințele din toate procesele, n-a primit autorizarea, „astfel că ilustra familie poate trâmbița că a câștigat procesul!”. În opinia Alexandrinei Fălcoianu, „pentru moralitatea publică ar fi trebuit să se publice hotărârea Curții, pentru ca să se știe o dată că în țara noastră calomnia se pedepsește”.

La 23 august 1944 Sabina Cantacuzino a trecut la cele veșnice. În aceea zi atât de importantă pentru istoria României s-a încheiat și această gâlceavă din lumea bună a Capitalei. Alexandrina Fălcoianu a supraviețuit celui de Al Doilea Război Mondial și a fost martora transformărilor la care a fost supusă România. Mai mult, în 1950 s-a aflat pe lista celor cărora le-au fost naționalizate imobile și locuințe pe motivul că... le aveau. În Decretul nr. 92 din 19 aprilie 1950, la numărul curent 2.632 se află numele Alexandrinei Fălcoianu, căreia i se confiscau abuziv 12 apartamente aflate în strada Apolodor nr. 6 din Capitală. În 1951, la vârsta de 84 de ani, a închis ochii definitiv.

Adversarele din sălile de judecată s-au regăsit în cimitirul Bellu. Cavoul familiei Cantacuzino-Râfoveanu o găzduiește și astăzi pe Sabina Cantacuzino. În schimb, locul de veci al Alexandrinei Fălcoianu nu mai este vizibil și nu se știe dacă își doarme lin somnul de veci. Rămân însă documentele acestui proces, care ne amuză, ne întristează și ne ridică întrebări despre orgolii, procese și urmări. ■

*Gustav
Nachtigal,
trimisul special
al Kaiserului*

mană, suveranul condamnat la moarte. „Nu veți stăpâni nici odată Camerunul!“ Manga Bell moare cu fruntea sus. Colonizatorii îi lasă cadavrul suspendat

în ștreang trei zile, ca avertisment.

Rudolf Manga Bell, născut în 1873, s-a vrut un mediator eficient între poporul lui și germani. Nepot al regelui Ndumbe Bell (1839 – 1897) – un ingenios politician și un remarcabil om de afaceri, cel care a semnat din partea Camerunului Tratatul din 1884 cu imperiul lui Wilhelm I –, Rudolf frecventează Școala germană de administrație colonială, înainte de a fi trimis cinci ani să-și perfecțeze instrucția în familia unor profesori din Aalen, în Bade-Württemberg, și să-și ia bacalaureatul la Ulm. Mulți germani se uită la tânărul negru ca la un extraterestru, dar camerunezul supradotat știe să se apropie de câțiva „buni germani“, cu care se împrietenește și cărora le admiră țara și obiceiurile. La întoarcerea în țară funcționarii coloniali îi laudă inteligența și manierele europene.

Delta fluviului Camerun (azi fluviul Wouri) este fieful poporului douala, compus din mai multe triburi și clanuri regale. Popor mândru și prosper, douala trăiește din pescuit și din agricultură. Are afaceri cu negustorii europeni din veacul al XVII-lea, cărora le dă ulci de palmier și alte mărfuri tropicale.

Membrii comunității douala consideră acceptabil tratatul din 1884, semnat cu trimisul special al Kaiserului în Africa, Gustav Nachtigal (1834 – 1885). Ei își păstrează privilegiile comerciale, au drepturile asupra pământurilor

lor garantate și speră că actul le va aduce pace și prosperitate economică.

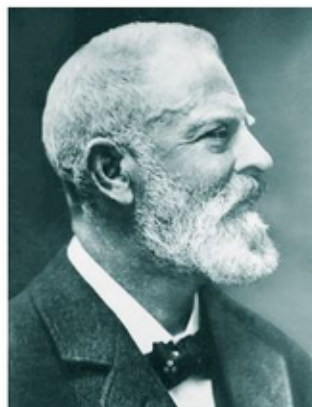
Dar, de conivență cu funcționarii coloniali și ai armatei, Adolph Woermann (1847 – 1911), originar din Hamburg, fondatorul companiei maritime germane omonime (Linia Woermann), își propune să-i exproprieze și să-i expulzeze de pe malul fluviului Camerun, pentru a prelua controlul comerțului cu ulci de palmier adus din interiorul țării.

Douala sunt „stirpea cea mai trândavă, cea mai înșelătoare și cea mai mârșavă din câte există“, scrie Jesko von Puttkamer (1855 – 1917), guvernator al Camerunului începând din 1895. Acest aristocrat arogant, aparținând unei vechi familii prusace și care în 1912 și-a publicat impresiile din Camerun, în volumul *Gouverneursjahre in Kamerun* (Anii de guvernare în Kamerun), regretă că acești oameni „nu au fost alungați din țară odată cu cucerirea ei, dacă nu cumva trebuia exterminați“. Ce urmează? Muncă forțată, arestări arbitrare, umilirea șefilor de trib, supuși unor pedepse corporale.

*Guvernatorul
Camerunului
Jesko von Puttkamer...*

Rudolf Manga Bell nu-și pierde încrederea în justiția germană. Pentru el Germania, căreia îi stăpânește excelent limba, este a doua lui patrie. În 1905 adresează, împreună cu suveranul aflat pe tron și alți 26 de înalți demnitari camerunezi, o scrisoare deschisă Reichstagului. Ei cer revocarea guvernatorului, exprimând totodată asigurarea: „Noi suntem germani și germani vom rămâne până la sfârșit. Cu cele mai umile salutări adresate Majestății Sale împăratul Wilhelm al Germaniei și al Camerunului“.

*... și Adolph Woermann
au manifestat ostilitate
față de membrii comunității douala*

Rudolf Manga Bell (în dreapta, în picioare), la Aalen, în familia germană unde a fost găzduit între 1891 și 1895

„zebroidul“ poate rezolva sarcini militare. Britanicii urmăresc și ei să folosească un astfel de hibrid pentru artileria și cavaleria lor, adaugă von Schellendorff, deci se anunță o cursă. Trebuie lucrat rapid.

În 1895 Schellendorff reușește să câștige de partea cauzei destui adepți germani ai imperiului colonial, gata să investească ca acționari la Kilimandjaro Straussenzucht GmbH, Societate de creștere a struților din Kilimandjaro. Întreprinderea, care are sediul la Berlin și se ocupă cu creșterea acestor păsări mari, își propune ca obiectiv să captureze zebre și alte animale sălbatice, să le domesticească și să le supună la experiențe de hibridizare.

Prima fermă este stabilită în savana din Mbuyumi (azi în Tanzania), la sud de Kilimandjaro și aproape de frontiera cu protectoratul britanic. Schellendorff publică articole, descrie progresele în materie de creștere a zebrelor, articole însoțite de un mare număr de fotografii. Propune la vânzare primele zebre pretins domestice. Informația atrage după sine alți acționari, care sporesc capitalul societății, rebotezată Killimandjaro Handels-und Landwirtschaftsgesellschaft (Societatea agricolă și comercială din Kilimandjaro, pe scurt, KHLG).

În decembrie 1901 Schellendorff, ce aparține unei familii cu veche tradiție cazonă, se adresează direct împăratului Wilhelm al II-lea: „În cazul când Majestatea Voastră ar ordona formarea unei armate coloniale, zebra ar prezenta o valoare inestimabilă, atât ca animal de călărie, cât și de tracțiune, mai ales pentru artilerie, căci este extrem de puternică“. Și mai adaugă că guvernul britanic ar fi aprobat finanțarea creșterii zebrelor și că Londra chiar ar fi încercat să-l convingă să

lucreze pentru coloniile britanice.

Două luni mai târziu Wilhelm al II-lea ordonă Schutztruppe să cumpere opt zebre de la KHLG și să le probeze capacitățile în scopuri militare. În vreme ce ofițeri își dau silința să călărească aceste animale, de felul lor extrem de îndărătnice, Schellendorff îl imploră pe împărat să se grăbească, „căci pierdem timp, n-ar fi de mirare ca englezii să ne-o ia înainte, iar noi, o dată în plus, ca de obicei, să rămânem în urma lor“.

Însă tocmai când la Berlin sosește vestea că în Africa de Est ofițerii și zebrele lor au reușit, în sfârșit, să sară un obstacol, KHLG decide să stopeze cheltuielile. Întrerupe alocarea banilor pentru creșterea zebrelor și îl înlătură pe Schellendorff. Puțin mai târziu află și împăratul că a fost victima unei farse. O fraudă savant pusă în scenă, posibilă din mai multe motive, principalul fiind însă marca distanță de metropolă a fermei experimentale.

REGELE MARTIR

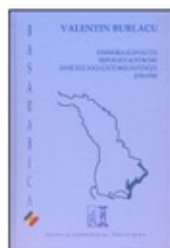
La 8 august 1914, ora 17.00, locuitorii orașului-port Douala, din Camerun, asistă la execuția regelui lor, Rudolf Manga Bell, și a secretarului lui, Adolf Ngoso Din, pe parvisul din fața Tribunalului. „Spânzurați un nevinovat. Faceți o mare greșală că mă executați. Blestemați fie germanii!“, le strigă călăilor săi, în limba ger-

Suveranul camerunez cu soția, Emily, și palatul-reședință al familiei (1908 – 1914)

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Valentin Burlacu** – **FORMAREA ȘI EVOLUȚIA REPUBLICII AUTONOME SOVIETICE SOCIALISTE MOLDOVENEȘTI (1924 - 1940)**

Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, București – Brăila, 2021, 689 pp.

● **CENTENAR. REGELE MIHAI I** (editor: **Narcis Dorin Ion**; album editat de Muzeul Național Peleş)

Editura Magic Print, Onești, 2021, 388 pp.

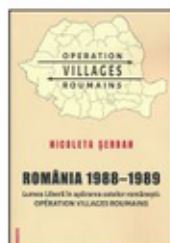
● **GHEORGHE TAȘCĂ. UN ECONOMIST ÎN MISIUNE DIPLOMATICĂ LA BERLIN (1930 - 1932). MEMORII ȘI ÎNSEMNĂRI (1924 - 1949). VOL. I, II** (ediție îngrijită de **Ioan Opreș** și **Alexandra Filotti**; studiu introductiv de **Ioan Opreș**; note de **Ioan Opreș** și **Alexandra Filotti**; traduceri de **Andrei Filotti** – din franceză – și **Alexandra Filotti** – din germană)

Editura Vremea, București, 2021, 561 pp. (vol. I), 477 pp. (vol. II).

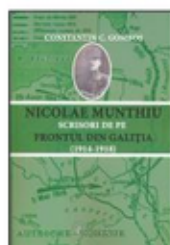
● **Arhiepiscopul dr. Veniamin Pocitan Ploieșteanu, Vicarul Sf. Mitropoliei a Ungro-Vlahiei - MOMENTE DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI MELCHISEDEC ÎNTRE ANII 1856 - 1861** (notă asupra ediției: **prof. Cristian Căldăraru**)

Editura Muzeului de Istorie Galați, Galați, 2014, 102 pp.

● **Nicoleta Șerban** – **ROMÂNIA 1988 - 1989. LUMEA LIBERĂ ÎN APĂRAREA SATELOR ROMÂNEȘTI: OPÉRATION VILLAGES ROUMAINS**

Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021, 620 pp.

● **Constantin C. Gomboș** – **NICOLAE MUNTHIU (OFITER DE NAȚIONALITATE ROMÂNĂ DIN ARMATA AUSTRO-UNGARĂ). SCRISORI DE PE FRONȚUL DIN GALIȚIA (1914 - 1918).**

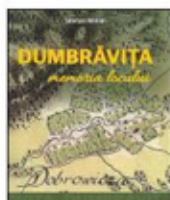
DRAMA OSTAȘILOR ROMÂNI DIN ARMATA AUSTRO-UNGARĂ PE FRONȚUL DIN GALIȚIA

Editura Eurostampa, Timișoara, 2022, 163 pp.

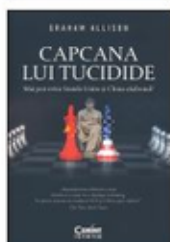
● **Mircea Alexandru Horțopan** – **CASTELUL PELEȘ, LEAGĂNUL DINASTIEI ROMÂNE: DE LA REȘEDINȚĂ REGALĂ LA MUZEU**

Oscar Print, București, 2021, 215 pp.

● **Ștefan Mihali** – **DUMBRĂVIȚA. MEMORIA LOCULUI**

Editura Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, Baia Mare, 2016, 326 pp.

● **Graham Allison** – **CAPCANA LUI TUCIDIDE: MAI POT EVITA STATELE UNITE ȘI CHINA RĂZBOIUL?** (traducere din engleză de **Anca Irina Ionescu**; cuvânt înainte de **dr. Mihail E. Ionescu**)

Editura Corint, București, 2022, 470 pp.

● **Jan Matti Dollbaum, Morvan Lallouet, Ben Noble** – **NAVALNÎ. UN DEMOCRAT ÎMPOTRIVA AUTORITARISMULUI** (traducere din limba engleză de **Anca Ilie**; prefață de **Dan Dungaci**)

Editura Corint, București, 2021, 315 pp.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE**

Anul XXIV, nr. 4(94)/2021, 100 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)

Anul XVIII, Nr. 3 (206), martie 2022, 52 pp.

Funeraliile monarhului Rudolf Manga Bell...

În Germania, apelul de ajutor surprinde, dar rămâne fără consecințe. Deși detestat, von Puttkamer nu-și părăsește funcția de guvernator decât în 1907, la sfârșitul misiunii.

EFFECTUL INVERS

Situația se inflamează când este numit guvernator al Camerunului dr. Otto Gleim, în 1911. „În nicio altă parte a Africii coloniale segregarea urbană nu a fost atât de brutală și sistematică precum în Camerun, scrie istoricul africanolog Andreas Eckert, profesor la Universitatea Humboldt din Berlin. Dar în nicio altă metropolă europeană popoarele colonizate nu au avut dreptul la atâtea dezbateri“. Meritul îi revine în mare parte lui Rudolf Manga Bell, devenit reg

între timp. El este cel care protestează împotriva violării Tratatului din 1884. Manga Bell are tot interesul să întrețină relații bune cu germanii: puterea colonială agreează poziția lui de șef al comunității douala. „Dispunea de pârgurile justiției, de perceperea impozitelor și primea indemnizație pentru funcția lui“, continuă istoricul.

Ceea ce îi indignează pe camerunzei este că germanii și-au călcat cuvântul. Manga Bell scrie funcționarilor, avocaților, misionarilor și încearcă să câștige sprijinul Reich-

stagului. Devenit *persona non grata* la Berlin, îl trimite acolo în 1912 pe secretarul său, Adolf Ngoso Din, și el format în Germania. Au urechi pentru african doar social-democrații din Reichstag, ai lui August Bebel, papa socialismului german, cum este numit, aflat la capătul vieții. Va muri în 1913.

Deposdarea de terenuri, expropriările, demolarea așezărilor, expulzările etnice douala se întrerup un timp, dar se reiau apoi. Descumpănit, Manga Bell amenință că va căuta sprijin la puterile europene, ceea ce este suficient ca să fie acuzat de „înaltă trădare“ și să fie condamnat la „moarte prin spânzurare“.

Germanii urmăresc prin această execuție ca poporul douala să nu treacă de partea puterilor inamice la începutul Primului Război Mondial, declanșat cu o săptămână în urmă, dar obțin efectul invers. De atunci, locuitorii coloniei îi

consideră pe Aliați, pe englezi și francezi, eliberatori. Germanii duc în Camerun o luptă pierdută din start. Ultimele lor trupe în Camerun se predau în februarie 1916. La sfârșitul conflictului colonia imperială revine Franței și Angliei. În 1960 Camerunul își dobândește independența și îl venerază până în ziua de azi pe Rudolf Manga Bell, ca martir și crou al libertății.

Berlinul va face mea culpa foarte târziu. Din 2019 în „cartierul african“ al capitalei strada Nachtigalplatz (de la numele lui Gustav Nachtigal) va purta numele lui Rudolf Manga Bell și al soției lui, Emily, cu care Rudolf se căsătorise în 1897. ■

... și monumentul regilor din familia sa, de la Douala

„MAGAZIN ISTORIC 55 DE ANI“

Revista Magazin istoric a împlinit 55 de ani. Am început din numărul trecut un concurs aniversar, cu câte o întrebare din fiecare an de apariție. Vom publica și în următoarele numere câte 11 întrebări, parcurgând traseul cronologic al revistei.

Cei care doresc să participe trebuie să trimită toate răspunsurile o dată, la sfârșitul concursului. Vor fi luate în considerare răspunsurile corecte primite la redacție cu ultima dată a expediției poștale – sau prin email – ziua de 15 septembrie 2022.

Adresa noastră: Magazin istoric, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711 **sau email:** mistoric@gmail.com

Răspunsurile corecte vor fi publicate în numărul din luna octombrie, iar câștigătorii în cel din luna noiembrie.

Se vor acorda următoarele premii:

- un abonament pe viață la revista Magazin istoric, ediția tipărită;
- zece abonamente pe viață la ediția electronică.

A doua serie de întrebări acoperă anii de apariție 1978 – 1988:

1) Petre Alexandrescu povestea în 1978 despre participarea arheologilor români la al XI-lea Congres Internațional de arheologie clasică de la Londra. Unde fusese descoperit un nou oraș antic grecesc pe teritoriul României?

2) În anul 1979, Ion-Radu Mircea a scris despre un manuscris inedit recent descoperit la Atena, redactat de Constantin Brâncoveanu. Ce sumă de bani a acordat voievodul locuitorilor din Făgăraș pentru realizarea unei biserici, la 20 noiembrie 1713?

3) Dr. Ioan Chiper a anunțat în 1980 descoperirea celui mai vechi sigiliu cu legenda în limba română, în arhivele din Londra. Care este diametrul acestui sigiliu?

4) În anul 1981, se publica o scrisoare inedită a istoricului Nicolae Densușianu adresată fratelui său, Aron. Câte zile mărturisea istoricul că dedică de regulă fiecărui articol de-al său?

5) În anul 1982, Silviu Anuichi a descris un document unicat, un hrisov scris integral în limba română de voievodul Matei Basarab, regăsit în arhivele de la Belgrad. În ce an i-a confirmat voievodul Grigorașcu Ghica moștenirea lui Toma-Radu Năsturel?

6) Ion Dumitriu-Snagov a prezentat în 1983 o scrisoare din arhivele Vaticanului a lui Ignatius Báththyány, episcopul catolic de Alba Iulia, despre ruine creștine în Dacia romană.

Din ce era alcătuită pardoseala antică descoperită în timpul săpăturilor pentru construirea noii reședințe a episcopului?

7) Gheorghe Buzatu a relatat în 1984 informații inedite din documente și ziare americane referitoare la evenimentele din 23 august 1944. La ce oră a ascultat la radio corespondentul american Daniel T. Brigham proclamația regelui?

8) În anul 1985, Dumitru Zaharia a prezentat mărturii din documente italiene inedite referitoare la activitatea voluntarilor români în Primul Război Mondial pe frontul din această țară. Ce medalie le-a conferit generalul-maior Caviglia la 23 noiembrie 1918 acelor voluntari?

9) În anul 1986, Ion Dumitriu-Snagov a relatat povestea unui manuscris românesc descoperit în arhivele Vaticanului, comandat de Ion Neculce. Din ce materiale a fost copertat și legat acel volum?

10) Revista a publicat în 1987 relatarea unui călător englez în Imperiul Otoman, William Wey, și veștile pe care le-a notat despre victoriile lui Vlad Țepeș. Cum îl numește autorul în relatarea sa pe Vlad Dracul?

11) Virgil Cândea a descris în 1988 stadiul cercetărilor documentelor românești de la Muntele Athos, în număr de peste 20.000. Câte documente au fost semnate în arhiva de la Hagios Pavlos în 1986? ■

„ELEFANTUL“ NIMERIT

9 mai 1864, în timpul Războiului Civil din Statele Unite (1861 – 1865). Generalul american unionist John Sedgwick, poreclit cu afecțiune „unchiul John“ de trupele sale, se află în fruntea unei misiuni de recunoaștere pe front. Avusese o carieră îndelungată, însă nu remarcabilă în armata americană – a început absolvind Academia Militară în poziția a 24-a din 50 în 1837, iar în 1864 era considerat un general pe care te puteai baza, însă nu foarte îndrăzneț.

Generalul Sedgwick (dreapta), alături de alți doi ofițeri, pe front, în vara anului 1862

John Sedgwick, născut în 1813, a avut de suferit în urma izbucnirii Războiului Civil American. La începutul conflictului, bolnav de holeră, a petrecut mai multe luni până și-a revenit. În 1862, a condus o divizie în timpul „Bătăliilor de șapte zile“ din statul Virginia, când a fost rănit. În bătălia de la Antietam, din același an, divizia sa a fost trimisă la atac fără sprijin și a fost înconjurată de confederați. A pierdut atunci peste jumătate dintre soldați și a fost împușcat de trei ori – în încheietura mâinii, în picior și în umăr –, după care a stat trei luni în convalescență. În 1864, în timpul restrucurării armatei, aproape a fost dat afară pentru că „nu arătase suficient entuziasm“ pentru abolirea sclaviei și pentru că îl admira deschis pe un general demis de însuși președintele Abraham Lincoln.

Bătălia de la Antietam, litografie realizată de B. McClellan în 1888

Sedgwick se săturase de război și ar fi dorit să fie mutat într-un post mai puțin activ. Într-o scrisoare adresată surorii sale din 17 februarie 1864 spunea: „Nu m-ar deranja să fiu unul dintre ei [generalii demisi]. [...] Mi-ar prinde bine câteva săptămâni de odihnă și aș putea să plec de tot [din armată], cu puține regrete.“

În primăvara lui 1864, a început cea mai sângeroasă ofensivă a Războiului Civil și din întreaga istorie a Statelor Unite – „Campania Overland“. În orașul Spotsylvania, generalul Sedgwick s-a dus cu membrii statului său major și cu mai mulți ofițeri de artilerie să inspecteze linia frontului confederaților.

Când au ajuns la 900 m de inamic, țințașii inamici au deschis focul. Ofițerii din jurul său s-au adăpostit cu toții, însă Sedgwick a rămas în picioare. Și-a certat subalternii: „Poftim? Vă pitiți din cauza unor gloanțe? Păi ce o să vă faceți când o să deschidă focul toată linia lor?“ Cu toate că s-au rușinat, ofițerii au rămas la pământ. Sedgwick a continuat: „De ce vă pitiți așa? De la distanța asta, n-ar putea să nimerescă nici măcar un elefant.“

Veterani ai Războiului Civil la monumentul ridicat în localitatea unde a fost omorât generalul Sedgwick, fotografiați în 1887

Șeful statului său major, Martin McMahon, a început să îi răspundă: „Domnule general, trag cu gloanțe explozibile!“, însă, conform memoriilor sale, nu a apucat să își încheie enunțul. Sedgwick, nimerit cu un glonț sub ochiul stâng, s-a prăbușit la pământ. Își pierduse cunoștința și, în ciuda eforturilor medicilor chemați imediat, a murit. Dintre victimele Războiului Civil American, el a avut cel mai înalt grad – general-maior –, iar vestea morții sale a fost primită cu tristețe atât de unioniști, cât și de confederați.

A. O.

Cezar Papacostea (centru)
înconjurat
de Șt. Zeletin, I.G. Periețeanu,
G.Dem. Teodorescu și I. Bianu

Tara și oamenii de atunci, o generație care se vedea prima dată stăpână pe ea însăși la ea acasă, nu vor rămâne istoric prin amintirea unei democrații, văzute strâmb și de imitat mai târziu, după 1990, pentru că era fragilă și amenințată din toate părțile, fără să aibă cine s-o apere în afara unor alianțe externe interesate, ci prin această explozivă descătușare de energii intelectuale, care, chiar în condițiile „viziratului” sistemic copleșitor, ținea să dea țării o direcție nouă și așezăminte care s-o individualizeze prin originalitate îndrăznească, statura externă pe potruva trecutului și mărimii actuale, fără precedent în ierarhia statelor continentului, ordine internă și cutezanța noului, dar și prosperitate și alcătuiri sociale cuminți, rodnice și oricând perfectibile.

Nu au trebuit prea multe discuții pentru a trece repede la reforma agrară, pentru că deja

în Basarabia sau în alte părți se făcuseră împărțirile între țărani, iar un Ion Mihalache, când descoperia câteva sute de mii de hectare ascunse în registrele exproprierii, recurgea la lege pentru a le distribui cât mai rapid celor care așteptau și nu aveau încă lotul făgăduit; după cum s-au stabilit repetat și despăgubirea și întinderea de pământ care avea să rămână proprietarilor în funcție de zona geografică (cu mai multă sau mai puțină populație) ori dacă se ocupau personal de producție sau locuiau în străinătate. Acești latifundiați, care formau coloana vertebrală a oligarhiei, nu se lăsau ușor deposedați și îndepărtați, găseau alte locuri de exercitare a influenței – în diplomatie și în armată sau în partide de extremă politică, stângă sau dreaptă – și construiau mișcarea o țesătură socială de rezistență într-o țară pe care o guvernaseră netulburați până recent, căutând să conserve istoric acest rol în acceptul unui rural încă prea tradiționalist, prea obedient și prea plecat cutumei. Dar țara se schimba cu rapiditate, fiind și mare și cu îndestul de multe minorități care voiau reprezentare politică, dacă nu erau chiar revizioniste

violente, cum se întâmpla mai cu seamă în Dobrogea, dar și în Basarabia.

Istoria se consuma neconștient, iar obișnuința, calendarul instituțional impus de democrația occidentală copiată sau însăși nevoia de a asigura ordinea publică ori de a pune capăt incursiunilor frecvente de peste Nistru ale bandelor de bolșevici înarmați sau tulburărilor create de comitajii dinspre mare impuneau măsurile convenite, deși părea că prevalează o anarhie și dezordine asemuind un proces de destrămare timpurie. Încă din primul an de viață al țării unite s-au desfășurat alegeri generale, formându-se cel dintâi legislativ, care a început lucrările la sfârșitul anului 1919, chiar dacă partidele participante, mai ales cele mai mari, precum cel Național din Ardeal sau Liberal din vechea Românie, nu aveau organizații pe întreg teritoriul național, astfel încât nici nu se poate stabili cine a fost câștigătorul lor și domina politic întâiul Parlament. Cabinetele s-au succedat având viață scurtă, fiind o străduință marcată a politicienilor de a realiza un „bloc unit”, fie la guvernare, fie în opoziție, intenție generoasă,

Ion Mihalache (în dreptul microfonului), la Topoloveni

„Viziratul“ familiei Brătianu (Magazin istoric, nr. 12/2021, 1 – 4/2022) avea să se încheie după moartea regelui Ferdinand și a lui Ion I.C. Brătianu. Nu și istoria statului paralel.

„VIZIRATUL“ CA SISTEM POLITIC ÎN ROMÂNIA MODERNĂ

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Alegătorii...

... și alesul,
cel care
trebuia
să le poarte
de grijă

Țara unită înainta în istorie, fără să aștepte ca șefi de partide sau simpli politicieni, intelectuali, oricum mai răsăriții acestora, să discute, la Institutul Social Român, cum să arate/schimbe/primenească noul sistem politic românesc și care sunt temeiurile noilor ideologii și șansa lor de implantare în solul autohton. Intelectuali de marcă se lansau în grupări care imaginau proiecte de țară, precum la Gândirea, care răscoleau ideatic o țară mare și gata să înainteze vijelios istoric pe măsura dimensiunilor ei de „împărăție“, cum spunea unul dintre ei. Iar un altul, care va rămâne celebru într-o țară străină, avea insomnii la gândul torturant că este necesară și trebuincioasă – și chiar așa era – o „schimbare la față a României“, pornind din temelii, ceea ce înflăcăra un tineret venit aureolat și revendicativ de pe front sau ajuns la vârstă să judece și decidă ce viitor își clădește sau cine și cum îl construiește pentru el. Despre aceste lucruri, dar și despre multe altele se putea citi zilnic în ziare și reviste, formându-se o solidă și sporită opinie publică națională. Iar Ștefan Zeletin va scrie cartea sa Neoliberalismul (apărută în 1925) pentru a arăta că e nevoie de o politică economică națională cât mai grabnic și mai adaptată vremurilor pentru a prospera, în vreme ce un Mihail Manoilescu (Magazin istoric, 10/2004; 1/2014; 4 – 6/2020; 5 – 8/2021) începea să clădească o teorie economică din care se vor inspira mai târziu alte țări, inclusiv de pe alte continente.

și mai multă exagerare, atitudinea era seculară ură contra ciocoiului, omului cu bani de la orașe, gulera-tului, care trebuie, dacă se poate, stărpit pentru ca în loc să se clădească... statul cel nou, poporanist... pur țărănist". În înșurubirea lui Iorga a paradoxurilor acestor ani ai omogenizării României unite sub toate aspectele sunt și „socialiștii amenințați cu închisoarea, Moscovicii, Cristeștii [...] quasi-naționaliștii Jumanca și Flueraș"; liberalii, care „aveau departe în

urmă o ideologie care avusese sens cât era vorba de a se cuceri și menține libertatea, egalitatea și fraternitatea [...]”, „din practicle conspirației roșii” rămăsese „numai un fel de hermetism urăcios [...] și o disciplină care stărpea repede orice pată de rebeliune”, fiind la ordinea zilei „campania contra «anarhici», apărarea prin ordonanțe polițienești și prin scoaterea armatei pe străzi contra bolșevismului”. Dar, peste toate aceste semne de anarhie și haos, marele istoric constata, la serbarea încoronării monarhului român la Alba Iulia, în octombrie 1922, în defilarea „grupelor de țărani chipeși, în porturile lor minunate, acelea erau mult mai mult decât orice paradă a oficialității civile, dovada unei victii naționale, care, nesfătuită, neajutată, nesusținută, se îndărătnicea să dureze și să se desvolte”.

Dea de la jumătatea anului 1921, regele Ferdinand se decisese să instaleze o guvernare liberală, care va fi deja fapt încă în luna ianuarie 1922. Astfel că, prin legitimarea în 1923 a două mari acte care

... a dus la instaurarea Regenței;
în imagine: prințul Nicolae,
regina Maria, patriarhul Miron Cristea
și Iuliu Maniu

vor marca România interbelică – Constituția și reforma agrară –, guvernarea liberală sub premie-rul Ion I.C. Brătianu va asigura țării o conducere stabilă de patru ani, în care se înainta serios, chiar dacă retrospectiv pare o nesfârșită căutare a drumului către un liman liniștit și nou. Pentru unii memorialiști – citiți în paralel pe Nicolae Iorga și Constantin Argetoianu și confrunțați spusele lor cu inimaginabil de bogata presă a vremii –, evoluția politică generală românească pare o nesfârșită ciorovăială politicianistă pe malurile Dâmboviței, cu șefi de partide (unele mari și istorice, rămase unele și azi, dar altele minuscule sau chiar fără aderenți, invocate de șefi cu ambiții și trecere politică în căutare de loc în Parlament), care fuzionează sau se trădează în ultimul ceas, cu radicalism țărănist și cerbicie ardelenă, capabilă de refuzuri nete și nepoliticoase la propuneri de guvernare regățcană, în afară de propriul program, și cu guvern cu majoritate din oameni formați la școala parlamentară a centrului Europei. Dar din

acest tablou se pot distinge două tușe care vor rezista, anume o apropiere a fermentului politic țărănesc din regat de intransigența și atașamentul democratic ardelenesc, odată fuzionezionate dând o anumită coerență guvernării scurte (1929 – 1931) și mai ales unei îndelungi rezistențe acerbe și neezitante, dar cu compromisuri în anii '30, care vor cunoaște un alt tip de... „vizirat”. Această însoțire va avea rolul său major și în anii conflagrației mondiale din

1940 – 1945 și până la instalarea sub baionetele ocupanților ruși a comunismului.

Pe fondul acestui tablou, monarhul, doritor și poate sfătuit și din exterior, dar și înfricoșat de evoluțiile externe occidentale, când tentativele de restaurare ale Habsburgilor păreau să-i amenințe tronul, a decis că trebuie să aducă din nou experimentatul „vizir”. Dar această guvernare „vizirală” de patru ani, începută în ianuarie 1922, a secretat în lungul ei și cauza care va determina chiar întreaga evoluție a sistemului politic național până când declanșarea războiului va duce la prăbușirea granițelor în absența unei conduceri vizionare și salvatoare.

Un fapt se produce la începutul lui 1926, după renunțarea, oarecum obligată la tron a moștenitorului Carol sub voința neîndurătoare a „vizirului” Brătianu, dornic să asigure o perpetuare a supremației acestui tip de sistem politic cât mai mult, dar mai ales în fața unui viitor rege, de a cărui eventuală domnie învâșase să se teamă,

dincolo de mirajul puterii, anume să adune laolaltă toate forțele și energiile politice ale țării noi, pentru a pași în viitor printr-o guvernare responsabilă și de durată.

Poate cuvântul cel mai des pomenit în anii după Unire, până în iarna lui 1923, a fost „revoluție”, mai ales rostit de politicieni, pentru care mirajul acesteia însemna ascensiunea rapidă, chiar dacă violentă, la putere, cei care îl rosteau simțindu-se cei mai îndrituiți să declanșeze și să accedă la conducere. Nu erau doar socialiști, ci și ardelenii nemulțumiți de rolul care le era rezervat în combinațiile politice ale bizantinismului valah sau radicalii dr. Lupu, pentru a ne opri numai la aceștia. De altfel, nu era un fenomen specific României, pentru că perioada primilor ani postbelici a fost în toate țările europene una a freneziei transformatoare, a căutărilor necontenite a noului care să ia locul vechiului și să mulțumească pe toți sau pe cei mai mulți. Fronturile pe care abia le părăsiseră cei care scăpaseră măcelului uman industrializat nivelaseră social, șterseseră diferențele între cei în uniformă, indiferent de grad sau statut social, iar acum această cucerire neașteptată a egalității răbufnea violent și încerca să capete drept de cetate în sistemul politic. Constantin Argetoianu a observat că, dacă înainte de război, socialismul nu a prins în România, imediat după sfârșitul lui, „sub influența curentelor de stânga care invadaseră toate țările Europei și mulțumită și grupărilor vechi de aderenți pe care i-am moștenit odată cu Ardealul și cu Banatul, în centrele industriale și cele

Juliu Maniu, I. Hudiță, dr. Lupu

miniore o organizație socialistă mai temeinică a început să se înjghebe și la noi”.

Fie că era vorba de ardeleni, cu prea puțină (sau deloc) experiență de guvernare, fie de țărăniștii lui Ion Mihalache, unde își făcuse loc, între lideri, basarabeanul cu flexibilitate politică și compas extern proverbial, Constantin Stere, gata să-și redescopere tinerețile revoluționare, sau de radicalii, apropiați de maxima-

Decizia lui Carol de a-și părăsi soția pentru Lupeasca...

liști, ai dr. Lupu, care croia oricând, cu partizani culeși din toate părțile țării, un grup menit să provoace o revoluție, adică să cucerească puterea, încât era bănuit de legături cu bolșevicii lui Lenin, totul se învârtca în jurul imperativului schimbării. Basarabenii, bucovinenii, dar mai ales ardelenii, ale căror elite politice întreceau la număr pe cei din celelalte provincii unite, antrenați în lungi conciliabule între ei la Hotelul „Majestic”, unde își instalaseră cartierul general bucureștean, se integrau treptat, dar trainic, în sistemul politic dominant al României vechi, gata să-i precia frăiele. Iar acest proces avea loc între o explozie teroristă în Parlament, care a făcut câteva victime între demnitari (*Magazin istoric*, nr. 6/2004), și dezamorsarea unei greve amenințătoare, organizată de comuniști, la uzinele Belvedere, de ministrul Constantin Argetoianu prin negocieri sau repetatele și prea dese ieșiri ale armatei pe străzile Bucureștilor pentru a potoli agitația revoluționară autentică a celor mulți și nemulțumiți de lipsurile de după război, dar și de social-politicul moștenit.

Continuau să existe diferențele între provincii pe o scală diversă, dar și să se consolideze specificitatea lor în bogata identitate națională, autonomia provincială se manifesta radical și zeflemitor, rămase și azi ca stereotipii frecvent invocate: ardelenii afirmă, spune N. Iorga, „că ei sunt occidentali, europenii, purii, chemați a înlătura grecismul, orientalismul acestor bieți de regăteni abia ieșiți de sub turci”, iar la „adevărații țărăniști, ceilalți trebuind să imite, ca străini adoptați, cu

PIESA CARILLON NOCTURNE DIN SUITA PIÈCES IMPROMPTUES, OP. 18, NR. 3 DE GEORGE ENESCU

FLORENTINA POPESCU

Compozitor, violonist, pianist, dirijor și pedagog, George Enescu a fost unul dintre cei mai proeminenți muzicieni de la sfârșitul secolului XIX și din prima jumătate a secolului XX.

Născut la 19 august 1881 la Liveni, lângă Dorohoi, el a cunoscut încă din copilărie folclorul prin intermediul tarafurilor populare. Primele îndrumări muzicale le-a primit de la părinți și de la un vestit lăutar, Nicolae Chioru. Elementul folcloric, în general, și folclorul lăutăresc, în special, se vor regăsi ulterior în creația enesciană, în *Poema română*, în *Rapsodii* și în *Sonata a 3-a pentru vioară și pian*, în caracter popular românesc.

Datorită talentului său, părinții au fost îndrumați să-l ducă la Iași pentru a fi ascultat de profesorul și compozitorul Eduard Caudella, dascăl ce îl va învăța notele și îi va aprecia înclinațiile deosebite pentru muzică.

Între anii 1888 și 1893 a studiat la Conservatorul din Viena, iar între anii 1893 și 1899 la Conservatorul din Paris.

Creația sa componistică abordează aproape toate formele și genurile muzicale. Printre lucrările cele mai de seamă ale lui Enescu se numără și suita pentru pian *Pièces Impromptues*, Op. 18, Nr. 3. Documentul este păstrat în depozitul Cabinetului de Muzică al Bibliotecii Academiei Române, fiind constituit dintr-o colecție de manuscrise originale, în cerneală, datele între 1 iunie 1913 și 2 iulie 1916. Dat fiind caracterul colectiv al acestui document, toate partiturile se regăsesc sub o cotă comună, 7.370. Acestea sunt titlurile individuale, datarea și numărul de pagini:

- *Melodie*, semnat și datat „Paris, 1 iunie 1913“, 5 pagini;
- *Voix de la Steppe*, datat „Paris, 13 iulie 1913“, 9 pagini;
- *Mazurka*, datat „Cracalia, 23 iunie 1915“, 14 pagini;

- *Burlesque*, datat „Cracalia, 23 iunie 1915“, 18 pagini;
- *Appassionato*, datat „Cracalia, 22 aprilie 1916“, 10 pagini;
- *Choral*, datat „Sinaia, 17 iunie 1916“, 9 pagini;
- *Carillon nocturne*, datat „Sinaia, 2 iulie 1916“, 8 pagini.

George Enescu a grupat lucrările care compun *Pièces Impromptues* sub opus 18 și, după datarea și localizarea acestora, par să fi fost compuse în timpul perioadelor de vacanță. Toate piesele (cu excepția uneia scrise în aprilie) sunt compuse în lunile iunie sau iulie ale anilor 1913, 1915 și 1916.

Scrisă la Sinaia în perioada iunie – iulie a anului 1916, apoi pierdută și uitată timp de 41 de ani, ultima piesă a suitei (*Carillon nocturne*) a fost readusă în atenția publicului abia în decembrie 1957, atunci când tânărul pianist Dan Grigore a interpretat-o cu succes în premieră mondială absolută la Sala Dalles din București.

Piese care fac parte din această colecție au fost grupate sub titlul *Suita a III-a inedită pentru pian* și publicate pentru prima dată în *Suplimentul* nr. 8 din anul 1958 al revistei *Muzica*. Revista, editată de Uniunea Compozitorilor din România începând cu anul 1950, își continuă apariția și astăzi, îmbogățind în continuare patrimoniul Bibliotecii Academiei Române.

Din punct de vedere discografic, *Pièces Impromptues* și-au găsit un prim interpret în pianistul N. Caravia, care a fost unul dintre acompaniatorii maestrului. Împreună cu acesta, Enescu făcuse premiera *Sonatei în La*, opus 25, în anul 1927. O a doua versiune discografică, în cadrul integralei stereo a operelor pentru pian ale lui Enescu, aparține pianistei Aurora Jenci. ■

I.L.C. Brătianu (cu joben), ultimul „vizir” din familie

odată ce cancerul regelui Ferdinand înainta. O acțiune rapidă de deposedare a lui Carol de moștenire, întemeiată și imposibil de refuzat de un tată cu moralitate publică neclintită, și având ca pretext repetate evoluții amoroase și chiar în conflict cu legea și ținuta de vlăstar regal, se impunea „vizirului” ca un pas decisiv pentru supraviețuirea regimului pe care îl patrona. Regenta neputincioasă care a urmat morții lui Ferdinand în 1927 și majoratul prea îndepărtat în timp al Marelui Voievod Mihai nu erau prilej de optimism pentru viitor, mai ales că „vizirul” Brătianu se sfârșea și el neașteptat, în noiembrie 1927. Turistul european sub numele de Carol Caraiman, care devenise moștenitorul după actul constituțional al renunțării din ianuarie 1926, tatăl Marelui Voievod, nu va ezita să-și arate veleitățile regale și intențiile de reluare a tronului unci țări care voia stabilitate și unde găsea destui partizani pentru planurile sale, mai ales că voința „vizirului” de stăpânire și dibăcia lui de a veni sau pleca de la putere când voia nu îl mai stânjeneau și nici nu fuseseră moștenite de

urmașii săi liberali la conducere.

Carol înțelesese autoritatea lui Brătianu asupra monarhiei, la fel cum și „vizirul” era conștient că sistemul pe care îl moștenește nu mai putea să rămână odată ce prințul va urca pe tron. Educat la cea mai înaltă academie militară germană – ceea ce îl va împovăra cu simpatie, nelecuită de realismul pe care îl vedea altminteri pentru nou și schimbare, pentru nobilimea de Gotha și o repulsie față de iureșul mic-burghes de avans social de după război și, mai ales, după venirea lui Hitler la putere în Germania, deprinderi care îi vor dăuna enorm în anii 1938 – 1940 atât lui, cât și țării pe care o conducea –, absolvind o universitate întemeiată ad-hoc doar pentru el cu dascăli din cei mai mari învățați ai națiunii, Carol văzuse de mic bizantinismul autoritar practicat de Brătianu sau, la alt palier care îl tortura și nu îl va uita, chiar de un Barbu Știrbey, pentru care regele și regina erau cei care trebuie să asculte, și nu să poruncească, așa cum voia el și îl îndemna firea. Socotelile erau deja făcute, iar Brătianu a vrut – și a reușit – să sigleze autori-

tatea sa printr-un act pe care l-a cerut regelui bolnav de moarte și a reușit să-l susțină apoi ca fiind de autoritate constituțională.

N. Iorga spune că prin actul din ianuarie 1926, prin care Carol renunța la tron, „Ioan Brătianu dădu marea lovitură care trebuia nu numai să asigure viitorul partidului său, dar și să-i aservească pe mult timp Coroana”. Numai că nu a fost deloc așa, iar Ioan Brătianu și partidul său liberal vor dispărea, cel dintâi prin deces neașteptat, secundul prin anonimizarea la care îl va condamna un Carol reîntors pe tron în iunie 1930.

Documentul în cauză, provocat de ciocnirea „vizirului” cu moștenitorul Tronului, a avut însă o mare influență asupra viitorului României pentru următorii ani, până la prăbușirea granițelor din 1940, pentru că a produs un lider care, odată urcat în fruntea țării, va fi răzbunător și va încerca treptat să subrezească partidele politice, așa cum erau ele, deficitare, pentru a deveni unicul conducător, practic „vizirul” de odinioară, sancționat constituțional pe lângă îndătinata ocupare a Tronului.

Așadar, înstrăinându-l pe Carol și lipsindu-l de moștenirea așteptată și pentru care se pregătise, actul din ianuarie 1926 plămădit de Ion I.C. Brătianu a provocat o înfruntare de voințe și de forțe politice fără precedent, care a scos definitiv familia Brătianu din sistemul politic după circa șapte decenii de dominație „vizirală”, marginalizând-o definitiv, și deopotrivă a impus un dictator regal, care și-a creat și exercitat, în stilul autohton, propriul „vizirat”.

(Va urma)

Ioan Slavici...

*... și profesorul
Nicolae Iorga*

Deși admite viabilitatea acestei aserțiuni, Slavici susține că românii din afara granițelor României nu mai au așteptări de la conaționalii lor.

Opinia lui Slavici e că „îndecosebi în ceea ce privește viața culturală, românii din împărăția habsburgică sunt mai presus de frații lor din România“. Credem că distinsul scriitor înțelege prin „viață culturală“ susținerea sentimentului național, toate acțiunile și activitățile îndreptate în sprijinul realizării unității culturale a românilor. Și aici, se impune o paranteză.

După încheierea Primului Război Mondial, în 1919, Ioan Slavici a fost condamnat la cinci ani de închisoare, fiind acuzat de colaborare cu ocupanții germani. Deși la presiunea mai multor personalități ale vremii, printre care și Nicolae Iorga, a fost eliberat, mult timp i s-a pus anatema de colaboraționist și de *persona non grata*, fiind cel care s-a opus realizării Marii Uniri. În realitate, încă din 1871, odată cu organizarea amplelor manifestări de la

Mănăstirea Putna, dedicate împlinirii a 500 de ani de la nașterea lui Ștefan cel Mare, Slavici a fost unul dintre cei mai mari susținători ai ideii că, în primul rând, trebuie realizată unirea culturală, sufletească a românilor și apoi cea politică.

În continuare, mergând pe urmele lui M. Eminescu, în contextul social-istoric al anului 1907, când a fost redactată această scrisoare, I. Slavici observa contrastul dintre masa poporului, aflată într-o situație precară, și „pătura suprapusă“: „Dacă e vorba de cultura economică, în România săteanul muncește în sec, iar boierii fac ceea ce nemții numesc «Raubwirtschaft» [economie de jaf], storc și pământul și pe muncitorii lui, și țara ntreagă e păraginită. Hainele civile după cele mai nouă jurnale, trăsurile cu cauciuc, automobilele, palatele zidite fără de gust, mobila îngămădită n ele și desfrâul sec nu sunt cultură economică. N’au românii de dincolo ce să învețe de la frații lor de aici, și să-i și ferească Dumnezeu să nu ajungă în starea în care se află azi aceștia“.

Făcând acest comentariu, I. Slavici deplângea situația economică a majorității populației rurale din Regatul României. Nemulțumirea lui principală era aceea că țaranul muncea fără niciun folos. Desigur că citatul de mai sus conținea și o generalizare – nu toți boierii făceau ceea ce nemții numeau *Raubwirtschaft*, dar așteptările scriitorului-moralist de la țara-mamă erau foarte mari.

Punctul de vedere al lui I. Slavici este critic și în ceea ce privește cultura morală: „În România nu mai e nimic sfânt, și cultura religioasă –

Sunt și eu „de dincolo“ și-mi cunosc frații cum numai puțini îi vor fi cunoscând, iar aici am venit om făcut, încât nu am putut să mă asimilez, luând obiceiurile, apucăturile și felul de a vedea al oamenilor cu cari trăiesc aici, ci am rămas tot „mocan“, om mai mult ori mai puțin nesuferit pentru cei subțiați prin „civilizațiune“. Sunt dar cuprins și eu de simțământul că frații mei rămași acasă ce să aștepte de la România, pe care atât de mult o iubesc.

AMĂRĂCIUNILE LUI IOAN SLAVICI

Dr. CRISTINA SIRCUȚA

Romanul Mara, despre care criticul, istoricul literar și scriitorul G. Călinescu spunea că este „aproape o capodoperă”, și nuvela realistă, de factură psihologică Moara cu noroc, creațiile lui Ioan Slavici, se mai regăsesc încă, din fericire, în programele școlare din sistemul de învățământ din România, iar Nicolae Iorga este personalitatea care a dominat viața politică și academică din primele patru decenii ale secolului al XX-lea. Ceea ce au lăsat în urmă după schimbul lor de scrisori arată o vie preocupare față de țară și de datoriile cetățenești.

Conacul
lui M. Ștefanide,
din Măgura,
Teleorman,
distrus de țărani
în timpul
răscoalei
din 1907

Din corespondența bogată dintre cei doi, vom analiza o scrisoare trimisă de I. Slavici către N. Iorga, la 20 iulie 1907. Să menționăm că ne aflăm imediat după răscoala din 1907, dar și după Expoziția Generală Română din 1906, când mai mulți ardeleni au avut prilejul să viziteze Bucureștiul. Scrisoarea este expediată din Măgurele, unde prozatorul preluase Institutul „Ioan Otetelișanu”, în 1894.

Ne atrag atenția formula caldă de introducere, „iubite amice”, respectiv cea de încheiere, „salutări frățești”. Din conținutul scrisorii desprindem tonul trist al scriitorului vizavi de situația socială, economică și culturală din Regatul României. I. Slavici recomandă o revizuire

radicală a sistemelor de valori ce dominau societatea românească. Documentul este interesant și din punctul de vedere al psihologiei românilor, fiind o comparație între atitudinea și comportamentul românilor „de dincolo” și ale celor din țara-mamă.

„Sunt acum douăzeci și mai bine de ani de când, în toiul unei lupte culturale – își începe I. Slavici scrisoarea – pe cât de vii, pe atât de grele am găsit întâia oară vorba, că soarele pentru toți românii la București răsare”.

Reamintim că afirmația „Soarele, pentru toți românii, la București răsare” era deviza ce a apărut pe frontispiciul ziarului *Tribuna* din Sibiu, publicație înființată în 1884 și aflată sub conducerea lui I. Slavici.

**Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa,
căci, dacă e vorba, nu bogăția,
ci liniștea colibei tale te face fericit.**

(soacra lui Ghiță, *Moara cu noroc*)

Se încheie povestea zăbalei, care alături de căpăstru este cea mai veche și importantă parte a harnașamentului cailor folosiți de geți și daci (Magazin istoric, nr. 4/2022)

CĂLĂREȚI, CAL, HARNAȘAMENTE LA GEȚI ȘI DACI

CĂTĂLIN BORANGIC

Setul de echipamente al unui luptător ecvestru, posibil primit (sau câștigat?) în momentul inițierii tânărului războinic, era omogen în ce privește funcționalitatea și morfologia, dar sunt vizibile o serie de elemente decorative care individualizează piesele și implicit pe purtătorul lor. Pentru perioada de până la concentrarea puterii în mâinile aristocrației dacice din Munții Orăștiei putem presupune că ierarhizarea și promovarea indivizilor se făceau, în cele mai multe cazuri, pe baza valorii personale, aristocrația militară fiind de fapt o meritocrație. Modificări în acest tablou devin vizibile abia în epoca lui Decebal, când militarii profesioniști sunt văzuți ca o categorie distinctă, dar inferioară social aristocrației războinice ereditare.

*Cavalerul trac pe o stelă funerară
cu inscripție greacă,
Muzeul din Madara, Bulgaria*

Este verosimil ca unii metalurghi să se fi specializat pe astfel de comenzi „de lux“, chiar dacă atelierelor lor aveau, să zicem, o mobilitate limitată – parte a traseului fiind preluat de negustori și/sau simpli mesageri. Depunerea acestor zăbale în mormântul războinicului, alături de arme și resturile cinerare, denotă importanța lor recunoscută și acordată încă din timpul vieții celui mort.

DUBLETUL CAL – EROU

Sacrificând și calul, pe lângă rolul evident de vector funebru (situație care explică și prezența vehiculelor în mormintele aristocratice), comunitatea își imagina că poate transfera în plan metafizic atributul de călăreț avut de războinic în planul real. Această ipostază face parte din cultura identitară a elitei

căreia îi aparținea aristocratul, imagine cultivată și prin arta locală, pe care apare deseori motivul cavalerului înarmat – fie că scenele redau divinități, eroi sau căpetenii – în diverse situații. Dubletul cal – erou apare în arta traco-gețică timpurie (sec. IV – III a.Chr.) și se păstrează până în epoca clasică, așa cum putem vedea în reprezentările de la Letnița, Agighiol, Rogozen, Lukovit,

Toți de pretutindeni avem dar să dăm ceea ce e mai bun în sufletele noastre, nu ca să propagăm cultura din România, ci ca să combatem duhul cel rău, de care e stăpânită azi România. Oameni cu judecată dreaptă au fost aceia dintre frații noștri de dincolo cari s-au încredințat că de la România „nu mai au nimic de așteptat”. Ei trebuia însă să mai înțeleagă și că au datorii față cu România, că România așteaptă de la dânsii să-i spună în fiecare zi de ce anume nu mai au nimic de așteptat de la dânsa, că trebuie să aibă inima deschisă și să spună în fiecare zi, fără de înconjur, și cu toată hotărârea, care sunt relele pe care le văd la frații lor de aici. Eu le-am spus aceasta; mai spune-li-o și d-ta, ca să se'nbărbăteze.

preoții sunt niște slugi nemernice, iară arhierii au ajuns unelte ale unor oameni înstreinați de legea părinților noștri”.

El își continua raționamentul, apelând la tehnici persuasive: „Ai dori d-ta, ca frații d-tale din Ardeal, cei din Banat, cei din Țara Ungurească ori cei din Bucovina să ajungă și ei în starea în care se află cei din România? Eu sunt sigur că nu”.

Și totuși, I. Slavici admitea că în ceea ce privește cultura intelectuală, „România e, parcă, mai presus de celelalte părți ale poporului român. Aici se învață mai mult, se fac multe lecțiuni, se țin multe conferințe, se rostesc multe discursuri, e o viață intelectuală mereu agitată”. I. Slavici cunoștea bine situația din România, fiind introdus în cercul *Junimii* din Iași, încă de pe vremea când își îndeplinea serviciul militar la Viena. Dar acest lucru nu îl oprește să afirme că, în ciuda acestor evidențe, omul cu carte, interesat și de problemele cetățenești, nu se bucura de respectul cuvenit în societate.

„Noi însă nu avem să fim amăgiți de aparențe. Măsura cea dreaptă a culturii intelectuale e importanța ce i se dă valorii adevărate, considerațiunea, stima și iubirea de care se bucură omul superior,

fie ca inteligență, fie ca știință, fie ca destoinicie în materie de artă, iar în România superioritatea nu prețuiește nimic, dacă nu e pusă în serviciul cuiva. Slugă trebuie să fii, dacă vrei să ție lumea seamă de tine. E indiferent dacă ridici sau nu nivelul moral și intelectual al societății prin lucrarea ta: lucrul de căpetenie e să servești pe un om ori pe o tovarășie de oameni.”

Ioan Slavici are cu siguranță dreptate în legătură cu poziția de mai sus, însă omitea faptul că, potrivit statisticilor de la începutul secolului al XX-lea, țara noastră avea un număr ridicat de analfabeți, iar conștiința națională era modelată de presă și de oamenii politici, din rândurile acestora recrutându-se o mare parte dintre intelectualii publici. Ca urmare, atitudinea de recunoștință, reperiile valorice autentice nu se potriveau întotdeauna cu realitatea.

Scriitorul își încheia în mod optimist scrisoarea, subliniind faptul că „e cu toate acestea adevărat și azi că soarele pentru toți românii la București răsare. Dacă lumină e aici, se luminează pretutindeni unde trăiesc români, iar dacă întunec e, se întunecă pretutindeni”. ■

MILITARI MEDIEVALI (Biverb: 6, 6)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **HERACLES**, din nr. 4/2022

ALCMENA – LICA – DEIANIRA – ZEU
– ERTO – SEMO – RL – SNE – I – SOCACI
– ARGOS – RUGOS – A – OILEU – POP –
SANGE – ICARIU – CL – A – ILA – A – D
– ATENA – APOLLO – NESTOR – EL – AR
– IEA – CENTAUR – UACI – THESEUS

Soluția jocului **RĂZBOINICĂ**, din nr. 4/2022

STAT INAMIC
(STĂ – T – ÎN – A – MIC)

cavaleriei în structurile militare nord-dunărene relevă aportul substanțial al acestei specializări marțiale în spațiul dacic. Putem deduce că mare parte dintre costuri revenea autorității regale, probabil singura care avea potența economică necesară, direct interesată, pe de o parte, de asigurarea logistică a principalei componente a armatei și, pe de alta, de menținerea controlului asupra cavaleriei și cu ajutorul ei asupra teritoriului regatului.

Acest lucru presupune existența unei puteri capabile din multe puncte de vedere, din care cea economică este de departe una esențială, atinse de regalitatea dacică, la reala dimensiune, abia sub regele Decebal. Efectivele militare aflate sub autoritatea acestui rege sunt, desigur, estimate vag, prin diverse metode, asupra cărora nu insistăm. Estimarea unei armate de 30 – 40.000 de oameni, incluzând aici și contingentele aliaților, ne poate da o idee despre costurile întreținerii și angajării în lupte și campanii la distanțe mari de baza principală, cum a fost, spre exemplu, incursiunea în Moesia. Fără a intra în alte calcule cu grad mare de incertitudine, putem spune că doar o autoritate

puternic centralizată, oricât de detestat este acum termenul, și bine ierarhizată instituțional putea dispune de mijloacele necesare pentru întreținerea, mobilizarea, desfășurarea și valorificarea tactică a unor detașamente atât de importante de cavalerie. Modul cel mai probabil de a asigura efective atât de mari de cai de luptă, segment ce necesită, așa cum am văzut, o selecție și pregătire specială, îl constituie creșterea cailor în herghelii mari, „regale”. Necesitățile identificate arată că o astfel de întreprindere este indispensabil asociabilă unei dregătorii centrale (Criton vorbește despre cei „puși peste cei care munciau [pământul] cu boii, alții, dintre cei din jurul regelui, erau rânduiți [să se îngrijească] de fortificații” (*Geticele*, 5, 2, – *Lexiconul Suidas*), în sarcina căreia mai pot fi puse și atelierele specializate în confecționarea harnășamentelor și unele ateliere de fierari.

UN DESTIN INSEPARABIL DE AL OMULUI

Experiența ecvestră a dacilor a fost exploatată de armata

romană prin încorporarea unei părți a soldaților daci care au supraviețuit războaielor. Sub Traian și mai apoi sub împărații care i-au urmat, au fost constituite trupe auxiliare de daci constând atât în formațiuni auxiliare regulate de infanterie și cavalerie (*cohortes* și *alae*), cât și în trupe auxiliare neregulate (*numerus*). Poate că cel mai important corp de cavalerie dacică, recrutat imediat după 106, a fost *Ala I Ulpia Dacorum*. Unitatea formată din aproximativ 500 de călăreți daci (16 *turmae* a câte 32 de cavaleriști) a fost cantonată pentru mai multe secole în îndepărtata Capadocia. Este foarte probabil ca despre această formație să ne vorbească și Arrian (*Ectaxis contra Alanos*, I, 8) atunci când ne descrie ordinea de marșăluire a trupelor romane în timpul unei campanii purtate împotriva alanilor. Deși nu insistă în descrierea vreunei trupe, Arrian ne dă de înțeles că acea *ala* formată din daci ocupa un rol important în cadrul armatei din care făcea parte, de vreme ce era însărcinată să păzească spatele coloanei de marș. O altă formație de daci în care au fost recrutați și călăreți a fost *Cohors II Aug(usta) Dac(orum)*

Dovezi imbatabile ale utilizării scăriștelor la șei, în forma lor consacrată, în spațiul transilvănean și nu numai, provin doar din perioada sosirii avarilor (Mauricius, *Arta militară*, I, 2, 7; II, 8, 3), către sfârșitul Antichității. În lipsa acestora, călăreții antici își asigurau stabilitatea prin antrenamente riguroase, începute din copilărie, și cu ajutorul șeilor înalte (de care se asigurau cu curele?). Șaua, în adevăratul sens al termenului, este o invenție cu rădăcini în lumea scito-sarmată (posibil însă ca sarmații să fi fost doar vectorul de transmitere a acestor dispozitive din est către vest, unde apar șeile „cu coarne”, spațiul dunărean fiind pe cursul acestor traiectorii).

Totuși, se pare că au existat unele sisteme precursore ale scăriștelor, oarecum simpliste, dar necesare, mai ales în cazul cavaleriei grele. Astfel, sunt documentate unele încercări de asigurare a stabilității călărețului cu ajutorul unor curele (India) sau al unor cârlige de fier atașate șeilor (Persia), dar scara de șa, în adevăratul ei sens, este documentată abia din secolul V, în spațiul sino-altaic, de unde se răspândește odată cu populațiile migratoare.

*Zăbală descoperită cu detectorul în Bihor
(foto Asociația Dacia Crisius)*

Galice, Iakimovo, Zimnicea, Lupu, Surcea, Răcătău sau cele din Colecția Severeanu.

Zăbala de tip *tracic*, prin construcția ei specială, reclama o bună cunoaștere a artei echitației. Deosebit de severă cu animalul, orice manevră bruscă sau prea amplă determina o reacție pe măsură a calului, evident deranjat sau doar condiționat de complexul mecanism. Acestuia i se adaugă și pintenii, care presupuneau de asemenea o bună stăpânire a propriilor poziții în șa și a comenzilor date. Călărețul își asigura stabilitatea strângând calul cu picioarele, astfel că mișcările nepotrivite, bruște sau accidentale ar fi dus la lovituri sau zgârieri ale abdomenului calului, care nu doar ar fi derutat animalul, ci l-ar fi și enervat, provocând dezechilibrarea călărețului, inconvenient agravat, în perioada istorică, de lipsa scărilor de șa.

Izvoarele istorice confirmă o bună reprezentare a călărimii în rândurile diferitelor structuri politico-militare geto-dacice. Angrenate în diverse conflicte, adeseori la mare depărtare de

centrele proprii, armatele în discuție au avut și importante escadroane de cavalerie, pe lângă comandamentele ce utilizau evident caii. Elitele militare locale dețineau supremația în ce privește gradul de înarmare, instruire și logistică. În mod evident – și diversele componente descoperite asociate echitației o probează –, o mare parte dintre aceste efective erau compuse din călăreți experimentați. Folosind intens și cu pricepere caii în lupte, războinicii de elită daci au putut să își controleze perfect stabilitatea și să și lupte simultan, ceea ce se putea obține doar cu un antrenament riguros, atât al luptătorului, cât și al calului.

Putem presupune, pe baza succeselor militare ale acestei elite războinice, mai ales în fazele premergătoare și de început ale existenței regatului dac, că a existat un cumul de factori, interni și externi, care, ca de atâtea alte ori, a dus la rezultate remarcabile, pe plan militar. Analizând retrospectiv datele problemei, apare evident rolul deloc minor al cavaleriei în dinamica fenomenului militar

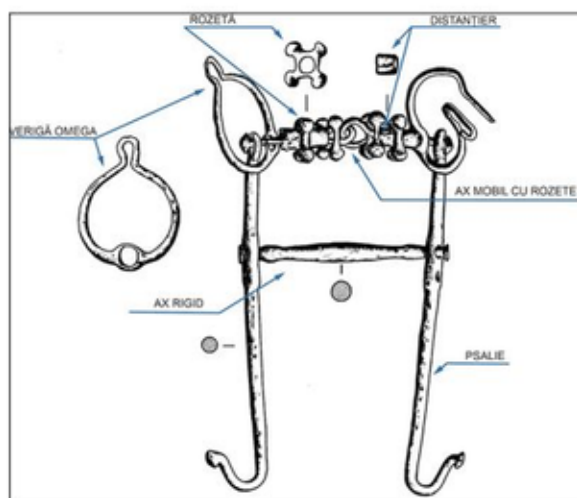
local. Strabon spunea, având în vedere expedițiile lui Burebista, că geții acestuia „puteau să trimită la luptă până la două sute de mii de oameni” (Strabon, *Geografia*, VII, 3, 13, C 304).

UNELE COSTURI REVEAU AUTORITĂȚII REGALE

Sursele literare, completate de cele arheologice permit extragerea imaginii unor războinici redutabili, profesioniști ai armelor, posedând și mânuind un arsenal diversificat și eficient, indubitabil buni crescători de cai și implicit la fel de buni călăreți. Dacă era așa, tabloul ar trebui să conțină și o serie de date care nu răzbat la o primă – și idilică – vedere.

Existența unui corp profesionist, nucleul constituit din trupe de elită, întotdeauna la dispoziția autorității regale, presupune că acesta deținea supremația în ce privește gradul de înarmare, instruire și logistică. Lunga trecere în revistă a prezenței

Componentele unei zăbale

MOLIÈRE A SEMNAT TOTUȘI DE MAI MULTE ORI

MIHAIL MIHAILIDE

Știm de la neica Zaharia Trahanache (care-i relatează lui Dandanache odioșenia electorală săvârșită de Nae Cațavencu: „S-apucă și face o scrisorică de amor ca din partea lui Fănică, prefectul... către Zoițica, nevastă-mea, și-i imitează slova băiatului... știi, să juri, nu altceva... Închipuiește-ți plastografie!“), dar, în mod sigur, aflăm de la psihologi, că „semnătura“ e particulară individului știutor de carte. Și că poate fi imitată, dar niciodată perfect, încât să inducă în eroare un grafolog!

De aceea, niciun înscris nu capătă valabilitate fără semnătura autorilor sau prepușilor. Iar imitația semnăturii devine act penal.

În secolul nostru suntem însă asigurați că „semnătura digitală“ e... sigură și confortabilă.

Teama de falsificarea semnăturilor, mai ales când era vorba despre bani oferiți/încasați, era la fel de mare și în urmă cu patru secole, pe vremea lui Molière, de la a cărei naștere s-au împlinit în ianuarie 400 de ani (Magazin istoric, nr. 12/2021). Astfel încât tranzacțiile financiare conduceau „părțile“ la notar; acolo se purta (dacă era cazul) o „negociere“; se redacta un act/o chitanță după un anumit tipic și – în fața martorilor – se așterneau inimitabilele iscălituri.

Acum? Nici vorbă de plastografii: semnături autentice pe tot felul de acte: de la cele de proprietate până la diplome! Acestea din urmă niciodată în „fals“, cum ar fi spus un personaj istoric, în alt context, într-un de neuitat decembrie.

J. B. Poquelin. Molière. 1.

Semnătura scriitorului
și Jean-Baptiste Poquelin-Molière
în rolul lui Sganarelle,
personaj recurent în piesele sale

Într-un volum închinat vieții și operei marelui comediograf și actor de geniu, editat acum vreo două secole, unul dintre capitole oferea cititorului, cu mijloacele tipografice ale vremii, facsimile ale semnăturilor lui Molière și ale soției sale. Se făcea precizarea, producând mirare – poate amendată în timpul scurs de când înscririle au fost produse – că, spre deosebire de bogăția textelor/manuscriselor/autografelor lui Corneille, Racine, La Fontaine, Boileau și acelea ale oamenilor care au adus glorie Franței, Biblioteca Regală nu dispunea, cel puțin până în acel moment, de niciun rând scris de mână lui Jean-Baptiste Poquelin-Molière.

*Cavalerul trac de la Răcău,
județul Bacău (stânga)
și cavalerii danubieni reprezentați
pe o tăbliță votivă din marmură albă,
identificată întâmplător în anul 1962
în incinta fortificațiilor romane de la Barboși
(revista Muzeului de Istorie Galați, Danubius, IV, 1970)*

p(ia) f(f)idelis (miliaria) *eqq(ui)-tata*). Această unitate, având în alcătuirea sa trupe mixte de infanterie și cavalerie, pare să fi staționat în Pannonia, iar efectivele sale trebuie să fi fost compuse din zece centurii, a câte 80 de infanteriști, plus opt *turmae* a câte 32 de călăreți.

Dincolo de pragmatismul evident, care a dus la folosirea cailor în alimentație, industrie casnică și război, calul a pătruns, prin polisemantismul vast cu care a fost investit, în mentalitatea și universul spiritual al geto-dacilor. Edificarea regalității a dus neîndoiește la adoptarea unei ideologii având la bază originea divină

sau eroică a instituției regale, doctrină din care calul, atribut definitoriu al ipostazei ecvestre, făcea parte integrantă. Iconografia având ca elemente centrale calul și călărețul – în care putem recunoaște componente ale unor culte cu un evident caracter socio-structural, precum *Cavalerul*

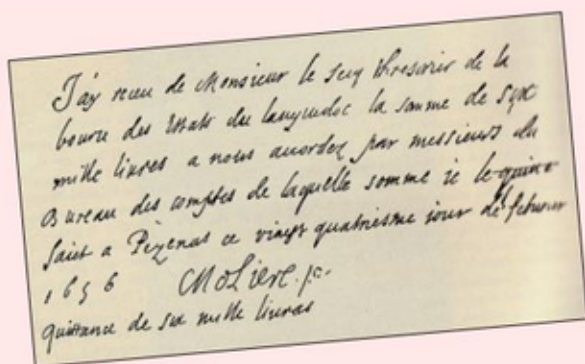
Trac și Cavalerii Danubieni, și depunerile de cai în morminte, singuri sau alături de războinicii pe care i-au servit în viață, arată valențele sacre ale nobilului animal. Calul este un vehicul cu un destin inseparabil de al omului, ce apare ca modalitate de transport pentru și către zei, dar și pentru deplasare terestră, luptă și vânatoare, activități cu multiple valențe sociale.

Încercând o concluzie la istoria relațiilor dintre cai și oamenii care au trăit în spațiul care este astăzi România, putem spune că aceste legături vin din vremuri ancestrale. Adoptat și adaptat rapid, calul a ocupat o poziție strâns conectată la mentalitatea războinică locală, puternic influențată de experiențele ecvestre ale tuturor vecinilor. Prestigiul de care se bucura este puțin cunoscut, iar puterea cavalericii războinicilor de la Dunăre abia întrezărită, dar a fost sigur un element constitutiv nu doar al arsenalului elitelor militare, ci și o componentă esențială a imaginii despre sine iradiată de această elită.

Constanta prezență în iconografia locală nu este numai o moștenire pe care spiritualitatea geto-dacică a lăsat-o secolelor care i-au urmat, ci reprezintă și finalizarea unui ciclu al imaginarului. O ipostază în care apar împreună, om și cal, erou și vehicul, în încercarea de a lega lumea fantastică de lumea reală. Acea lume reală în care războinicii geți și apoi cei daci săgețau din goana calului și adesea „urcau” la zei împreună. ■

*Mai multe zăbale
de la Mala Kopanya,
Ucraina,
(Viaceslav Kotigoroșco,
Centrul sacral
al Tisei Superioare în epoca
La Tène-ului târziu,
Edinura Muzeului Sătmărean,
Satu Mare, 2015)*

„Am primit de la domnul trezorier Le Secq“...,
cel mai lung dintre autografele cunoscute
ale scriitorului (februarie 1656)

postat ulterior și pe net (<https://fr.linkedin.com/in/julien-duvaux-36b7a566>), șeful arhivelor vechi și private ale departamentului Hérault, M. Julien Dubaux, confirmă existența autografelor lui Molière, „certificând“ prin acestea și trecerea celebrului comediant prin Languedoc-ul anilor 1650 și 1656.

Semnăturile din primele două chitanțe și contextul în care au fost produse sunt singurele care „au traversat secolele“. Dar M.J. Dubaux mai adaugă un al treilea înscris, pe care figurează semnătura lui Molière, aici în calitate de martor. Este vorba despre un act notarial pentru un împrumut consimțit de Madeleine Béjart către mătușa sa, Marie de Courtin. Documentul a fost descoperit 300 de ani mai târziu față de cele anterior semnalate. Meritul revine cercetătoarei Elizabeth Maxfield-Miller (1910 – 2001), doctor al Universității Harvard, specialistă mondial recunoscută în tot ceea ce privește viața și opera dramaturgului.

Actrița Magdelaine/ Madeleine Béjart (1618 – 1672) a fost considerată de două ori o celebritate: pentru talentul de

comediană și pentru faptul de a fi fost alături de Jean-Baptiste Poquelin-Molière când acesta a fondat compania „L'Illustre théâtre“ (1643). De asemenea, i-a fost prietenă, în sensul de azi al cuvântului, înainte de a-i fi soacră (sau cumnată?). Ulterior, fiica/sau sora sa (?), actrița Armande Béjart (1640 – 1700), a devenit soția mult mai tânără a celebrului actor și dramaturg. Diferența de vârstă avea să le întunece seninul dorit al relațiilor conjugale, deși supoziția rău-voitoare de a-i fi fost fiică s-a infirmat.

Iată actul notarial: „În anul și șase, în a patrusprezecea zi a lunii martie după-amiaza, la Pézenas, în timpul domniei prea bunului creștin Louis, prin grație divină, rege al Franței și Navarrei, dinaintea mea notar și a martorilor mai jos numiți, precum și a prezenței în persoană a domnișoarei Marie de Courtin, născută la Paris, și a domnișoarei Magdelaine Béjart [...] s-a convenit ca prima, în calitate de mătușă, să accepte ca împrumut din partea nepoatei sale suma de cinci sute treizeci de livre [tournois – monedă de

referință, astfel numită în Regatul Franței], pe care domnișoara Béjart i l-a oferit în escus/écus și jumătăți de écu [monedă franceză din Evul Mediu, apărută în 1263; valoarea – 3 livre]; louis/ludovici de argint și altă monedă valabilă, valabilitate constatată de subscrisul notar. [...] Domnișoara de Courtin promite să înapoieze acest împrumut (530 de livre) anul viitor, pentru care garantează cu mobile, imobile, prezente sau în devenire, și un teren agricol în St. Pierre de Vassolle [comună în departamentul Vaucluse din sud-estul Franței], numit Souquette“.

Urmează semnăturile celor două, precum și cele ale „domnului Jean Baptiste de Molière – care declară a cunoaște pe numita domnișoară de Courtin – și a notarului Jacques Ferrrière“.

Așadar, izvoarele cercetate până în prezent deplâng raritatea autografelor semnate Jean-Baptiste Poquelin, pretutindeni cunoscut sub pseudonimul de sine ales: Molière. Iar bibliofilii sunt printre cei care deplâng primii această neobișnuită paupertate livrescă, fie pentru imposibilitatea satisfacerii propriului hobby, fie pentru riscul, deloc rar, al înșelătoriilor la care au fost sau continuă să fie victime. Din ultima categorie, istoria literară îl menționează pe Alexandre Dumas-fiul. La o licitație ar fi cumpărat pentru o sumă consistentă un manuscris ca fiind al comedografului; pentru a-l avea, a trebuit să se îndatoreze. Acest manuscris, precum și cărți/volume semnate de Molière (ca și cum ar fi fost proprietarul acestora) au fost scump plătite buchiniștilor de pe malurile Senei de-a lungul anilor... În realitate – falsuri! ■

„Oferta“ nu era numai rezultatul întâmplării. Ci al îmbinării hazardului, dar și, incontestabil, al străduinței deștepte a unui cercetător de arhive, atașat secției de manuscrise a bibliotecii respective, B. Guérard – specialist în „Arta verificării datelor“. D-sa pare a fi primul care a descoperit două acte autentice semnate de autorul capodoperei comice *Le Tartuffe*.

Benjamin Guérard (1797 – 1845) a fost un istoric și arhivist francez, devenit membru al *Académie des inscriptions et belles-lettres*, fondator și membru al Societății de istorie a Franței, autor al unor importante cercetări și lucrări despre inscripții, manuscrise vechi, documente inedite, cartularii ale unor mănăstiri din timpul dinastiei carolingiene – inventare ale proprietăților unei abații.

Același cercetător autorizează pe editorul volumului *Œuvres complètes de Molière*, avec les variantes, *Fac Similés des signatures de Molière et de sa femme pp. IX, X, Paris, 1825*, L. de Bure, să reproducă înscrisurile semnate de beneficiar, dar și iscălitura soției lui Molière, descoperită tot de domnia sa.

Vom reproduce literalmente textul actului semnat de Molière; nu e lipsit de interes, fiind în legătură cu strălucita sărbătoare oferită de rege la Versailles, miercuri 18 iulie 1668 (dată bazată pe însemnările cronicarului domniei lui Ludovic al XIV-lea, Félibien, 1619 – 1695).

„În prezența notarilor mai jos semnați, Jean-Baptiste Molière a declarat că a primit în numerar de la M[onsieurul] Pierre Olivier, cavalier, domn de

Actrițele Madeleine Béjart...

Prelabbe, consilier regal și trezorer general al visteriilor regale, suma de patru sute de lire ce s-a plătit, la porunca Majestății Sale, sus-numitului Molière, pentru împodobirea și sporirea numărului de costume necesare sărbătorii de la Versailles. În legătură cu suma de patru sute de lire primită, numitul domn Molière se declară a fi mulțumit și îi descarcă [de sarcină] pe sus-numitul domn visternic și pe toți ceilalți. Făcut, semnat și înregistrat la biroul notarial din Paris, în leatul o mie șase sute șazeci și opt, douăzeci și șase

... și Armande Béjart,
care i-au fost mult timp în preajmă
lui Molière

iunic. Urmează semnăturile notarilor Ogier și Gigault, precum și cea a lui Molière.

Pe versoul acestei chitanțe este adăugat: „Înregistrat totodată la cancelarie de către intendentul meu și controlorul general, în ziua și anul respectiv. Semnat DELAUNAY.“

O altă chitanță, semnată de celebrul comediant, este temporal anterioară celei de mai sus, adică din 1656. Termenii sunt mai puțin „notariali“, deși atestă primirea unei sume importante: 6.000 de livre.

„Am primit de la domnul trezorer Le Secq, trezorer al ținuturilor Languedoc, suma de 6.000 de livre, ce ne-a fost acordată de către domni de la Biroul de conturi, aceasta fiind suma integrală. Întocmit la Peyzenas, în această zi de 24 februarie 1656.“

Pézenas, astfel pronunțat în dialectul languedocien, este o comună inclusă în zilele noastre în departamentul Hérault, regiunea occitană. Numele originar din vechime: Piscinae (latinescul *piscinis*), cuvânt care provine de la denumirea lacului bogat în pește din apropierea unui castel medieval, unul dintre multele edificii de acest fel, astăzi, în ruină de pe teritoriul Franței. Zona deține numeroase vestigii romane. Molière – împreună cu trupa sa – a petrecut mulți ani în localitatea Pézenas. În memoria marelui comediant, în 1897, acolo s-a ridicat un monument executat de sculptorul Jean-Antoine Injalbert.

Dintr-un articol de dată recentă, la distanță de secole față de informațiile anterioare, apărut în *Études héraultaises* (nr. 47, 2016, pp. 51 – 54),

De sus în jos, mai multe propuneri de reconstituiri din județul Sălaj: locuințe de suprafață de la Cheud „Sub Hîj”, respectiv Porț, „La Baraj”, precum și o anexă gospodărească, tot la Porț, „La Baraj”, cel mai probabil pentru creșterea ovicaprinelor

era asigurată de instalațiile pentru foc, acestea asigurând și prepararea hranei. Ceramica descoperită în complexe arheologice cercetate indică prezența unei vesele de bucătărie cu forme variate. Cu siguranță, alături de acestea în gospodăriile respective trebuie să se fi utilizat vesela și tacâmurile din lemn. Caracteristicile formelor ceramice descoperite în aceste așezări arată faptul că alimentele erau consumate prin fierbere, prăjire ori coacere. Prepararea hranei se putea face atât în interiorul locuințelor (pe cuptoarele identificate), cât și în afara lor, dovadă fiind instalațiile pentru foc amenajate în aer liber. Formele ceramice identificate arată că se utilizau oale pentru fiert, castroane pentru aducerea/servirea mâncării la masă, străchini pentru consumarea individuală a mâncării, cupe/pahare pentru băut, vase amforoidale pentru transport/păstrare lichide, tăvițe pentru uscarea/servirea/coacerea alimentelor (în asociere cu țesuturile utilizate pentru copt), oale

mari pentru păstrat surplusul de alimente.

Hrana era asigurată nu numai prin muncile agricole ori prin culegerea fructelor, ci și prin creșterea animalelor. Ovicaprinele și bovinele reprezentau o sursă importantă de carne și lapte. Acestea ar fi putut fi crescute în unele dintre construcțiile (anexe gospodărești) de mari dimensiuni identificate în unele așezări ori în (posibile) țarcuri dispuse la marginea așezării, ale căror urme nu au fost surprinse (deocamdată) arheologic. Carnea păsărilor de curte nu putea să lipsească din alimentația comunităților, unele dintre structurile cu rol de anexă gospodărească/dependință putând servi ca îngrădituri/țarcuri sau cotețe pentru păsări. O altă sursă de carne o constituia vânătoarea, prezența săgeților din fier fiind un posibil argument în acest sens. Cu toate că nu s-au descoperit cârlige de pescuit sau greutăți de plase de pescuit, râurile (Barcău, Crasna) au constituit cu siguranță o sursă de alimentare cu pește. Creșterea ovicaprinelor a reprezentat o bază importantă de materie primă pentru confecționarea hainelor, torsul și țesutul fiind activități obligatorii pentru fiecare comunitate; prezența fusaiolelor reprezintă un argument în acest sens. Contextele arheologice din care provin fusaiolele arată că prelucrarea firelor de lână se făcea atât în locuințe, cât și în unele dintre anexele gospodărești.

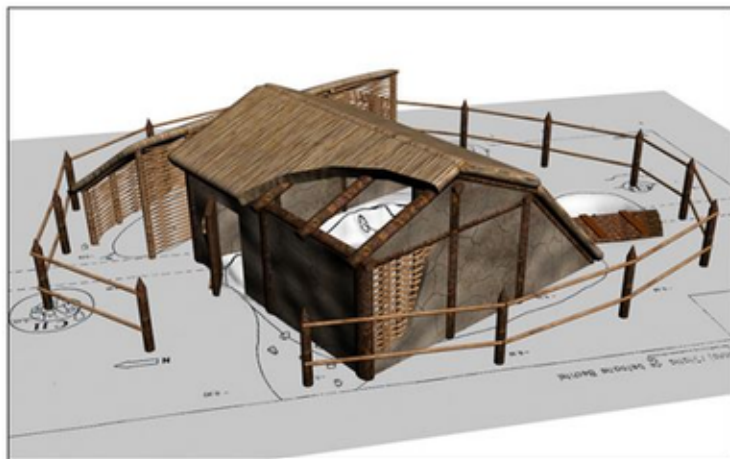
UNDE LOCUIAU, UNDE GĂTEAU ȘI UNDE CONFECTIONAU DIVERSE OBIECTE DE UZ COMUN?

Confecționarea uneltelor din fier în cadrul comunităților este atestată prin existența atelierelor în care nu numai că se executau obiecte finite, ci se și reducea minereul din fier. Printre cuptoarele amenajate în aer liber identificate nu există niciunul care prin caracteristicile sale ar fi putut fi destinat arderii ceramicii. Cu toate acestea, unele fragmente ceramice prezintă urme de deformare și defecte de modelare, ceea ce ar sugera existența unor cuptoare de olar dispuse în marginea așezărilor, foarte probabil mai aproape de zona inundabilă. De altfel, pentru așezările medievale timpurii de pe valea Barcăului, confecționarea ceramicii în ateliere locale/proprie nu ar reprezenta o noutate, având în vedere rezultatele analizelor de laborator efectuate asupra unor mostre ceramice de la Nușfalău „Țigoiul lui Benedek” (județul Sălaj), care au arătat faptul că în așezarea respectivă se confecționa ceramică din lutul local.

CĂLĂTORIE VIRTUALĂ ÎN LUMEA SATELOR MEDIEVALE TIMPURII DIN DEPRESIUNEA SILVANIEI

DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN

Majoritatea descoperirilor databile în perioada medievală timpurie în Sălaj provin din partea vestică a județului, mai precis din Depresiunea Silvaniei (ce se dezvoltă de la linia Munților Meseș spre limitele vestice ale județului). Aceste acumulări de descoperiri arheologice se datorează în primul rând intensității cercetărilor derulate pe văile râurilor Barcău, Crasna și Zalău.

Reconstituirea unei posibile gospodării compuse din locuință, anexă gospodărească/grajd, groapă de provizii și gard de delimitare (Porț, „La Baraj”, județul Sălaj)

Într-un sit arheologic sunt descoperite complexe arheologice cu planimetrie și structură variată. Pentru unele dintre acestea (din cauza anumitor caracteristici) putem stabili rolul/funcționalitatea în perioada când acestea erau în uz, însă, cel puțin la nivelul actual al cercetării, nu putem stabili cu certitudine funcționalitatea tuturor acestor complexe. În timp, din cauza mai multor factori (presiunea straturilor geologice, animalele din sol, intervenția umană), pereții structurilor arheologice au suferit modificări (rupturi), astfel că în momentul decopertării arheologice aceste complexe nu mai au planimetria inițială. De asemenea, în multe cazuri au fost descoperite complexe arheologice cu planimetrie complicată, înțelegerea funcționalității fiind și mai dificilă în cazul acestora. Prin urmare, în multe situații, suntem nevoiți să propunem/presupunem funcționalități în cadrul locuirii respective, fără a avea certitudinea planimetriei și utilizării reale.

CUM SE PREPARA HRANA?

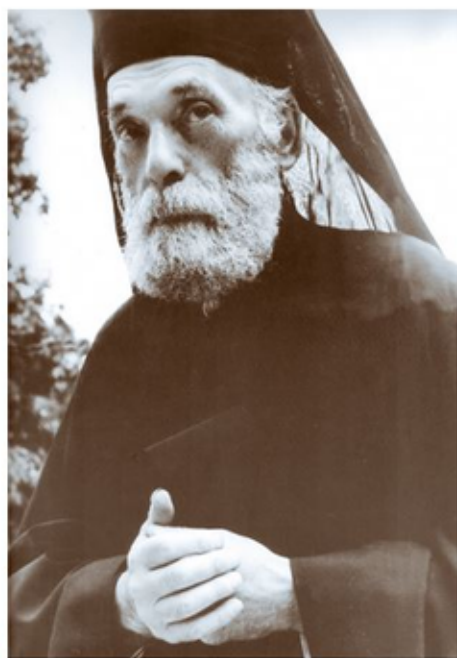
Având în vedere caracteristicile terenului pe care s-au întemeiat aceste așezări este evident faptul că s-a dorit apropierea de sursele de apă, evitându-se pericolul inundării spațiului de locuire prin alegerea unei terase situate deasupra zonei inundabile. Referitor la terenul care aparținea comunității respective, pe lângă suprafața ocupată de structurile aflate în componența unei așezări, existau terenuri exploatate agricol (a cărui întindere este imposibil de determinat) și pășuni. Tot din „patrimoniul” comunității respective este posibil să fi făcut parte și suprafețe cu păduri (care ofereau lemnul necesar construcțiilor), precum și terenuri cu acces la cursuri de apă pentru pescuit și sursă de apă dulce.

Pentru construcțiile incluse în categoria locuințelor, spațiul oferit de acestea era destinat în principal locuirii. Pentru perioadele reci, căldura

N. STEINHARDT ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Personalitate de primă mărime a creștinismului ortodox de secol XX, N. Steinhardt nu a fost membru al Rugului Aprins, dar s-a intersectat existențial cu bună parte dintre membrii acestei mișcări cultural-spirituale.

Nicolae Steinhardt în ultimul an de viață

Prin traducerea în câteva limbi de circulație a *Jurnalului fericirii*, prin viața sa de excepție, N. Steinhardt (1912 – 1989) a devenit unul dintre scriitorii români cei mai cunoscuți în Occident. Jurnalul său publicat postum, după ceva peripeții cu Securitatea, cuprinde și referiri la câteva personalități ale Rugului Aprins, despre care am tot scris la această rubrică. Ceva mai consistent și repetat ori doar în treacăt, N. Steinhardt amintește în *Jurnalul fericirii* despre următorii membri ai Rugului Aprins: Olga Greceanu, Vasile Voiculescu, Al. Mironescu, Ștefan Todirașcu, Virgil Cândea, Alexandru Elian, Alexandru Dușu, despre părintele Mihail/Marcel Avramescu și fiica acestuia Floriana, despre preoții și monahii Dumitru Stăniloae, Sofian Boghiu, Benedict Ghiuș, Haralambie Vasilache, Vasile Vasilache și Andrei Scrima. Pe lângă aceștia, apar în același jurnal și membri marginali care doar s-au intersectat cu Rugul Aprins, precum economistul Mihai Muscelanu.

SUFERINȚELE AU SENS

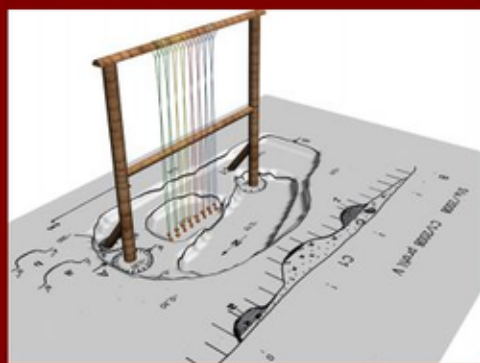
Memorabil este paragraful în care N. Steinhardt se spovedește pentru prima oară în viață, în închisoarea Gherla, duhovnicul fiind părintele Haralambie Vasilache (*Magazin istoric*, nr. 7/2018), care din păcate avea să moară la puțină vreme: „Operat de două ori, înspăimântător de slab, abia umblând, abia vorbind, mai toată ziua culcat și acoperit cu pătura, cufundat în rugăciuni, Părintele Haralambie Vasilache] așteaptă moartea. Află însă mijlocul și tăria de a ne vorbi uneori, câte puțin. Monah ce se afla, întâmpina sfârșitul cu seninătate, dar nu fără griji: ca omul cu minte care se gândește de drum lung și cunoaște că nu-i de răs, că e bine să chibzuiești din vreme la toate, să faci cuvenitele pregătiri și să te echiipezi cugetând că e mai bine să prisoscească decât să lipscească. Îmi dăruiește

Fișa penală

Cu siguranță, excedentul de grâne trebuie să fi fost păstrat în gropi de provizii ori în spații amenajate pentru aceasta. Un posibil argument în favoarea existenței unor hambare/depozite l-ar putea constitui prezența oalelor de mari dimensiuni în unele dintre anexele gospodărești cercetate, surplusul alimentar putând fi păstrat inclusiv în locuințe. Fără discuție, comunitățile umane nu trăiau izolate. Putem bănuși existența unor schimburi economice/comerciale cu comunități vecine (posibile trasee comerciale bine definite de-a lungul cursului Barcăului și Crasnei). Existența unor legături comerciale cu alte zone îndepărtate este argumentată de prezența în așezarea de la Marca „Sfârșuș I” (județul Sălaj) a vaselor amforoidale din pastă fină, o ceramică importată în zonă, ajunsă aici ca „ambalaj” al unor produse lichide (vin, ulei de măsline).

Rămâne întrebarea: se poate face o separare clară între spațiul de locuit și cel ocupațional? Producerea unor mici obiecte de uz comun putea avea loc și într-o locuință, nefiind necesar un spațiu cu destinație specială. La fel și torsul și țesutul (fusaiole prezente atât în locuințe, cât și în anexe gospodărești). Această stare de fapt a făcut ca în literatura arheologică românească (și nu numai) să rămână deschisă problema (posibilității) identificării și (eventual a) delimitării spațiului pentru locuit de cel ocupațional/economic.

Lipsa cercetărilor extinse (săpături arheologice în suprafață au fost derulate abia recent, odată cu investițiile în infrastructura rutieră) în așezările medievale timpurii identificate în spațiul transilvănean (situație valabilă în mare parte pentru întregul spațiu românesc) a făcut ca, nici în prezent, să nu cunoaștem structura acestora, criteriile care determinau modul de dispunere/aranjare a elementelor componente în interiorul spațiului de locuit. Toate aceste lipsuri (care stânjenesc formarea unei imagini complete) nu ne împiedică să facem o călătorie (virtuală) în mijlocul comunităților umane de atunci! ■

De sus în jos, mai multe propuneri de reconstituiri din județul Sălaj:

Un cuptor (amenajat într-o locuință) construit din blocuri de mică și pietre de râu, de la Marca „Sfârșuș I”, dar și locul în care a funcționat un război de țesut vertical și un spațiu pentru depozitarea alimentelor, ambele de la Zalău „Valea Mișii/școala veche”

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

integral în volumul I al corespondenței (Editura Polirom, 2021), sunt atât de prețioase, inclusiv pentru istoria recentă a Rugului Aprins. În fond, se poate considera, fără a exagera, strict în perspectivă duhovnicească: N. Steinhardt este un ucenic indirect al Rugului Aprins, atât prin primul său duhovnic, părintele Haralambie Vasilache, dar și prin părintele Benedict Ghiuș. Pe de altă parte, cunoscându-i stilul, inteligența și totala deschidere spirituală, nu credem că N. Steinhardt ar fi fost influențat prea mult de cei sus-amintiți. El este din aceeași specie duhovnicească, destul de rară, din păcate, astăzi. Pur și simplu, dincolo de talanții cu care a fost înzestrat, N. Steinhardt este produsul propriilor eforturi cultural-spirituale. Dar a trăit, este adevărat, și s-a format într-o epocă în care efervescența culturală și spirituală atinsese apogeul – de unde și bună parte dintre prietenii săi de suflet, de la Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionesco, până la Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, regăsiți de asemenea, cu toții, între corespondenții săi, personalități care au performat peste tot în lume.

„Întâmplarea” că N. Steinhardt a fost arestat în lotul Noica – Pillat, aproape concomitent cu lotul Rugului Aprins, are semnificațiile ei. Erau cu toții înrudiți cultural și spiritual, erau prieteni, alcătuiau o mare familie – de unde și decizia autorităților și poliției politice comuniste ca, la puțină vreme după „contrarevoluția” din Ungaria și simultan cu retragerea trupelor sovietice din România, să recurgă la câteva arestări ale unor personalități exemplare, ale unor intelectuali, pentru a descuraja orice posibilă fisură în politica regimului comunist. Alături de Constantin Noica, Dinu Pillat, Barbu Slătineanu, Alexandru Paleologu, Sergiu Al-Gheorghe, Vladimir Streinu etc., scriitorul N. Steinhardt a preferat să fie arestat decât să-și trădeze prietenii. Confuziile dintre cele două loturi stăruie până astăzi, de pildă, din pură ignoranță, fiindcă participau la cinacluri împreună cu câțiva

În centrul imaginii,
anul 1988

dintre scriitori, membri ai Rugului Aprins (Al. Mironescu, Vasile Voiculescu, Paul Sterian, părintele Daniil Sandu Tudor ș.a.), parte dintre scriitorii arestați în lotul Noica – Pillat, precum Barbu Slătineanu sau Vladimir Streinu, au fost considerați membri ci înșiși ai grupului încheiat la Mănăstirea Antim. În fine, aceste accidente sunt demontate de mărturii și documente.

O MĂRTURIE FOARTE INTIMĂ

Revenind la corespondența cu duhovnicul său a celui care semna Monahul Nicolae de la Rohia, după ce a îmbrăcat haina monahală, descoperim parcă un alt Steinhardt – foarte delicat, smerit, aproape timid. Iată mai jos câteva rânduri scrise de N. Steinhardt către părintele Benedict Ghiuș: „Rohia, 18 august, 1980. Prea Cuvioase și mult iubite Părinte, În sfârșit, s-a făcut, cu ajutorul lui Dumnezeu. Sâmbătă scara, 16 august, în paraclisul mănăstirii, am fost primit în călugărie. Au slujit toți cei patru preoți; naș mi-a fost Părintele Stareț

Coperta primului volum
de corespondență

și mie câțva timp și privindul, grăindu-i, mă copleșește convingerea că suferințele au sens, că viața toată nu se poate să nu aibă sens [...] Părintelui Haralambie – ca unui sfânt – cutez să-i împărtășesc – e primul – cele două vise avute la Jilava cu un an și jumătate înainte, în celula douăzeci și cinci [...] Părintele Haralambie mă ascultă cu atenție, nu surâde, nu tresare. Apoi se pronunță: nu crede că visele ori arătările sunt suspecte. Dimpotrivă, mă ferește. Îmi cere însă multă discreție și smerită stăpânire de sine. Și mai ales – e greu de priceput, zice, totuși mă roagă să fac un efort – să le iau drept firești, drept ceva neexcepțional, care să nu mă scoată din făgașul cât se poate de comun al viciei de obște. Un gând bun din partea mamei, așa ca o salutare: Iar mila Domnului e bogată; când trece, se întâmplă ca poala hainei Lui să atingă pe te miri cine. Facem și planuri de viitor, părintele – ca orice muribund autentic – fiind sută-n sută convins că are să moară și tot sută-n sută încredințat că va trăi. Dar nu mai trec decât puține zile și se produce o hemoragie puternică. Îl doboară. Medicul deținut, chemat cu stăruință, sosit cu greu, dă din cap. Șeful camerei îl înfășoară pe Părintele Haralambie în pătură, iar cu îl duc, împreună cu alt deținut, până la ușa celulei de unde, noi stând cu fața la perete și brațele peste ochi, plantoanele – ridicându-l de pe jos – îl cară la infirmerie. Am aflat mai târziu că a murit a doua zi” (*Jurnalul fericirii*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2000, pp. 94 – 95 și 97).

Reamintesc, frate de sânge cu părintele Vasile Vasilache (*Magazin istoric*, nr. 6/2018), stareț al Mănăstirii Antim în perioada Rugului Aprins, părintele Haralambie V. participase el însuși la întâlnirile și conferințele din anii '40.

Dar ideea acestui articol este determinată de un mare eveniment editorial, anume: încheierea publicării seriei de opere N. Steinhardt (22 de volume!) grație unui admirabil efort al unui colectiv redacțional (Virgil Bulat, George Ardelean, Florian Roatiș, Ștefan Iloaie, Macarie Motogna), cu sprijinul Mănăstirii Rohia

și al Editurii Polirom. Ei bine, în ultimele două volume ale acestei impunătoare serii – proiect rar în spațiul cultural românesc și cu atât mai meritoriu – vom găsi corespondența trimisă de N. Steinhardt. Bineînțeles, între epistolele lui N. Steinhardt vom găsi și câteva adresate unora dintre membrii Rugului Aprins cu care avea relații de suflet: părintele Benedict Ghiuș (*Magazin istoric*, nr. 2/2018), părintele Dumitru Stăniloae (*Magazin istoric*, nr. 6/2020), părintele Mihail Avramescu (*Magazin istoric*, nr. 9/2021), Mitropolitul Antonie Plămădeală (*Magazin istoric*, nr. 6/2019), Anton Dumitriu (*Magazin istoric*, nr. 8/2020) și Constantin Joja.

UN UCENIC INDIRECT

Ceea ce nu se prea știa, din motive firești, duhovnicul lui N. Steinhardt a fost blândul și luminosul părinte Benedict Ghiuș (1904 – 1990), retras în ultimele două decenii de viață la Mănăstirea Cernica. Membru emblematic al Rugului Aprins, părintele Benedict Ghiuș a fost unul dintre cei mai căutați și îndrăgiți duhovnici români ai istoriei recente, renumit totodată prin deschiderea sa spirituală, prin cultură, prin echilibru. Deloc surprinzător, acestea sunt motivele pentru care era căutat în bună măsură de intelectualii creștini, atrași de rafinamentul acestuia și de inteligența sa spirituală.

Iată de ce epistolele trimise de scriitorul și, mai târziu, monahul N. Steinhardt către părintele Benedict Ghiuș, pentru prima oară publicate

Episcopul Iustinian Chira
al Maramureșului și N. Steinhardt
(primii doi din partea stângă)

ROMÂNIA ȘI POLONIA, UN SECOL DE COOPERARE MILITARĂ

În ziua de 3 martie, la Muzeul de Artă din cadrul Complexului Muzeal Național Neamț, Divizia 4 Infanterie „Gemina“, Cluj-Napoca, a organizat, prin Batalionul 634 Infanterie „Mareșal Józef Piłsudski“, la inițiativa și sub coordonarea științifică a Filialei „Ștefan cel Mare“ Iași a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I“, în parteneriat cu Consiliul Județean Neamț și Complexul Muzeal Național Neamț, cu sprijinul Arhivelor Diplomatice ale Ministerului de Externe și Institutului Polonez din București, conferința cu tema „3 martie 1921 – 3 martie 2022. 101 ani de la încheierea Convenției defensive româno-polone, prima alianță regională de securitate încheiată de România după Marele Război“.

Au fost prezenți și au transmis mesaje: colonel Dan Prisăcaru, din partea Statului Major al Apărării și a structurii centrale a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I“, colonel Daniel Cioran, din partea Comandamentului Diviziei 4 Infanterie „Gemina“, Wojcieck Mrozowski, secretar I al Amba-

Domnul colonel (r.) dan Prisăcaru îi înmânează domnului Wojcieck Mrozowski, secretar I al Ambasadei Poloniei și director adjunct al Institutului Polonez din București, volumele tipărite de Banca Națională despre Tezaurul României evacuat în Primul Război Mondial la Moscova și despre salvarea aurului polonez în Al Doilea Război Mondial

sadei Poloniei și director adjunct al Institutului Polonez din București; colonel Ionel Munteanu, Șeful de stat major al Brigăzii 15 Mecanizate „Podu Înalt“, Iași; Dragoș Chitic, vicepreședinte al Consiliului Județean Neamț; prof. Andrei Carabelea, primarul Municipiului Piatra Neamț.

La finalul activității, cei prezenți au vizionat expozițiile: „Alianța inimilor, un singur popor cu două drapele“, realizată de Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, și „Alianța româno-polonă în perioada interbelică“, realizată de Institutul Polonez din București.

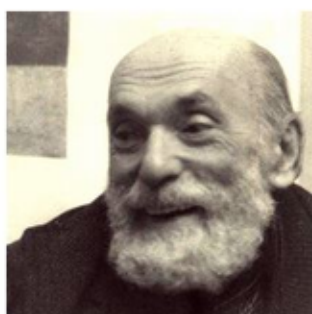
Manifestarea a readus în atenție cei peste 100 de ani de relații politico-diplomatice, militare și culturale dintre România și Polonia, state care, atunci și acum, constituie avanpostul din Est al valorilor democratice și de securitate ale Europei.

Col. (r.) dr. Dan PRISĂCARU
Coordonatorul Filialei „Ștefan cel Mare“ Iași
a Muzeului Militar Național
„Regele Ferdinand I“

Arhimandrit Serafim Man. Deși grav bolnav – venit aici de la un spital din Cluj, unde este internat –, a ținut să slujească și să mă călugărească. Totul a decurs bine, frumos și liniștit. Mă simt tare fericit. Mi s-a aprobat – așa cum vă spusese – un statut de monah fără reședință obligatorie permanentă în mănăstire. De aceea s-a și dat ceremoniei un caracter mai intim, n-au asistat decât toți vicăitorii mănăstirii și câțiva vizitatori ocazionali. Sper să pot fi în septembrie la București, unde mai am de rezolvat unele chestiuni. Îmi voi face o plăcută datorie din a veni cât de curând la Cernica, a vă relata totul în amănunt, a vă cere binecuvântarea, sfaturi și îndrumări. *Sunt tare fericit, Părinte!* [subliniat în original – M.V.].

Domnul să vă răsplătească bunătatea față de mine, nevrednicul. Cu adânc respect și dragoste întru Domnul, al P.C.V. smerit, devotat, recunoscător și respectuos fiu duhovnicesc, Nicolae“.

În realitate, această mărturie foarte intimă – unică, subliniază editorii seriei N. Steinhardt,

privitoare la tunderea sa în monahism – conține o inteligentă și elegantă eludare a unei aspre realități: discreția evenimentului s-a petrecut, înainte de orice, din motive politice. Personalitate uriașă a culturii române, N. Steinhardt a fost urmărit de poliția politică și după ieșirea sa din închisoare. Așadar, marele eveniment al intrării lui N. Steinhardt în monahism s-a

petrecut într-o deliberată discreție, cu atât mai mult cu cât a fost un act mai degrabă tolerat inclusiv de anumiți ierarhi ai Bisericii.

Dar despre inteligența duhovnicească atât a lui N. Steinhardt, cât și a câtorva membri emblematici ai Rugului Aprins s-ar putea vorbi îndelung, ilustre personalități ale Bisericii animate concomitent de căutarea isihastă, dar și de neprefăcut umor. Iată cum își încheie N. Steinhardt una dintre epistolele trimise duhovnicului său: „smerit, devotat și recunoscător, Nicolae, monahul (pe dinafară isihast, pe dinăuntru și pe la [revista] *Viața Românească* și altele: căutător de slavă deșartă)“.

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2022, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

– Conform scrierii lui Arrian, ce sarcină aveau călăreții daci în cadrul armatei romane în timpul războiului împotriva alaniilor?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din martie 2022 este:

„Haga“

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Rădoi Iosif**, din **Orăștie**, jud. Hunedoara.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2022.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

că, în general, dintre nordici, suedezii se îndreptau spre Marea Baltică, Polonia, Rusia și Ucraina, danezii spre Anglia, iar norvegienii spre Irlanda, Islanda și Groenlanda. S-a constatat de asemenea că, în afara unor centre comerciale, majoritatea populației Peninsulei Scandinave nu s-a amestecat genetic cu străinii – adesea, au putut să fie separați inclusiv danezii de norvegieni și de suedezi. Rezultatele confirmă multe fapte generale relatate în surse istorice scrise, precum *saga* narative scandinave, anterior considerate nedemne de încredere de istorici.

Există în continuare multe întrebări și dezbateri istoriografice nerezolvate. Arheologii nu au reușit să găsească rămășițe umane în cadrul așezărilor vikinge de pe continentul american, din faimosul *Vinland* – insula Newfoundland din Canada –, identitatea acestor europeni fiind în continuare un mister. De asemenea, nu au reușit să strângă suficiente rezultate din mormintele din Rusia, care ar putea oferi mai multe detalii despre rolul vikingilor în crearea primelor state rusești – un subiect „extrem de controversat politic” în istoriografie, după cum a spus arheologul danez Soren Sindbaek.

DESCOPERIRE AZTECĂ MACABRĂ

În 2015, arheologii mexicani au descoperit un turn masiv – Huey Tzompantli –, construit din cranii umane. Structura făcea parte din templul aztec dedicat lui Huitzilopochtli, divinitatea soarelui, războiului și a sacrificiilor umane. I-a impresionat pe arheologi atât prin dimensiunile sale, cât și prin faptul că au fost descoperite și rămășițe ale femeilor și copiilor – nu doar ale tinerilor războinici bărbați –, ceea ce a introdus o polemică nouă în cadrul istoriografiei sacrificiului uman la azteci.

Miniatură înfățișând un Huey Tzompantli, din Codex Ramirez, sfârșitul secolului al XVI-lea

PATRIMONIUL SCOȚIAN DISTRUS

În urma pandemiei de Covid-19, a crescut dramatic numărul de cazuri de distrugeri ale patrimoniului în Scoția. În anul 2019, înainte de izbucnirea pandemiei, aveau loc aproximativ 100 de incidente, însă în prezent se petrec între 5 – 11 în fiecare săptămână.

Căutătorii de comori, cu detectoare de metal, au afectat mai ales zidul de 60 km al împăratului roman Antoninus Pius, puțin cercetat de arheologi. Autoritățile se tem ca pagubele să nu fie provocate doar de amatori, inconștienți că sunt în ilegalitate, dar și de căutători de comori experimentați. Ruinele au fost utilizate și pe post de curse cu obstacole de motocicliști și ca destinație de camping, provocând alte pagube. Au fost afectate și multe alte situri istorice scoțiene ca urmare atât a vandalismului și a căutărilor de comori, dar și a neglijenței. ■

BASORELIEFUL UNUI SATIR

Universitatea Katip Çelebi din Izmir, Turcia, organizează săpături arheologice în cadrul orașului antic Smyrna, actualul Izmir, de pe coasta Mării Egee. Printre artefactele descoperite se numără și un număr important de statui bine păstrate, inclusiv basorelieful unui satir mitologic vechi de aproximativ 1.800 de ani. Sculpturile ce înfățișează satiri – cunoscuți în mitologie pentru destrăbălare – erau adesea plasate lângă templurile zeului Dionysos – patronul viței de vie, al vinului, dar și al nebuniei și extazului. Foarte multe dintre aceste statuete păgâne au fost distruse odată cu proclamarea creștinismului ca religie de stat a Imperiului Roman. Aceasta a fost și soarta acestui basorelief, spart în patru bucăți, însă a fost bine păstrat deoarece a fost apoi îngropat. În urma restaurării, statuia este expusă în muzeul orașului Izmir.

TESTE ADN PE RĂMĂȘITELE VIKINGILOR

Au fost publicate rezultatele unui studiu masiv, realizat după zece ani de cercetări coordonate de Eske Willerslev, de la University of Cambridge, cu participarea a peste 90 de cercetători din diverse centre universitare europene. Proiectul a analizat rămășițele aflate în morminte vikinghe de-a lungul Europei și Americii de Nord, din Groenlanda până în Ucraina. În total, testele ADN au realizat portretul genetic a 442 de indivizi.

Rezultatele ilustrează zeci de mici povești de familie. De exemplu, au fost descoperiți doi veri, unul îngropat în Oxford, Marea Britanie, și unul în Danemarca. Într-un mormânt colectiv din Estonia, unde se aflau 40 de vikingi morți în urma unui raid eșuat, au fost puși umăr la umăr și patru frați, toți înarmați cu câte o sabie. În Groenlanda, deși artefactele din morminte și bărbații tind să fie scandinavi, femeile în general sunt din insulele britanice.

Cercetările au dezvăluit și detalii despre etnia indivizilor și au arătat că, practic, a fi viking adesea nu ținea de etnie sau de familie, ci de alegeri individuale. Deși stereotipul actual al

vikingului este înfățișat de un nordic scandinav blond, foarte multe dintre persoanele analizate aparțineau unor diverse etnii: irlandezi, scoțieni, saami – o etnie din nordul Scandinaviei, înrudită cu siberienii și cu asiaticii din est, nu cu nordicii –, estonieni etc.

Despre vikingii scandinavi, cercetările au arătat de asemenea

Eske Willerslev

LUCIAN BLAGA

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												

ORIZONTAL: 1) Poezie publicată în 1924, în volumul *În marea trecere* – O altă operă culeasă în 1962 în volumul *Poezii*, luând pretext pe le-gendarul rătăcit al lui Homer. 2) Ultima strofă, „Cântă prin ceața care căzu...”, a acestei poezii, apărută postum în ciclul *Vârsta de fier* amintește de titlul său – Intitulată ... *anului*, a apărut postum în ciclul *Mirabila sămânță* (neart). 3) Ion Rădulescu – Poezie care începe cu versurile „Făptură nouă, iată pe frunte întâia lumină te-a uns”, publicată în *Gândirea* din decembrie 1931. 4) Joc popular din Apuseni, Abrud – Olteanu Elena – Ioan Grigorescu. 5) Radu n-are cap! – „Ceas de...” , poezie apărută postum în ciclul *Cântecul focului*. 6) Făptură la vedere – Conexiuni electrice.

7) Unchiul nostru din America – Intrate la apă – Eugen Simion. 8) Prinse-n rame – „... Morgana”, poezie culeasă în *Manuscriptum* nr. 1/1974. 9) Utilaje de săpat cu cupe – Producător de curent. 10) „Crească anul rod de bine, să ne-aline tot aleanul. Ne răsfețe ale sorții și-ale filci... fețe”, din poezia *Descântec*, publicată postum în ciclul *Cântecul focului* – Ulei (pop.) – Mihai Ungheanu. 11) Integrated Transport Network (siglă) – „Aur scutură... Fluier zice. Cade fumul” din poezia *Întoarcere* (sg.) – Început de aprilie. 12) Titlul unei scrieri, publicată postum în ciclul *Ce aude unicornul* (neart) – Din poezia *La curțile dorului*, apărută în volumul cu același nume din 1938, cităm: „Așteptăm să vedem prin columnne de aur evul de foc cu... pășind” (sg.).

VERTICAL: 1) Poezie publicată în volumul *Nebănuitele trepte* din 1943 ce începe: „Calca aici ce greu se găsește” – ... în fața Sfînxului, apărută postum în ciclul *Corăbii cu cenușă*. 2) ... în destrămare, publicată în volumul *Lauda somnului* din 1929 – Joc de noroc. 3) Iosif Sava – Poezie publicată postum în ciclul *Mirabila sămânță* ce începe: „Prea lungă-i moartea pentru o singură viață”. 4) Buni la fugă – Omenească. 5) Prinse-n horă! – Atracție feminină – Dan Dumitru – Alexandru Ivăsiuc. 6) Segment de ADN – „Ca-ntr-o legendă veche și uitată în valea noastră s-a ivit o sfîntă”, din poezia publicată postum în ciclul *Corăbii cu cenușă*. 7) Doi amici! – Dumitru Eliade – Cap de lume! 8) ... iberic, titlul unei poezii publicată postum în ciclul *Corăbii cu cenușă* – Compact. 9) Formatoare de cuvinte – ... al faptei nu sunt, poezie apărută în 1924 în volumul *În marea trecere*. 10) Corp de miner! – Scriere apărută postum, în ciclul *Cântecul focului*, din care cităm: „Umbra m-a cuprins deodată. Câte gânduri mă pătrund! Înțelesuri – neînțelesuri mi se-arată, mi se-ascund” – Adrian Enescu. 11) ... mediteraneană, apărută în volumul *La cumpăna apelor* în 1933 (pl.) – O altă poezie apărută postum, în ciclul *Cântecul focului*, ce începe: „Lumea toată e un singur alb”. 12) Publicată în 1929, în volumul *Lauda somnului*, se încheie: „Un vecin prin zidul meu aude răbdarea neagră a aceluiași pas” – ... de toamnă, apărută în 1921 în *Pașii profetului*.

Nicolae GOLGOJAN – GIUVĂRĂȘTI

POTRIVNICILE EXILULUI

Continuăm prezentarea scrisorii începute în numărul anterior, adresată regelui Mihai, la 14 august 1959. Provine, cum scriam, din fondul Constantin Vișoianu, păstrat la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace, și v-o putem aduce în atenție grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Comitetul Național Român a continuat să publice ziarul *România*, având satisfacția să vadă, din numeroasele scrisori pe care le primește, că acest ziar este dorit și apreciat de către compatrioții noștri în exil. Această parte a activității Comitetului are loc în condiții foarte nesigure, depinzând de ajutorul material pe care i-l pune la dispoziție Comitetul Free Europe. Bugetul Comitetului Free Europe este făcut numai pentru șase luni, așa încât suntem periodic amenințați de noi economii. Acum câteva săptămâni, bugetul nostru fusese din nou victima economiilor lui Free Europe, dar, din fericire, fondurile ne-au fost restabilite la nivelul sumelor anterioare.

Pe luna iulie, ziarul *România* a fost făcut într-un format mai mare, cuprinzând și o documentație specială, pentru a fi răspândit printre românii care participau la Congresul Tineretului organizat de Rusia Sovietică la Viena. Grupul de români aduși de comuniști la Viena a fost desigur alcătuit din elemente sever selecționate de comuniști și a fost păzit la Viena în modul cel mai strict și împiedicat de a lua contact cu lumea din afară. Totuși, acestor tineri aduși de comuniști la Viena li s-a putut distribui un număr de publicațiuni scrise în lumea liberă, printre care ziarul *România*.

În cadrul activității Adunării Națiunilor Europene Captive, participarea Comi-

tetului Național Român a fost, ca de obicei, importantă. În grelele împrejurări internaționale de astăzi, noi am avut satisfacțiunea de a vedea proclamată de către președintele Statelor Unite o săptămână a Națiunilor Captive. Congresul american a adoptat o rezoluție, votată în unanimitate, atât de Senat, cât și de Camera Reprezentanților, prin care cere președintelui să proclame o săptămână a Națiunilor Captive în semn de protest împotriva agresiunilor sovietice, cât și de solidaritate a poporului și Guvernului american cu aspirațiunile de independență și libertate ale țărilor noastre. Președintele Statelor Unite, dând urmare acestei rezoluțiuni unanime, a dat o proclamație solemnă, cerând poporului american să participe în acțiuni și ceremonii potrivite la cinstirea acestei săptămâni consacrată suferințelor și aspirațiunilor popoarelor subjuate. În urma proclamațiunei președintelui, servicii religioase au avut loc în bisericile de toate confesiunile din America, iar o mare parte dintre guvernatorii statelor au dat, la rândul lor, proclamațiuni, cerând populațiunilor să se asocieze la manifestațiunile pentru națiunile captive. În Congresul american s-au pronunțat discursuri importante și foarte călduroase la adresa țărilor noastre.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian history) T.V. Păcățian On the proper way to save money ● S. Iosipescu, R. Iosipescu, M. Manolescu The ruins of the Văcărești family mansion ● T. Vișan-Miu A Romanian-Belgian combined effort to treat King Ferdinand ● A.-L. Chiș, P. Gaspar The world's first musical fountain in Târgu Mureș ● G. Bowd Emmanuel de Martonne and his collaboration with Romanian geographers ● G. Filitti Letters from former days: writing on Bulgaria at the beginning of the previous century ● M. Stan Nicolae Iorga in Italy, as seen in the Italian press ● A. Streinu The stories of Bucharest: the myths of the Gorgon ● A. Spânu The quarrel between Alexandrina Fălcoianu and Sabina Cantacuzino, two high society ladies of the previous century (II) ● M.E. Ionescu The man with the iron hand ("the vizier") in Romanian politics (VI) ● F. Popescu An Invitation to the Romanian Academy Library: unpublished works of George Enescu ● C. Sircuța The sorrows of Ioan Slavici ● C. Borangic Dacian and Getic horses, horsemen and horse-riding gear (II) ● D. Băcuț-Crișan A virtual journey to the world of the early medieval-era village of the Sylvania Depression ● M. Vasileanu Nicolae Steinhardt and the Burning Bush ● D. Prisăcaru Romania and Poland, a century of collaboration ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXCIII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Т.В. Пэкециан Что значит жить экономно ● С. Иосипеску, Р. Иосипеску, М. Манолеску Руины усадьбы Вэкрешти ● Т. Вишан-Миу Румынско-бельгийское сотрудничество для лечения короля Фердинанда ● А.-Л. Киш, П. Гаспар Первый музыкальный фонтан в мире, в городе Тыргу Муреш ● Г. Бэуд Эммануэль де Мартонн и его связи с румынскими географами ● Дж. Филитти Когда-то люди посылали письма друг другу: переписка о Болгарии в начале прошлого века ● М. Стан Николас Йорга в Италии, отзывы в итальянской прессе ● А. Стрениу Истории Бухареста: мифы о Горгоне Медузе ● А. Спъну Спор между Александриной Фэлкояну и Сабиной Кантакузино, две дамы высшего общества прошлого века (II) ● М.Е. Ионеску Сильный сановник (визирь) в румынской политике (VI) ● Ф. Попеску Приглашение в Библиотеку Академии: Джордже Энеску, неопубликованные произведения ● К. Сиркуцэ Огорчения писателя Иоана Славича ● К. Боранджик Лошади, всадники и упряжь гето-даков (II) ● Д. Бэкуц-Кришан Виртуальное путешествие по деревенскому миру равнины Сильвании (ранний средневековый период) ● М. Василяну Николас Штейнхардт и Неополимая Купина ● Д. Приэкару Румыния и Польша – столетие сотрудничества ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXCIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

ABONAMENTE PRIN POȘTĂ

O abonată ne-a semnalat că, în momentul în care s-a dus la Poștă, angajații i-au spus că nu mai efectuează abonamente la Magazin istoric. Din păcate, nu este prima dată când ni se semnalează o asemenea situație. Vă aducem la cunoștință faptul că Poșta Română face în continuare abonamente la revista noastră. În cazul în care angajații Poștei vă refuză, vă rugăm să ne contactați imediat prin telefon, e-mail, Facebook sau printr-o scrisoare. Aveți de asemenea posibilitatea să vă faceți un abonament la ediția tipărită a revistei prin website-ul poștei, la adresa web: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

ALES PATRIARH PESTE NOAPTE

Doamna ANDREEA UNGUREANU, din Bacău, jud. Bacău, ne întreabă: Citind articolul *Călugărul Rabban Bar Sauma* din numărul 1/2022 al revistei, am fost foarte surprinsă să aflu cât de rapid au fost pro-

moveți Bar Sauma și Yahballaha în ierarhia Bisericii Răsăritene. M-a mirat cum cel din urmă a fost ales patriarh a doua zi după moartea predecesorului, când nici nu cunoștea limba de cult și avea mulți adversari politici. Cum se explică acest fapt?

Cei doi pelerini au fost apreciați de clerul răsăritean mai ales pentru că știau să relaționeze cu stăpânitorii mongoli. Cunoșteau limba mongolă, proveneau din capitala imperiului și deja străbătuseră mii de kilometri beneficiind de protecția personală a diversilor hani. Era un moment politic foarte dificil pentru Biserică, când vechea stăpânire musulmană fusese înlăturată, iar noii domnitori oscilau, din motive politice, dar și personale, între a sprijini sau a persecuta minoritățile religioase.

Yahballaha a încercat să întrețină prietenie cu domnitorii ilhani și a sprijinit facțiunea creștină și budistă din familia acestora, în dauna celei musulmane. Din acest motiv însă, ramura islamică a devenit din ce în ce mai ostilă. În 1282, a fost înaintată o plângere însuși marelui han Kublai, ce acuza

Biserica Răsăriteană că se amestecă în disputele pentru tron. În ultimele decenii ale patriarhatului său, deși Yahballaha era prieten cu ilhanul Oljaitu, facțiunea musulmană devenise dominantă, iar acesta a masacrat în repetate rânduri comunități creștine răsăritene.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul CĂTĂLIN AFLOAREI ar dori să achiziționeze următoarele numere ale revistei: 4/1967; 9 – 11/1971; 7, 8, 11, 12/1973; 8/1974; 2, 5/1980; 12/1982; 4/1983; 8/1989; 12/1995.

Oferă la schimb sau prin donație următoarele numere: 11, 12/1976; 2, 3, 6, 11/1977; 2, 4/1979; 3/1981; 4 – 6/1982; 11, 12/1983; 3, 4, 7 (două exemplare), 10, 11, 12 (două exemplare)/1984; 4, 5, 10/1985; 2, 4, 7, 10, 11/1986; 7, 9 – 11/1987; 1, 3 – 8, 10/1988; 1 – 6, 10, 11/1989; 2, 8 – 11/1990; 1 – 11/1991; 12/1992; 1, 11, 12/1993; 6/1994; 7/1995; 8/2001.

Cei interesați îl pot contacta la adresa de mail babybeef-pascani@yahoo.com sau la numărul de telefon 0722 685 380.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Clădirea Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

5 948384 040081 22005